

ელდარ გუგულაშვილი

აღვოკატ

ქირილე ნინიძის სიბუჯე

ნგ. აგბროსი კათოლიკოსის

სასამართლო პროცესზე

თბილისი

2023

ნაშრომში ქვეყნდება ადვოკატ კირილე ნინიძის სიტყვა, რომელიც მან წმ. ამბროსი აღმსარებლის (ხელაია) სასამართლო პროცესზე წარმოთქვა. სიტყვას დაერთვის შესაბამისი სამეცნიერო გამოკვლევა და შენიშვნები. ნაშრომი საქართველოს ეკლესიის ისტორიით დაინტერესებული მკითხველისათვისაა განკუთვნილი.

რედაქტორები:

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,
თეოლოგიის დოქტორი, პროფესორი
სერგო ვარდოსანიძე.

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი ექვთიმე კოჭლამაზაშვილი.

წიგნის გამოცემა დაფინანსებულია
საქართველოს საპატრიარქოს
ქართველოლოგიური ცენტრის მიერ

© გამომცემლობა „ალილო“

ISBN: 978-9941-8-5862-8

სარჩევი

შესავალი	5
ადვოკატ კირილე ნინიძის სიტყვა ნმ. ამბროსი კათოლიკოსის სასამართლო პროცესზე	9
დანართი.....	119
გამოყენებული ლიტერატურა და შენიშვნები.....	160
რეზიუმე.....	181

შესავალი

1995 წელს, საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის მიერ წმინდანად შერაცხილი, წმ. ამბროსი აღმსარებლის (ხელაია) ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ არაერთი საარქივო წერილობითი წყაროა გამოვლენილი და გამოქვეყნებული. თუმცა ირკვევა, რომ წერილობითი წყაროების დიდი ნაწილი ჯერ კიდევ შეუსწავლელია. ამ მხრივ ყურადღებას იმსახურებს კორნელი კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცული, მის მიერ სხვადასხვა დროს, რუსულ ენაზე წარმოდგენილი ქადაგებები, რომელთა მეცნიერული შესწავლა და გამოქვეყნება აუცილებელია, რათა ამით სრულყოფილად წარმოჩნდეს წმინდა მღვდელმთავრის ღვაწლი.

ამჟამინდელ გამოცემაში წარმოდგენილია საქართველოს საისტორიო არქივში დაცული, წმ. ამბროსი აღმსარებლის ადვოკატის – კირილე ნინიძის მიერ სასამართლო პროცესზე წარმოდგენილი, დღემდე უცნობი სიტყვა, რომელიც, ვფიქრობთ, შეგვიძლია, ქართული მჭერმეტყველების ნიმუშად მივიჩნიოთ. უფრო მეტიც, შესაძლებელია, სწორედ ამ სიტყვამ განაპირობა, რომ საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ ამბროსის არ მიუსაჯეს სასჯელის უმაღლესი ზომა. არადა, სასამართლოს დარბაზში მყოფი, ხელისუფლების მიერ

ორკესტრირებული ხალხი საქართველოს ეკლესიის მწყემსმთავრის დახვეწას მოითხოვდა.

მარავალმხრივაა საინტერესო ადვოკატ კირილე ნინიძის ეს სიტყვა, რომელსაც ნაშრომში საგანგებო ყურადღება ეთმობა. მიუხედავად იმისა, რომ როგორც პოლიტიკოსი და სოციალ-დემოკრატიული პარტიის წარმომადგენელი, სარწმუნოებისადმი ჯანსაღი დამოკიდებულებით არ გამოირჩეოდა, მან შეძლო და იმდროინდელი საბჭოთა ათეისტური რეჟიმის სამხილებლად ვინრო პარტიულ ინტერესებზე მაღლა დააყენა ქვეყნის ინტერესები და უმაღლესი სასულიერო პირის დაცვა იკისრა. აღნიშნულის შესახებ იგი საგანგებოდ მიუთითებს.

პეტერბურგში მიღებული საუნივერსიტეტო იურიდიული განათლების გარდა კირილე ნინიძეს დამთავრებული ჰქონდა ქუთაისის სასულიერო სემინარია, იგი კარგად იცნობდა ქრისტიანულ მოძღვრებას და ამ ცოდნას მოხერხებულად იყენებდა იმ დროს არსებულ სამართლებლივ ნორმებთან მიმართებაში. მოსამართლეთა და ბრალმდებლების დიდი წინააღმდეგობის მიუხედავად, მან შესანიშნავად გაართვა თავი მოვალეობას და შედეგად, სიტყვის დასასრულს, სასამართლოს დარბაზში მყოფთა მქუხარე ტაშიც დაიმსახურა.

ჩვენს მიერ მოძიებული მასალისთვის მსურს, დიდი მადლიერება გამოვხატო საქართველოს საისტო-

რიო არქივის თანამშრომლებისადმი. მადლობას ვუხდით ნაშრომის რედაქტორებს: ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორს, თეოლოგიის დოქტორს, პროფესორ სერგო ვარდოსანიძეს; ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორს, პროფესორ ექვთიმე კოჭლამაზაშვილს – ნაშრომის რედაქტირებისა და შესაბამისი შენიშვნებისათვის; მადლობას ვუხდით საქართველოს საპატრიარქოსთან არსებული ქართველოლოგიის ცენტრის ხელმძღვანელობას, რომლის თანადგომით გამოიცა აღნიშნული შრომა. ასევე მადლიერება მინდა გამოვხატო ბატონ ლუარსაბ ტოგონიძისადმი, ფოტო-მასალების მონოდებისათვის.

ადვოკატ ჯირილა ნინიძის სიბჟნა წმ. ამბროსი ჯათოლიაოსის სასამართლო პროცესზე

ს რულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის წმ. ამბროსი აღმსარებლის (ხელაია) ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ უკანასკნელ ხანებში რამდენიმე საინტერესო ნაშრომი გამოქვეყნდა.¹ ამ ნაშრომებში მეტ-ნაკლები სახითაა წარმოჩენილი წმ. ამბროსი აღმსარებლის სასამართლო პროცესი სათანადო წერილობითი წყაროების ანალიზით და მათი პუბლიკაციით. ამ მხრივ, განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს ჯემალ გამახარიას საინტერესო მონოგრაფია, მიძღვნილი წმ. ამბროსი აღმსარებლის დაბადების 150 წლისთავისადმი, რომელსაც ერთვის უცნობი და ნაკლებად ცნობილი საარქივო დოკუმენტური მასალა. მათ შორის დოკუმენტების სახით გამოქვეყნებულია სასამართლოს სხდომის ოქმები და ამ პროცესთან დაკავშირებული სხვა მასალები, რაც დასახელებული მონოგრაფიის ღირებულებას კიდევ უფრო ზრდის.² ამ თემაზე საინტერესოა აგრეთვე 1924 წელს წმ. ამბროსი აღმსარებლის სასამართლოს მიმდინარეობის დროს იმდროინდელი ხელისუფლების კონტროლის ქვეშ არსებულ ქართულ და რუსულ პერიოდულ პრესაში გამოქვეყნებული მასალები.³ ამავე საკითხს ეხება ვახტანგ გურგენიძის, სერგო ვარდოსა-

ნიძის, ბეჟან გიორგაძის, ნუგზარ პაპუაშვილის, გოჩა საითიძისა და სხვათა ნაშრომები. პუბლიკაციათა სიმრავლის მიუხედავად, ზოგიერთი საკითხი ჯერ კიდევ გამოწვლილვით შესწავლასა და გააზრებას მოითხოვს. საისტორიო ცენტრალურ არქივში არსებულ საფრანგეთიდან ჩამოტანილ ქართული ემიგრაციის მთავრობის ფონდში (ფონდი 1864, აღწერა 2, საქმე №204) დაცული მასალა, რომელსაც ქვემოთ წარმოვადგენთ, ადასტურებს, რომ წმ. ამბროსი აღმსარებლის მოღვაწეობის, განსაკუთრებით კი მისი სასამართლო პროცესის შესახებ არსებული წერილობითი წყაროები ჯერჯერობით სრული სახით გამოვლენილი არ ყოფილა.

ცნობილია, რომ 1924 წლის 10 მარტიდან 19 მარტის ჩათვლით თბილისში, ნაძალადევში, გიორგი პლენანოვის სახელობის მუშათა კლუბში მიმდინარეობდა კათოლიკოს-პატრიარქ წმ. ამბროსი აღმსარებლისა და მასთან ერთად დაპატიმრებული საკათალიკოსოს საბჭოს წევრების – მიტროპოლიტ ნაზარის (ლეჟავეა), არქიმანდრიტ პავლეს (ჯაფარიძე); დეკანოზების – მარკოზ ტყემალაძის, დიმიტრი ლაზარიშვილის, კალისტრატე ცინცაძის, ანტონ თოთიბაძის, იოსებ მირიანაშვილის; ერისკაცების – ნიკოლოზ თავდგირიძის, ნიკოლოზ არჯევანიძისა და უცხოეთში (აშშ) მყოფ ბრალდებულის დეკანოზ იასონ კაპანაძის გასამართლება.

საქართველოს
კათოლიკოს-პატრიარქი
ამბროსი აღმსარებლი

მიტროპოლიტი
ნაზარის (ლევანა)

ანტონ თოთიბაძე

არქიმანდრიტი
პავლე (ჯაფარიძე)

დეკანოზი
დიმიტრი ლაზარიშვილი

დეკანოზი
მარკოზ ტყემალაძე

დეკანოზი
იოსებ მირიანაშვილი

დეკანოზი
კალისტრატე ცინცაძე

დეკანოზი
იასონ კაპანაძე

ნიკოლოზ თავდგირიძე

ნიკოლოზ არჯვენიძე

აღნიშნულ საქმეს იხილავდა უზენაესი სასამართლო. სასამართლო პროცესს თავმჯდომარეობდა ძველი ბოლშევიკი და რევოლუციონერი გიორგი ჩხეიძე (1874-1939 წწ.); ნევრები იყვნენ: გ. რთველაძე და ვ. წივწივაძე; მთავარი ბრალმდებელი იყო უზენაესი სასამართლოს პროკურორი ნ. ოკუჯავა და მისი თანაშემწე კ. მაჭავარიანი, ხოლო საზოგადოებრივი ბრალმდებლის მოვალეობას ასრულებდა ალ. ერქომაიშვილი (1887-1937 წწ.), ცნობილი რევოლუციონერი და ბოლშევიკური რეჟიმის აქტიური წარმომადგენელი, რომელიც საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ სხვადასხვა დროს იყო საქართველოს სსრ სასუსართო საქმეთა კომისარი, თბილისის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის დირექტორი, უმაღლესი სასამართლოს სამართლის სკოლის დირექტორი.⁴ საქართველოს სსრ უზენაესი სასამართლოს მდივნის მოვალეობას ასრულებდა გ. აბაკელია.

წმ. ამბროსი აღმსარებელს ბრალად ედებოდა 1922 წლის თებერვალში გენუის საერთაშორისო კონფერენციისადმი მემორანდუმის გაგზავნა; ხელისუფლებასთან შეუთანხმებლად ქუთაისში საეკლესიო ქონების გადამალვა; სახელმწიფოსადმი თბილისის ცენტრში არსებული წმ. ალექსანდრე ნეველის ტაძრის გადაცემაზე უარისთქმა და სხვა. გარდა ამისა, კათოლიკოს-პატრიარქი „აგრეთვე არ დაემორჩილა მთავრობის დადგენილებას და არ გააგზავნა თავისი წარმომადგენელი საუნწყებათაშორის კომისიაში საეკლესიო განძეულების ჩასაბარებლად“ აღსანიშნავია, რომ

გიორგი ჩხეიძე

გიორგი კვლეშაძე

ვიწწიშვიძე

ნ. კვლეშაძე

მბრალმდებლის არცერთ მოთხოვნას საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი და სხვა დაპატიმრებულები არ ცნობდნენ. აღნიშნულის გამო, კათოლიკოს-პატრიარქისა და საკათალიკოსო საბჭოს წევრების გასამართლებამ დიდი პოლიტიკური დატვირთვა შეიძინა და ფართო რეზონანსი გამოიწვია, როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე საზღვარგარეთ. საბჭოთა რეჟიმის მოხელეები ცდილობდნენ მათი „დანაშაული“ აღქმულიყო ხალხის წინააღმდეგ მიმართულ ქმედებად. ამ აზრის პროპაგანდას ეწეოდა იმდროინდელ საქართველოში გამოშვებული ხელისუფლების დამცველი ქართული და რუსულენოვანი ბოლშევიკური პერიოდული პრესა. გაზეთი „კომუნისტი“ სამღვდელო პირთ და მათ მომხრეებს უხამსი სიტყვებით ამკობდნენ: „ქრისტეს სახელით მოვაჭრენი, სიცრუის, მონობის და ბნელეთის მოციქულნი“, რომლებიც „წინ აღუდგნენ საქართველოს მშრომელი ხალხის ნებისყოფას, მუშურ-გლეხურ ხელისუფლებას“ მოსახლეობის უარყოფითად განწყობის მიზნით გაზეთი მათ მიიჩნევდა „მეფის მდიდართა და მემამულეთა მოსამსახურეებად“, რის გამოც ისინი ხალხის მტრებად იქცნენ და „არ დაემორჩილენ საქართველოს მუშათა და გლეხთა ნდობით აღჭურვილ მთავრობას, ომი გამოუცხადეს მათ“ და სხვა.

გარდა აღნიშნული ბრალდებებისა, სახელმწიფოს მხრიდან საქართველოს პერიოდულ პრესაში „დამნაშავეთა“ „მამხილებელი“ მასალებიც ხშირად ქვეყნდებოდა. საზოგადოებაზე მეტი ეფექტის მოხდენის მიზნით

ბ"აიოეს განძიყოლობა
რაც იყო იყოღისიში.
საან"იფეს იაშიიფიში
რა გასამალოეს მიწაში

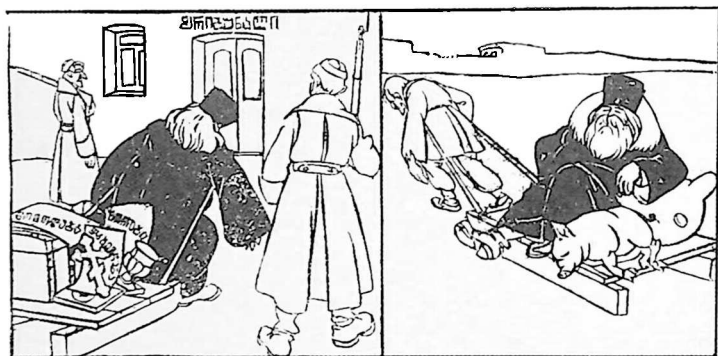

გენიფეს ყაცი ათრინეს
თან გასესანეს უსესარი
„საბჭოთა წყობა არ მოგეწონს.
სყო აგეირიას რასეთარი“

ბოლშევიკური გაზეთები მათ დამცინავად მოიხსენიებდნენ, ხოლო ე.წ. პროლეტკულტელი წითელი ინტელიგენცია კარიკატურებით და უგვანო პოეტური „ქმნილებებით“ ამკობდნენ საქართველოს ეკლესიის მწყემსმთავარს და საკათალიკოსო საბჭოს წევრებს.

ყთაწოიოთი აშხოთი ჟორები რიტი წვეტი
 უყუჯონ ოთიხ ვარაჲ ძალოთხ ვრეიქს ჯონთერეტი.
 ოქრო ვერცხონ ყაზგათ იხანჯნ.
 აყუთონა წვეყულოთი.

აქმართ-აქმართ მიჯნითი მი ნიქო.
 ცირიკუნართი შიშინ ქართი მდინიქო.

- აქ მომჩინართ. მომძახრე. შინართ.
 შინ მძახრე სერე ოლოქს გესყონ სმინართ

მინეიქს. მიჯნოებს აქ სერე მარნიქონ
 მიქს რა ვლოქი
 ციბოლოთ სმინოქს ჟორნიქონ.
 წინოქს. ჟელოქი!

„დამნაშავეთა“ დასამცირებლად გაზეთ „კომუნისტში“ ფსევდონიმს ამოფარებულმა ე.წ. „პოეტმა“ ასეთი „შედევი“ მიუძღვნა საბჭოთა რეჟიმის წინაშე წამდგარ ქართველ სამღვდელოებას:

„ვუძღვნი ნაძალადევს

(სამღვდელოების გასამართლების გამო)

ბედნიერი ხარ, ნაძალადევო,
მრავალი ამბის მონამე ხდები,
რევოლუციის აღმზრდელო, მცველო,
თავისუფლებით ხარობ და სტკბები!

შენ ხარ სავანე მშრომელი ხალხის,
ჭეშმარიტების მაძიებელთა,
შენშივე ხდება გასამართლება
მატყუარათა, ხალხის მყვლეფელთა!

აქ მოსამართლედ მუშები სხედან,
აღჭურვილები ხალხის ნდობითა.
გასამართლებას ესწრება ხალხი,
აღსავსე არის ზიზღით, გმობითა.

აქ ზის ავტორიც მემორანდუმის,
გენუის კრების შემეყდრებელი,
რომ „კრება“ ერთხმად დახმარებოდა
და „წამებისგან დაეხსნა ერი“

რასა ფიქრობდა ამბროს, ღვთის მონა?
„დახმარება“ რით გათავდებოდა?
უცხოეთიდან მოსული ჯარი,
რომ საბჭოთა ჯარებს შესტაკებოდა?!

ჩვენი სამშობლო და ჩვენი ხალხი
თუ მეგრძოლთ შუა ამოწყდებოდა,
ნუ თუ კმაროდა კათალიკოსი,
თუ თვის ამალით გადარჩებოდა?

მხარსა უმშვენებს „მადლით მოსილსა“
სამღვდელოება – უზენაესი,
მთავარს თან ახლავს მთელი ამაღა,
იმკიან, რაც რომ აქვთ დანათესი.

ესე არიან „სულის მამანი“
ბრალდებულების სკამზე მსხდომელნი,
მოღალატეთგან პასუხს მოითხოვს
დღეს ბრალმდებელი ხალხი მშრომელი.

მუშა შექრო ნავთლულელი.”⁵

ანალოგიური შინაარსისა იყო ფსევდონიმით
გამოქვეყნებული მეორე ლექსიც:

„უძლვნი „წმინდა მამებს“

ამბროსს და სხვებს

„მემორანდუმის“ ავტორი,
იჯდა ამბროსი სვიანი,
გვერდს უმშვენებდნენ ნაზარი
და პავლე შავ-წვერიანი.

- სამსჯავროს წინა ბრძანდება
კათალიკოსის ამაღა,
ყველანი „გმირთა-გმირები“,
ვინც ერის განძი დამალა.

- თურმე ყველაფრის დამალვა
საიდუმლოთა ხდებოდა,
სულის-მამების პირისგან
არსად არ გამჟღავნდებოდა.

- ბრწყინვალე „წმინდა-მამებსა“
ბნელეთის მოციქულებსა,
ედავებიან მშრომელნი
განძეულს დამალულებსა.

- „წმინდა-მამებსა“ იცავენ
ვექილნი, განაფულები,
„ნათესავთ“ „ნათესავთათვის“
ძალიან სტკივათ გულები.

მაგრამ მშრომელთა სამსჯავრო
ღირსეულს დასდებს მათ მსჯავრსა,
ენამოქნილი მელები
ვერ აგვიხვევენ ჩვენ თვალსა.

მუშა ხარატი.“⁶

საბჭოთა პრესა ეპითეტებს არ იშურნებდა ეკლესიის წინააღმდეგ ახალი ცხოვრების წესის დასამკვიდრებლად. ეს კარგად ჩანს გაზეთში გამოქვეყნებულ ერთ-ერთ „შედეგში“:

„ავხსნათ ხუნდი

წითელ დროშით მედგარ ბრძოლით
დავამსხვრიოთ ძველი კერპი,
განვამტკიცოთ ჩვენი ძალა
და ვატაროთ შრომის დერბი...
იქ წავიდეთ, სადაც ჩაგვრას
ვხედავთ, იქაც ავხსნათ ხუნდი.
დავამსხვრიოთ, დავანგრიოთ
ღუხჭირ დროის ყოფა ბრუნდი.
ერთად ვკაფოთ გზა სინათლის,
რომ შევიდეთ ალთქმის დროში
მაშინ წავალთ მხოლოდ ჩვენ წინ
შრომის ხმით და წითელ დროშით...

მუშა ს. ბაკი.“⁷

ქართული პრესის გარდა ათეისტური შედევერები ქვეყნდებოდა საქართველოში გამოშვალ რუსულ გაზეთში, რომელშიც დაციწვით იყო მოხსენებული საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი და ქართველი სამღვდელოება.

Вот как они боролись с царизмом.

ქართული და რუსულენოვანი პრესა პერიოდულად აშუქებდა მიმდინარე სასამართლო პროცესს.

1924 წლის 12 მარტს სასამართლო პროცესის გახსნის მეორე დღეს ბოლშევიკების მთავარი ორგანო გაზეთი „კომუნისტი“ აღნიშნავდა, რომ „...მათ (სამღვდელოებას – ე. ბ.) ასამართლებს ქართული მუშა

და გლეხი, მის ნდობით აღჭურვილი სასამართლო".⁸ აღნიშნული ფაქტი იმაზე მიუთითებს, რომ საბჭოთა ხელისუფლებას სურდა შეექმნა იმის იმიტაცია, რომ მარტო სახელმწიფო კი არ ასამართლებდა მათ, არამედ მშრომელი ხალხი აღშფოთებას გამოხატავდა საქართველოს ეკლესიის მწყემსმთავრისა და საერთოდ ეკლესიის მიმართ. როგორც ჩანს, ამ მიზნით საგანგებოდ შეარჩიეს მშრომელთა დასახლების უბანში, ნაძალადევში გიორგი პლესანოვის სახელობის მუშათა კლუბი. ამ მიზანს ემსახურებოდა აგრეთვე ხელისუფლების მოხელეთა მიერ კარგად ორგანიზებული სასამართლო პროცესზე საბჭოთა რეჟიმის ნდობით აღჭურვილ პირთა დასწრება, რომელთა შესვლა დარბაზში ბილეთებით ხდებოდა და ხელისუფლების წარმომადგენლებისაგან მკაცრად კონტროლდებოდა.

*ოიციბა თქვენს წმინდა ანკრიკონო! მოგვცით ყურთხეჯა.
მუშათა რაღაცის ნაქმი ღირსეულოთ რაჯანყოლოთ*

– გაიგებდი. ყათალოის რა მის ახლო თანამშრომ-
ლობს ანაშრომობენ!

– გაიგე რა შიშის ქარებმა რამიარა. – რამეთუ
უნდა ყუშელოთ სენს სოლოიერ მამებს.

დარბაზში შეკრებილი ხელისუფლებისაგან ორკეს-
ტრირებული ბრბო შეურაცხყოფდა კათოლიკოს-
პატრიარქს და საკათალიკოსო საბჭოს წევრებს. იმ
დროს გამომავალი საბჭოთა პერიოდული პრესა მათ
ქმედებას ახალისებდა და აღნიშნავდა: „დარბაზში აუ-
არებელი ხალხია, გარეთ კიდეც მეტი, ყველას სურთ
თავისი თვალით იხილოს, თავის ყურით გაიგონოს
საბჭოთა სასამართლოს სამართლიანი მსჯავრი მათ-
ზე, ვისი მთელი წარსული ცხოვრება ათასგვარი და-
ნაშაულობითა და ბოროტმოქმედებითაა სავსე.“⁹ საბ-
ჭოთა პრესის პათოსი გასაგებია, მაგრამ სიმართლე

იყო, რომ სასამართლო პროცესის დროს გარეთ ეზოში მართლაც აუარებელი ხალხი იდგა. მათი დიდი ნაწილი კათოლიკოს-პატრიარქისა და ეკლესიის ინტერესების დამცველები იყვნენ, მაგრამ მათ საბჭოთა მილიცია სპეციალური სამშის გარეშე პროცესზე დასწრების უფლებას არ აძლევდა. როგორც წყაროებით დასტურდება, დაუპატიმრებიათ ხელისუფლებისათვის მიუღებელი პირები, რომლებიც სასამართლოზე დასწრებას ცდილობდნენ.

დიდი პოლიტიკური დატვირთვის გამო საბჭოთა რეჟიმი სერიოზულად მიუდგა გენუის საერთაშორისო კონფერენციაზე წმ. ამბროსი აღმსარებლის მიერ მემორანდუმის გაგზავნას. ამ მიზნით, ჯერ კიდევ 1922 წლის 30 მაისს ეს საკითხი განიხილა საქართველოს კომპარტიის ცეკას პლენუმმა და საკითხის უკეთ შესწავლის მიზნით შექმნა სპეციალური კომისია საქართველოს სსრ ცაკის თავმჯდომარის ფილიპე მახარაძის, საგანგებო კომისიის (ჩეკას) თავმჯდომარის კოტე ცინცაძისა და შინაგან საქმეთა სახალხო კომისრის სერგო ქავთარაძის შემადგენლობით.¹⁰ შემდგომ მათი რიცხვი გაიზარდა, გამოძიებასა და სასამართლო პროცესში აქტიურად ჩაერთვნენ იუსტიციის სახალხო კომისარი ი. ვარძიელი, საგანგებო კომისრის გამომძიებელი გ. მიკი, უზენაესი სასამართლოს გამომძიებელი ვლ. გომართელი და სხვები. სასამართლოს მიმდინარეობის დროს ხელისუფლების წარმომადგენლები საბჭოთა რეჟიმის მხარდამჭერთა მობილიზაციას ახდენდნენ, მათ საგანგებო დავალებებს აძლევდნენ და აკონტროლებდნენ.

ხელისუფლების მითითებითა და პარტიული აქტივის ორგანიზებით მუშები თბილისის თითქმის ყველა უბანში მართავდნენ ათეისტურ კრებებს „დამნაშავე“ სამღვდელოების მკაცრად დასჯის მოთხოვნით. აღნიშნულ კრებებზე ისინი იღებდნენ რეზოლუციებს, რომელიც ქვეყნდებოდა ქართულ და რუსულ პრესაში. უმკაცრესი იყო ასეთ კრებებზე მიღებული რეზოლუციები, რომლებიც მოითხოვდნენ პროლეტარული დიქტატურის დაცვას. ხელისუფალთა მითითებით სასამართლო პროცესზე სამღვდელოების წინააღმდეგ გამოდიოდნენ ცალკეული აქტივისტები. მაგრამ ზოგჯერ მათი წინასწარგანზრახული ქმედებები სასურველ შედეგს ვერ აღწევდნენ, და ზოგჯერ საქმე კურიოზამდეც მიდიოდა. ერთ-ერთ სასამართლო სხდომაზე ასეთი დავალებით უნდა გამოსულიყო რკინიგზის მუშათა წარმომადგენელი ვარდენ ყიფიანი, ცნობილი პიროვნება, რომელსაც ერთ დროს პოეტური პაექრობა ჰქონდა აკაკი წერეთელთან „ვარდენ ღვანკითელის“ ფსევდონიმით. სიტყვის წარმოთქვამდე იგი მისულა პატრიარქ ამბროსისთან, დაუწოქია და მთელი ერის სახელით პატიება უთხოვია. მართალია. ეს ფაქტი წერილობით არ დასტურდება, მაგრამ, გადმოცემის მიხედვით, ამიერიდან ვარდენისთვის სიტყვის უფლება აღარ მიუციათ და დარბაზიდან გაუძევებიათ.

რეჟიმის წინააღმდეგობის მიუხედავად, ვარდენ ყიფიანის გარდა, საზოგადოების სხვა წარმომადგენლებიც გამოხატავდნენ თანაგრძნობას დაპატიმრებული კათოლიკოს-პატრიარქისა და საკათალიკოსო საბჭოს წევრების მიმართ. ამაზე მეტყველებს სა-

სამართლოს სხდომების დროს ეზოში მყოფი ხალხის სიმრავლე. მათ, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, დარბაზში შესვლის უფლებას არ აძლევდნენ. წინააღმდეგობის გამო სამართალდამცავ ორგანოებს ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენებაც კი დასჭირდა. დაპატიმრებულთა მიმართ საზოგადოების სიმპათიები იმ ფაქტორმაც განაპირობა, რომ, დიდი რისკის მიუხედავად, თითოეული ბრალდებულის სამართლებლივი დაცვა, ადვოკატის ფუნქცია, ითავეს იმ დროს საქართველოში ცნობილმა, განათლებულმა და მაღალპროფესიონალმა იურისტებმა (როგორც ჩანს, თავიანთი მოქალაქეობრივი სურვილით). მიტროპოლიტ ნაზარისა (ლეჟავა) და დეკანოზ ანტონ თოთიბაძის დამცველი იყო ი. გუნცაძე; არქიმანდრიტ პავლესი (ჯაფარიძე) – პ. ქავთარაძე; დეკანოზების – დიმიტრი ლაზარიშვილისა და მარკოზ ტყემალაძისა – ს. დადიანი; დეკანოზ იოსებ მირიანაშვილისა – მ. მღვდლიშვილი; დეკანოზ კალისტრატე ცინცაძისა – ა. ყანჩაველი; ნიკო თავდგირიძისა და ნიკო არჯევანიძისა – ა. გელაზაროვი (გელაზარიშვილი).

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის წმ. ამბროსი აღმსარებლის უფლებებს იცავდა იმდროისათვის ცნობილი ორი ადვოკატი და პოლიტიკური მოღვაწე: კირილე ნინიძე და იოსებ (ოსიკო) ბარათაშვილი.

იოსებ ბარათაშვილს (1895-1937 წწ.) დამთავრებული ჰქონდა პეტერბურგის უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტი, საქართველოში დაბრუნების შემდეგ 1905 წლიდან ეწეოდა ადვოკატობას. პარალელურად ჩაბმული იყო პოლიტიკურ მოღვაწეობაში. იგი იცავდა არსენა ჯორჯიაშვილს, რომლის სასამართლო

შუაში: გელოზაროვი. ზეით: გუნტაძე და ნ. რაჭიანი.
 ქვეით: ალ. ყანსიელი და პ. ქავთარაძე

პროცესი პოლიტიკური ხასიათისა იყო. არჩილ ჯორჯაძესთან ერთად მან დააფუძნა სოციალისტ-ფედერალისტთა სარევოლუციო პარტია და ამ პარტიის მთავარი კომიტეტის წევრი იყო. ამავე პარტიის სახელით იგი 1906 წელს არჩეული იქნა რუსეთის პირველ სახელმწიფო სათათბიროში, სადაც აქტიურად იცავდა საქართველოს ინტერესებს, პრესისა და სიტყვის თავი-

იოსებ (ოსიკო)
ბარათაშვილი

სუფლებას, მოითხოვდა სიკვდილით დასჯის გაუქმებას, გლეხებისათვის მიწის გადაცემას და სხვა. იოსებ ბარათაშვილი აქტიურ საზოგადოებრივ მოღვაწეობას ეწეოდა. იგი იყო ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების, ქართული დრამატული საზოგადოების და თბილისის

უნივერსიტეტის დამფუძნებელი წევრი. მისი ხელმოწერა ამშვენებს 1918 წლის 26 მაისის დამოუკიდებლობის აქტს. იოსებ ბარათაშვილი აქტიურად მონაწილეობდა ქვეყნის აღმშენებლობაში. 1917-1918 წლებში იყო საქართველოს ეროვნული საბჭოს, ხოლო 1919-1921 წლებში დამფუძნებელი კრების წევრი სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიიდან. 1918 წელს იოსებ ბარათაშვილი ასრულებდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის იუსტიციის მინისტრის მოვალეობას. საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ იგი იყო მემარჯვენე სოციალისტ-ფედერალისტთა არალეგალური ორგანიზაციის წევრი და 1924 წლის აგვისტოს აჯანყების მონაწილე.¹¹ საბჭოთა ხელისუფლების წლებში ძირითადად საადვოკატო საქმიანობით იყო დაკავებული და 1921-1937 წლებში საადვოკატო კო-

ლეგიის წევრად ითვლებოდა. გადმოცემით, იგი მოწინავე ადვოკატად ითვლებოდა და ცნობილი იყო თავისი ორატორული ნიჭით. მისი პუბლიცისტური წერილები ხშირად იბეჭდებოდა რევოლუციამდელ ქართულ პრესაში. ახლობლების გადმოცემით, იოსებ ბარათაშვილი მუსიკალური ნიჭითაც ყოფილა დაჯილდოვებული, კარგი ხმა ჰქონია, იყო ტენორი და კარგად უკრავდა თარზე. მას 1928 წელს თბილისის ოპერის თეატრში „ჯამბაზებში“ ბრწყინვალედ შეუსრულებია კანიოს პარტია.¹² იოსებ ბარათაშვილი დაიჭირეს 1937 წელს და იმავე წლის 13 სექტემბერს სამეულის ბრძანებით, როგორც ხელისუფლებისათვის მიუღებელი პიროვნება, დახვრიტეს.

ასეთი მონაცემების მქონე ადვოკატმა თავისი სურვილით ითავა წმ. ამბროსი აღმსარებლის დაცვა და ყოველგვარი ძალდატანების გარეშე საკუთარი თავი საფრთხის წინაშე დააყენა. საარქივო წყაროებითა და გამოქვეყნებული მასალებით ირკვევა, რომ იგი აქტიურად ერთვებოდა სასამართლო პროცესში. მას ბრალდებულის დასაცავად ვრცელი სიტყვაც წარმოუთქვამს, მაგრამ საარქივო მასალებში მისი სიტყვა შემონახული არ არის. გაზეთი „მუშა“ ადვოკატ იოსებ ბარათაშვილის სიტყვის შესახებ აღნიშნავს: „ეს გამოჭახრიკებული ვექილი საკითხს სხვა მხრივ უდგება. მას სურს კანონების და თავის მრავალფეროვან სიტყვების ბრახა-ბრუხით დაუმტკიცოს სასამართლოს წინააღმდეგ იმისა, რაც საბრალმდებლო მხარემ წამოაყენა“. ამავე გაზეთის ცნობით, ხელისუფლების მიერ მოყვანილი ბრბო იოსებ ბარათაშვილის გამოს-

ვლას სკანდირებდა შეძახილებით: „ძირს ბარათაშვილი“. ¹³ იგივე გაზეთი უარყოფითად ახასიათებდა იოსებ ბარათაშვილის წარსულ მოღვაწეობას. მას თავადაზნაურთა იდეოლოგიად და მის სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიას ძველ, დრომოჭმულ მიმდინარეობად ასაღებდა. გაზეთის განმარტებით, „ოსიკო ბარათაშვილი და ბევრი იმათგანი, ვინც სოციალისტ-ფედერალისტების პარტიაში იყო თავმოყრილი, ეხლა „რევოლუციონრების“ გუნებაზე დადგნენ და საქართველოს „გათავისუფლების“ საქმეს შეუდგნენ“ გაზეთი სალანძღავ სიტყვებს არ აკლებს სიმართლისათვის მებრძოლ ადვოკატს: „დღეს, როცა საბჭოთა ხელისუფლება ასამართლებს ამ ანაფორაში გამოწყობილ ხალხის მოღალატეებს, მათ დასაცავათ ბატონ ბარათაშვილს დაუგრძელებია კისერი და თავის ტყავში ძვრება, რომ როგორმე გააბათილოს წამოყენებული ბრალდება“. ¹⁴

სასამართლო პროცესზე წმ. ამბროსი აღმსარებლის სამართლებრივ უფლების მეორე დამცველი იყო კირილე ნინიძე, რომლის მიერ წარმოთქმული სიტყვა საქართველოს საისტორიო ცენტრალურ არქივში დაცულია ლევილიდან (საფრანგეთი) ჩამოტანილ საქართველოს ემიგრანტული მთავრობის ფონდში.

კირილე იესეს ძე ნინიძე დაიბადა 1878 წლის 17 იანვარს ოზურგეთის მაზრის სოფელ ასკანაში. პირველდაწყებითი განათლება ოზურგეთის სასულიერო სასწავლებელში მიიღო, შემდგომ დაამთავრა ქუთაისის სასულიერო სემინარია და სწავლა გააგრძელა დორპატის უნივერსიტეტში იურდიულ ფაკულტეტზე. სტუდენტობის დროს, 1903 წლიდან იგი გახდა რუსე-

თის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის (რსდმპ) წევრი. აქტიური რევოლუციური საქმიანობისა და ანტისახელმწიფოებრივი მოღვაწეობის გამო მესამე კურსის დახურვის შემდეგ იგი დააპატიმრეს და სასწავლებლიდან გარიცხეს. საქართველოში დაბრუნების შემდეგ კირილე ნინიძე აქტიურ რევოლუციურ მოღვაწეობას ეწევა. 1905 წლიდან მენშევიკური ფრაქციის წევრი იყო და პრესაში „გვაბრათელისა“ და „კ. ნ-ძეს“ ფსევდონიმით ხშირად აქვეყნებდა წერილებს.¹⁵ მოგვიანებით კი გაზეთ „საქართველოს“ (1916, №87; 1917, №106, 168, 178) და გაზეთ „ერთობის“ (1917, №71, 108, 115, 132, 148) რამდენიმე ნომერში გამოქვეყნებულია მისი საინტერესო პოლიტიკური ხასიათის წერილები. იგი იყო ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების წევრი.

კირილე იესეს ძე ნინიძე

როგორც საარქივო მასალებიდან ირკვევა, კირილე ნინიძეზე მეფის ხელისუფლების დროს ოხრანკის მიერ საიდუმლო ზედამხედველობა იყო დაწესებული.¹⁶ რევოლუციური საქმიანობის გამო იგი 1908 წლიდან გადასახლებული იყო ქალაქ ვოლსკში (სარატოვი). გა-

დასახლებიდან დაბრუნების შემდეგ კირილე ნინიძე ერთხანს პედაგოგად მუშაობდა ხაშურში. ამ პერიოდში მან გაზეთში რამდენიმე პუბლიკაცია გამოაქვეყნა. პედაგოგიურ საქმიანობასთან ერთად კირილე ნინიძე პოლიტიკურ მოღვაწეობას ეწეოდა. იგი აქტიური წევრი გახდა 1917 წლის ივნისში დაარსებული საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული პარტიის. 1917 წლიდან არჩეული იქნა ეროვნული საბჭოს წევრად. 1918 წლის დასაწყისიდან იყო გურიის თავდაცვის შტაბის თავმჯდომარე.¹⁷ 1919 წლის მარტში სოციალ-დემოკრატიული პარტიის სიით არჩეული იქნა დამფუძნებელი კრების წევრად, სადაც ხელმძღვანელობდა აგრარულ კომისიას, აგრეთვე იყო იურიდიული და საფინანსო-საბიუჯეტო კომისიის წევრი.¹⁸ მართალია, კირილე ნინიძე საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული პარტიის წევრად ითვლებოდა, მაგრამ მმართველი პარტიის ყველა შეხედულებას არ იზიარებდა. 1920 წლის შემოდგომაზე თანამოაზრეებთან ერთად დაიწყო გაზეთ „ახალი სხივის“ გამოცემა, ხოლო დამფუძნებელ კრებაში შემავალი სოციალ-დემოკრატიული პარტიის თერთმეტი წევრის მეშვეობით პარლამენტში ჩამოაყალიბა ოპოზიციური ჯგუფი, რომლებიც „სხივის“ სახელით იყვნენ წარმოდგენილი. ისინი თავიანთ გაზეთში აკრიტიკებდნენ მმართველ სოციალ-დემოკრატიულ პარტიას. უთანხმოების გამო მათ კავშირი განწყვიტეს ამ პარტიასთან და 1921 წლის 11 თებერვალს დამფუძნებელ კრებას მოახსენეს, რომ დაფუძნდა „დამოუკიდებელი სოციალ-დემოკრატიული პარტია – სხივი“, რომელიც პარლამენტში ოპოზიციის

სახით იქნებოდა წარმოდგენილი.¹⁹ ოპოზიციაში გადასვლის შემდეგ კირილე ნინიძის პოზიციები თანდათან შესუსტდა. იგი მანამდე ერთ-ერთ მინისტრად მოიაზრებოდა.²⁰ მის ოჯახზე ფსიქოლოგიური ზემოქმედების მოხდენის მიზნით ერთხანს იგი ბინიდანაც კი გამოასახლეს. ოპოზიციის გამო „სხიველებს“ პარლამენტში დამცინავად „ქვედა პალატასაც“ ეძახდნენ. საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ ისინი კვლავ გამოსცემდნენ გაზეთ „ახალ სხივს“, მაგრამ ახალმა საბჭოთა რეჟიმმა 1921 წლის ივნისში გაზეთი დახურა, კირილე ნინიძე კი თავის თანამოაზრეებთან ერთად მცირე ხნით დააპატიმრა.

კირილე ნინიძე ვერ ეგუებოდა საბჭოთა რეჟიმს და აშკარად გამოხატავდა თავის უკმაყოფილებას, რის გამოც 1921-1922 წლებში რამდენჯერმე იყო დაპატიმრებული, 1922 წლის ბოლოდან კი იგი „სხივის“ სხვა წარმომადგენლებთან ერთად „საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტის“ („დამკომი“) წევრი იყო. ოფიციალურად კირილე ნინიძე 1937 წლამდე საადვოკატო საქმიანობას ეწეოდა და ადვოკატთა კოლეგიაში მუშაობდა.²¹

ბოლშევიკური პრესა სალანძღავ სიტყვებს არ იშურებდა ადვოკატ კირილე ნინიძის ავტორიტეტის შესაღახავად. „წითელი ჭინკის“ ფსევდონიმით მის გასაშარუებლად გაზეთში გამოქვეყდა დამცინავი „პოეტური ქმნილება“:

„კირილე წინიძის სიმღერა

აბა დამიგდეთ
ყური კირილეს;
დღეს ვით ვიმღერე,
ვით დავიკივლე:
– წინად ვიყავი
სოციალისტი,
არ მწამდა მღვდლების
ლოცვა და ფიცი;
მუშებში გმირად
მომქონდა თავი...
(ვმენშევიკობდი მეც
სა(კოდავი),
მაგრამ დღეს, როცა
ბოლშევიკებმა,
გაბითურება
ჩემი ინება;
რწმენის ნაცვლად,
ვექომაგები
ლმერთს და ხუცესებს,
რევოლუციას
უგინებ წესებს.
დღეს ჩემმა სულმა
მონახა სული
წმინდა ამბროსის
და მოციქულის.
ოი, მუშებო,
თქვენ გიკვირთ განა,

თუ რატომ გავხთი
დღეს ამისთანა?!!
რა გაეწყობა!!!
ხომ იცით რომა,
მთლად ამიბნია
ჭკუა ამ დრომა,
მეც დღეს ჯავრს ვიყრი,
რა დამაძინებს!!
მე პიმპილ ნაჭამ
კირილ ნინიძეს...
და ისევ ვაშა,
აღდგომის ვნებას!!!
ვამაყოფ, ვიცავ
სამღვდელოებას!!!
დღეს ჩემა სულმა
მონახა სული
წმინდა ამბროსის
და მოციქულის.
ოი, მუშებო,
თქვენ გიკვირთ განა,
თუ რატომ გავხთი
დღეს ამისთანა?!!
რა გაეწყობა!!!
ხომ იცით რომა,
მთლად ამიბნია
ჭკუა ამ დრომა,
მეც დღეს ჯავრს ვიყრი,
რა დამაძინებს!!
მე პიმპილ ნაჭამ

კირილ ნინიძეს...
და ისევ ვაშა,
აღდგომის ვნებას!!!
ვაშაყობ, ვიცავ
სამღვდელოებას!!!

*წითელი ჭინკა“.*²²

იმავე ფსევდონიმით პრესაში გამოქვეყნდა ასეთი
დამცინავი „შედევირც“:

**„პატარა ფელეტონი
მამა-ლმერთი, სიმღერა**

გუშინ დაბლა ჩამოველ
საქართველო ვნახეო...
ბევრი ცრემლი დავღვარე
მწარედ ვივაგლახეო...
კათალიკოს თავისთვის
დაუგია მახეო...
დღესა მას რევტრიბუნალში
ელრიჭება სახეო...
ვაიმე, შვილო ამბროსი!
ვა, შენ, მომსწრეს ამ დროსი...
ასამართლებს მუშები
წმინდა კონტრევოლუციას.

ჩემი ერთგული ყმები
მოლაღატედ უცენიათ...

მაგრამ შაბაშ! ნინიძეს
ოდნავც არ დაუცდია
და მყის ანაფორა
მას ტანზე გადაუცმია...
ვაშა, შვილო ნინიძე!
დღეს, ამბროსი, რომ იძმე.
მას ოსიკოც ბანს აძლევს
გვერდში ამოდგომია...
ორივე კომუნისტებთან
ცხარე ბრძოლის მდგომია
და იცავენ ყველა მათ
ვინც, რომ ჩემი მოგვია,
რაუყოთ თუ ისინი
ხალხის სისხლის მდგომია...
ო, წყეულო ხალხო!...
მსურს სულ დაითაღხო!
მაგრამ ვაჰ, ეს რა მოხდა,
ბედი რად გადაბრუნდა?!
დღეს მუშებმა დამცველებს
მიაყარეს ქვა-გუნდა...
იძახიან: ამ მგელებს
ჩვენგან კიდევ რა უნდა?!
კვლავ გონებას გვიბნევენ,
გვიჩვენებენ გზას ბრუნდათ.
ო, ოხერო შეგნებავ!
ბოლო როს მოგვეღება...
დღეს კი ნაძალადევში
ხმამალლა დაიკივლეს –
ზიზლი სამღვდელოებას,

ოსიკოს დ კირილეს!
წადით, მოგვშორდით, თორემ
მთლად ჩაგიმსხვრევთ მაგ კბილებს
ეს, რომ მესმა მაშინვე
ამიბუძგა კიკინე,
ვაიმე შვილო კირილე!
გაუფრთხილდი შენს კბილებს.

წითელი ჭინკა".²³

დამცინავი „პოეტური შედევრები“ რუსულენოვანი
მკითხველისთვისაც ქვეყნდებოდა პრესაშიც:

„Защита
Амвросий – меншевизма щит,
Но щит под мочени трешит.
К нему - Нинидзе полный прыти: —
Каталикос держись пока!
С тобою мы, враньем народ смущая,
„Свободу веры“ защищая,
Быть может, зашетим преступно цска...
Шепались эти рожию
Рабочий услышал и помахал рукой:
Защитничкам не выпалоб того-жс,
Что было с ихней целой!..."²⁴

გაზეთში აგრეთვე გამოქვეყნდა ადვოკატ კირილე
ნინიძის და იოსებ ბარათაშვილის გამარჯებული პორ-
ტრეტებიც.

*„წმინდის კონტრერეოლოგიის სამცხელონი
მამაო ყირილოჲ და მამაო ოსიო“*

განსხვავებული მსოფლმხედველობისა და პოლიტიკური მრწამსის მიუხედავად კირილე ნინიძეს უკან არ დაუხევია და მან ითავა პოლიტიკურად დევნილი საქართველოს ეკლესიის საჭეთმპყობელის წმ. ამბროსი აღმსარებლის დაცვა საბჭოთა რეჟიმის სამხილებლად. მართალია, იგი როგორც „დამოუკიდებელი სოციალ-დემოკრატიული პარტიის – სხივის“ წარმომადგენელი მსოფლმხედველობრივი თვალსაზრისით შორს იდგა რელიგიისაგან, მაგრამ მან წმ. ამბროსი აღმსარებლის სასამართლო პროცესი გამოიყენა ტრიბუნად ახალი რეჟიმის უსამართლობის სამხილებლად.

ამას იგი ოსტატური შენილბვით მარჯვედ აკეთებდა სასამართლო პროცესზე ყოველი გამოსვლისას.

უზენაესი სასამართლოს სხდომის ოქმებიდან ნათლად ჩანს, რომ სხვა ადვოკატებისაგან განსხვავებით იგი განსაკუთრებით აქტიურობდა. მან წმ. ამბროსი აღმსარებლის დასაცავად წარმოთქვა ვრცელი სიტყვა, მაგრამ სასამართლოს სხდომის ოქმებში მისი გამოსვლის ტექსტი დაცული არ არის.²⁵

საისტორიო ცენტრალურ არქივში დაცული კირილე ნინიძის მიერ 1924 წლის მარტში წმ. ამბროსი აღმსარებლის სასამართლო პროცესზე წარმოთქმული ვრცელი სიტყვა მანქანაზე ნაბეჭდ პირს წარმოადგენს. უნდა აღინიშნოს, რომ არქივში დაცული მასალა გამოყენებული აქვს მკვლევარ ლელა სარალიძეს, საიდანაც მას მცირე ამონაწერი მოაქვს.²⁶ კირილე ნინიძის აღნიშნული სიტყვა არ ერთვის სასამართლო პროცესის მასალებს. თუ როგორ მოხდა იგი სასამართლო პროცესის გამართვის შემდეგ უახლოეს ხანებში პარიზში დევნილ ქართულ ემიგრანტულ მთავრობასთან, ამის შესახებ საინტერესო ცნობას გვაძლევს ემიგრაციაში გამომავალი ჟურნალი „ბრძოლა“ (1927, №22). არქივში დაცულ კირილე ნინიძის მანქანაზე ნაბეჭდ სიტყვას წამძღვარებული აქვს ხუთი ფურცლისაგან შემდგარი ხელნაწერი, რომელსაც „ბაგრატი“ ფსევდონიმით ხელს აწერს ჩვენთვის უცნობი პიროვნება. აღნიშნული ხელნაწერის შინაარსიდან ჩანს, რომ დევნილებაში მყოფ ქართულ მთავრობას იგი დაწვრილებით ცნობებს აწვდის წმ. ამბროსი ხელაიას სასამართლო პროცესის შესახებ. დიდი მცდელობის მიუხედავად ვერ

დავადგინეთ თუ ვინ არის აღნიშნული ხელნაწერის ავტორი. ერთი რამ ცხადია, იგი საქართველოში მყოფი ქართული ემიგრანტული მთავრობის მომხრეა. ცნობილია აგრეთვე, რომ წმ. ამბროსი აღმსარებლის სამართლო პროცესის გარდა ქართული ემიგრანტული მთავრობა მიმდინარე მოვლენების შესახებ საქართველოდან თავისი მომხრეებისაგან კონსპირაციული გზით ხშირად იღებდა საჭირო ინფორმაციას.

არქივში დაცული ხელნაწერი გაკრული ხელითაა ნაწერი ფურცლის ორივე მხარეს. მართალია კირილე ნინიძის წარმოთქმულ სიტყვასთან ერთად „ბაგრატის“ ფსევდონიმით გაგზავნილი წერილიც მშვიდობიანად ჩავიდა საფრანგეთში იმავე 1924 წელს, მაგრამ ქართულმა ემიგრანტულმა მთავრობამ ოპერატიულად ვერ შეძლო მისი გამოქვეყნება. რამდენიმე წლის შემდეგ, 1927 წელს წმ. ამბროსი აღმსარებლის გარდაცვალებისთან დაკავშირებით საქართველოს ემიგრანტული მთავრობის ჟურნალ „ბრძოლაში“ გამოქვეყნდა საქართველოს ისტორიის არქივში „ბაგრატის“ ფსევდონიმით შესრულებული ტექსტი მცირეოდენი ცვლილებით, სასამართლო პროცესზე კირილე ნინიძის წარმოთქმული სიტყვის გარეშე. აღნიშნული წერილის დაგვიანებით გამოქვეყნების მიზეზი ახსნილია ჟურნალის რედაქციის შენიშვნაში, სადაც აღნიშნულია: „აქ მოყვანილი წერილი, რომელიც აგვინერს კათალიკოს ამბროსის გასამართლებას, საქართველოდან ერთი ჩვენი ამხანაგის მიერ არის მოწერილი 1924 წლის 12 მარტის თარიღით. იმ ხანებში ჩვენ უცხოეთში ჩვენი პერიოდული გამოცემა არ გვქონდა და წერილიც დაუბეჭდავი

დარჩა. ვათავსებთ მას ეხლა, კათალიკოსის ამბროსის გარდაცვალების გამო.“²⁷ აღნიშნული წერილი მკვლევარმა გურამ შარაძემ ჟურნალ „ბრძოლიდან“ უცვლელი სახით გამოაქვეყნა.²⁸ ჟურნალ „ბრძოლისა“ და, შესაბამისად, გურამ შარაძის პუბლიკაცია მცირედით განსხვავდება არქივში დაცული მასალისგან. გამოქვეყნებული ტექსტი სტილისტურად ჩასწორებული და რედაქტირებულია. აღსანიშნავია, რომ ამ პუბლიკაციაში „ბაგრატის“ ნაცვლად ფსევდონიმად გამოყენებულია „X.“²⁹ გამოქვეყნებულ ვარიანტში ამოღებულია ცნობილი მეცნიერის შალვა ნუცუბიძის გვარი, რომელიც საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის საჭეთმპყრობელის მომხრედ გამოდიოდა.

ჩვენ აქ სრული სახით, უცვლელად ვაქვეყნებთ საქართველოს საისტორიო ცენტრალურ არქივში დაცულ „ბაგრატის“ ფსევდონიმით ხელმოწერილ მიმართვის ტექსტს და ადვოკატ კირილე ნინიძის სიტყვას, წმ. ამბროსი ხელაიას სასამართლო პროცესზე წარმოთქმულს. ნაშრომს აგრეთვე ვურთავთ ამ სიტყვის ფაქსიმილურ პირს.

„ამეროსიის და საკათალიკოსო საბჭოს წევრების გასამართლება“

10 მარტს 1924 წელს გაიხსნა უზენაესი სასამართლოს სესია. როგორც იცით, ამეროსის ბრალი ედებოდა იმაში, რომ მან შეადგინა და გაუგზავნა გენუის კონფერენციას მემორანდუმი საქართველოს რუსის ჯარის მიერ დაპყრობის შესახებ. აგრეთვე მას და სხვა ბრალდებულთ სიონის ტაძრის და სხვა განძეუ-

ლობის გადამალვა და დაფარვა მიუხედავად მთავრობის დეკრეტისა, რომ საქართველოს მოქალაქეთ ყოველივე განძეულობა უნდა ჩაებარებიათ მთავრობისათვის. საქართველოს ეხლანდელ მმართველობას დიდი იმედი ჰქონდათ ამ სასამართლოსი. მათ სურდათ ეჩვენებინათ და დაემტკიცებინათ ყველასთვის, რომ ქართველმა ხალხმა ზურგი შეაქცია ყველა იმათ, ვინც ამა თუ იმ გზით ცდილობს საქართველოს სუვერენიტეტის აღდგენას და მასთან უნდოდან სამღვდელოებისთვისაც სახელი გაეტეხათ. მათ უნდოდან უკანასკნელი დაფნის გვირგვინი ჩაენნათ იმ თავიანთ „დიად მოღვაწეობაში,“ რომელიც ე. წ. რუსოფილ ცენტრალისტებმა დაიწყეს ამ ერთი წლის წინეთ, და, რომელიც გამოიხატა ქართველი ხალხის სინდისის შელახვაში, ქართული ეკლესია-მონასტრების დანგრევაში და აოხრებაში, სამღვდელოების დევნაში, ბევრი მათგანის ქურდულათ მოკვლაში და სხვა. ამბობენ სერგო ორჯონიკიძე წინააღმდეგი იყო ამ პროცესის გამოწყებისაო, მაგრამ ცეკაში წინააღმდეგ იმისა გაიმარჯვესო.³⁰ ორჯონიკიძე მართალი ყოფილა, რადგან ამ პროცესით კომუნისტებმა მიაღწიეს სულ იმის საწინააღმდეგო შედეგებს, რაც მას მიზნათ ქონდათ დასახული. მთელი ხალხი განურჩევლათ ერთხმათ იმეორებდა ამას. ამ პროცესმა აშკარად ჰყო ყველასთვის და უპირველესათ თვით კომუნისტებისათვის, რომ მთელი ქართველი ხალხი შეურყევლად ადგია საქართველოს დამოუკიდებლობის ნიადაგზე. საქართველოს თავისუფლებისთვის მებრძოლი პარტიებიც დიდი მადლობელი უნდა იყვენ კომუნისტების

ამ პროცესის გამოწყობისთვის, ვინაიდან მან ყველასთვის თვით მასთვისაც აშკარა გახადა აუცილებლობა ოკუპაციის წინააღმდეგ შეურიგებელი ბრძოლისა. მან მთელი საზოგადოება ააფორიაქა. დაფნის გვირგვინი დაედგა. ჩვენთვის შეიძლება ჩვენდა მოულოდნელად ცხადი და ნათელი შეიქმნა ის ფაქტი, რომ ქართველი ხალხის, მთელი ქართველი ერის გულში შეუნელებლათ გუზგუზებდეს საქართველოს განთავისუფლების იმედი და ის სწრაფათ ივინყებს ამა თუ იმ ქართველის უარყოფით მხარეებს, როცა ეს უკანასკნელი მებრძოლთა რიგებში დგება. ჩვენთვის ნათელი შეიქმნა ის ფაქტი, რომ მიუხედავად ბევრი ბრძოლის დაცემისა, დაჩოქებისა ქვეყანას უკლებლივ ერთად ერთი იმედი ასულდგმულებს – იმედი განთიადის მოახლოებისა...

უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარეთ გიორგი ჩხეიძე ბრძანდებოდა;³¹ თითქოს განზრახ ეს ვაჟბატონი დაესკუპებიათ ამ მაღალ საპასუხიმგებლო პოსტზე, რათა უფრო აშკარა გამხდარიყო ბრალდებულთა ინტელექტუალური და ზნეობრივი სიმაღლე და ბრალდებულთა სიბნელე და ზნეობრივი გათახსირება. გიორგი ჩხეიძე ცნობილია როგორც ქურდი და გათახსირებული ადამიანი. ის ერთ დროს მოიჯარადრედაც იყო და მუშებს ტყავს აძრობდა. ეხლაც კარგად ითფობს ხელს როგორც სხვა დიდი კომუნისტები. უვიცი, ხეპრე – მეორე მხრივ ბრალდებულები ყველა აკადემიკოსები, სამღვდელოების ყველაზე მეტად პროგრესული, განათლებული და ზნეობრივი ნაწილი, მოღვაწენი, ცარიზმის დროს ეკლესიის დამოუკიდებლობისათვის მებრძოლნი, პატრიოტები.

საქმის გარჩევა ღია კარებში იქნებაო – გამო-
აცხადეს. სინამდვილეში კი ამ ნიადაგზე ჩვეულებრივი
ჩეკისტური ძალმომრეობა იყო გამეფებული. პროცესს
აუარებელი ხალხი მიაწყდა. შიგ კი არავის უშვებ-
დენ გარდა თავისიანებისა. მიუხედავად ამისა ნაწილი
მაინც ახერხებდა შესვლას. წესრიგის და აუდიტორიის
განმენდის საქმე ებარა პირველი რაიკომის თავმჯდო-
მარე გოლდბაუმს.³² ეს ვაჟი ოფლში იწურებოდა, რომ
დავალემა კარგათ შეესრულებინა. პირველ დღეებში
წითელი ბილეთებით უშვებდენ. შემდეგ მწვანე ბი-
ლეთებით. როცა ამანაც არ გასჭრა უკანასკნელ სამ
სხდომაზე გამოვიდენ და გვარების გამოძახებით უშ-
ვებდენ. ამით ნაძლადევის თეატრის ეზოში და ახლო-
მახლო ქუჩაში მოზღვავებული ხალხი, რომელიც ღა-
მის თორმეტ საათამდე არ იშლებოდა, მოთმინებიდან
გამოჰყავდა. ითხოვდენ შესვლას, მაგრამ ვინ უშვებდა.
გოლდბაუმი სინდისიერათ ასრულებდა დავალებას.
ზალას ქუჩის მანანნალებით და ხულიგნებით ავსებდა.
ქართველ საზოგადოებას კი ახლო არ აკარებდა. ამ
ნიადაგზე ერთ საღამოს შეტაკებამდინაც კი მივიდა
საქმე, კურსანტებმა რამოდენიმეჯერ თოფები გაის-
როლეს და აღტკინებული ხალხი დაჰფანტეს. შიგ აუ-
დიტორიაში არ ყოფილა ისეთი დღე, რომ რამოდენიმე
კაცი არ დაეჭირათ. იჭერდენ ყველას ვისაც კარან-
დაშს და ქაღალდს დაუნახავდენ. დაიჭირეს ერთი გიმ-
ნაზიის მონაფე, რომელსაც აბრალებენ სტენოგრამის
წერას თითქოს სოც. დემ. ცეკას დავალებით. ერთ
დღეს მოწყალება მოიღეს და დეპოს სახელოსნოე-
ბის მუშები თავისუფლათ შეუშვეს (მას შემდეგ რაც

მათ კოლექტიური პროტესტი განაცხადეს, რომ არ უშვებდენ). ეს სწორეთ ის დღე იყო, როცა კირილე ნინიძე გამოვიდა დიდი სიტყვით. ხალხმა, რომელსაც მთელი კვირის განმავლობაში აღიზიანებდენ და აბოროტებდენ, ვერ მოითმინა და კირილეს ოვაციები გაუმართა. იქვე დაიჭირეს ასამდე კაცი. მათ შორის ერთი კომუნისტიც შ. ნუცუბიძე – მასწავლებელი.³³ მოაწყვეს რუსულ ბალკონიტ დელეგატები, რომლებიც ითხოვდენ ბრალდებულების და დამცველების დახვრეტას. პირველი დელეგაცია დეპოს სახელოსნოდან მოვიდა. ყველა უცხოელები გარდა ნაძალადევეში კარგად ცნობილ ჯაშუშ ისაკა ლელაშვილისა. პროცესის გამო მეორე დღეს სამ საათზე დაჰკეტეს დეპოს და სახელოსნოს კარები. უბრძანეს მუშებს თავი მოეყარათ, წარუდგინეს სია დელეგაციისა. გამოაცხადეს რა მიღებულათ შემდეგ ჩაუყენეს ჩეკისტები მუშებს და მირეკეს ნაძალადევის ეზოში. ასეთ ძალმომრეობას უწოდეს 4000 მუშის სურვილი და ნების ყოფა, რომ დამნაშავენი დახვრეტილ იქნენ. განუცხადეს სასამართლოს თითქოს მუშები აღელვებულია და თავმჯდომარეს თხოულობსო. თავმჯდომარე სწყვეტს სხდომას და გამოდის მათ „დასაწყნარებლათ“. მუშები მართლა აღელვებულნი იყვნენ, მაგრამ არა იმიტომ, რასაც გაზეთში სწერდენ, არამედ იმ ძალმომრეობის და თვალთმაქცობის გამო, რაც პროცესზე და პროცესის ირგვლივ ხდებოდა. ასეთი „დელეგაციები“ და მუშათა „პროცესები“ რამოდენიჯერმე მოახდინეს სასამართლოში, პლაკატებით და სხვა. მოდიოდა რუსები, სომხები, ქურთები, მეეზოვეები, ქუჩის ბიჭები.

შიგ სასამართლოს ხომ ნამდვილი ვაკხალანია იყო. გოლდბაუმმა მოახდინა კომსომოლისტების მობილიზაცია. კომსომოლის უმრავლესობა ხომ უცხოელებია. ხულიგნები, ქუჩის ბიჭები. მთელი ქანდარა ამათ ეკავა. ყოველ გამოსვლას ბრალდებულთა თუ დამცველთა სტვენით ხვდებოდენ, თავმჯდომარე ბ-ნი გიორგი ხანდახან ტუჩებზე ღიმილით შეაჩერებდა. ერთხელ თითქოს სხდომის შეწყვეტაც კი მოინდომა. ეს რასაკვირველია წინდანინ მოფიქრებული თვალთმაქცობა იყო. ყვირილი განუწყვეტელი იყო. „ძირს წინიძე, ძირს ამვროსი, ძირს ბარათოვი“. სახელდახელოდ ასწავლეს ორი-სამი ქართული სალანძღავი სიტყვები და აყვირებდენ, უსირცხვოთ ქუჩურათ. Кого видел? Попа (или Нинидзе или Баратова, ვიზედაც უნდოდათ თქმა) где? ...там-то – Что сделать далипо(шап)ке, და სხვა ასეთი მარგალიტები. ამას ღიმილით და სიამოვნებით უსმენდენ უზენაესი სასამართლო და საქართველოს მესვეურნი. დამცველ ბარათაშვილის მელოტ თავს კომპლიმენტებით ამკობდენ. აბამდენ პალტოზე კარიკატურებს. ადიოდენ სასამართლოს მაგიდასთან და კარიკატურას ცხვირში შწრიდენ ვეჟილებსა და ბრალდებულებს. საჭირო იყო იობისებური მოთმინება, რომ კაცს ეს დამცირება და ძალმომრეობა აეტანა. ვეჟილები და ბრალდებულები შესანიშნავათ იჭერდენ თავს. წინიძის ოლემპიური სიმშვიდე მოთმინებას უკარგავდა ხულიგანთა ბრბოს. ამ უკანასკნელთა 90 პროცენტს ხომ უცხოელები იყვენ. ქართული არ იცოდენ. ამისთვის ლოჟაში გოლდბაუმმა დააჯინა კომუნისტი ქართულის მცოდნე, რომელიც იქიდან ქანდარას ცხვირსახოცით ნიშანს აძლევდა, რო-

დის უნდა ეყვირათ და როდის არა. ყველაფერი ეს ყოველი სიტყვა მოქმედება იმავე დღეს ელვის სისწრაფით ედებოდა მთელს ქალაქს და ხალხს აღელვებდა. მიუხედავად ათასგვარი ზომებისა უკანასკნელ სამი სხდომის გარდა (როცა გოლდბაუმს სიებით შეჰყავდა მხოლოდ კომუნისტები) დარბაზში საკმაო ხალხი ახერხებდა შეძქრენას. ამისათვის გაღიზიანებული საზოგადოება ყოველივე ხრიკებს და ეშმაკობას მიმართავდა. პირველ დღეს, როცა დარბაზში შემოვიდა ამეროსი, მთელი დარბაზი ფეხზე წამოდგა. მოსამართლეებს კი არ აუდგა. მეორეჯერაც ასეთი სურათი განმეორდა. ამის შემდეგ ჩხეიძემ „უხრიკა“ და ყოველთვის სასამართლო წევრები შემოდრიოდენ ამეროსისთან ერთად, რათა გაენელებიათ ეს აშკარა დემოსტრაცია.

ყველა ბრალდებულებმა არა ჩვეულებრივი სიმხნევე და გაბედულება გამოიჩინეს. მთელი პროცესიის განმავლობაში შეურყეველი ფრონტით იდგენ ეროვნულ ინტერესების ნიადაგზე. ამეროსის ჰკითხეს, იყავი თუ არა როდესმე პასუხისგებაშიო. ცარიზმის დროს მდევნიდენ და დამსაჯეს სწორეთ იმისთვის, რისთვისაც თქვენ მასამართლებთო. დამცველებმა მოითხოვა საექსპერტო კომისიები, გამორკვევას იმისა, მართალი იყო თუ არა მემორანდუმში მოხსენებული ქონება განიღეს საქართველოდან, რომ ქართველი ერის მიწა-წყალს უცხოელები დაეპატრონა და სხვა. რასაკვირველია ეს შუა მდგომლობა სასამართლომ უარყო. მიუხედავად ამისა პროცესმა რამოდენიმეთ ახადა ფარდა იმ საშინელებას, რაც საქართველოს დაატყდა და სწორეთ ამიტომ იყო, რომ ცეკა და

გოლდბაუმი ასე ცხრილავდენ დამსწრეებს. ქონების გაზიდვა დამტკიცდა. როსტოვში რომ თფილის ტრამ-
ვაის საუკეთესო ვაგონები წაიღეს და სხვა. მინა-წყლ-
ის დაპატრონება ხომ იოლი დასამტკიცებელი იყო.
ყარაისი და საგარეჯოს მონასტერი ეხლა ადერბეი-
ჯანის ხელშია. ცხინვალი ოსების ხელში. აბხაზები
გაარუსეს და სხვა და სხვა. უცხოელები გააბატონეს.
ენა შერყვნეს, დაამცირეს ეს ყველაფერი ყველასთ-
ვით ნათელი შეიქმნა. ბრალდებულთა უმრავლესობა
ჩეკაში აწამეს. იქ მათთვის სასურველი ჩვენება მიაც-
ემიეს. საბჭოს წევრი ნიკო თავდგირიძე პროკურორის
ოკუჯავას შეკითხვაზე, რატომ ეხლა სხვას ლაპარა-
კობთ და ჩეკაში კი სხვა გითქვამსო, უპასუხებდა,
რომ იქ სხვა პირობებში ვიყავიო. ოკუჯავა დაჟინებით
მოითხოვს რა პირობები იყოო. თავდგირიძე სთხოვს
გაანთავისუფლონ ამ კითხვაზე პასუხის მიცემიდან,
რადგან ეს პასუხი მთავრობას უხერხულ მდგომარეო-
ბაში ჩააყენებსო. შემდეგ მაინც ამბობს ზოგ რამეს
ძლიერ ცოტას.

დაკითხვის წინ გამომძიებელმა მიკმა (მთელი სა-
გამომძიებლო მასალა რუსულ ენაზეა შედგენილი) ჩე-
კის სარდაფიდან შეიყვანა ის პატარა სრულიად ბნელ
„კარცერში,“ სადაც მიუხედავად იმისა, რომ დაპირდა
მალე შემოვალთ და გაგიყვან ჩვენებისთვისო, 24 საა-
თის განმავლობაში დაჰყო ფეხზე სივინროვის გამო
ნახევრად მოხრილი. მეორე დღეს მიკი მივიდა და დაე-
მუქრა უარესი მოგელის თუ ისეთ ჩვენებას არ მოგე-
ცემ, რაც ჩვენ გვესაჭიროებაო. ჯაფარიძეს არაფერი
უთქვამს მისი წამების შესახებ, მაგრამ ყველამ იცის

რომ მას თავზე მუხრუჭი მოუჭირეს. მიუხედავად ამისა სასამართლოში ყველას ღირსეულად ეჭირათ თავი. ყველამ ერთნაირად და გაბედულად აღნიშნეს, რომ ამვროსის მიერ გაგზავნილი მემორანდუმი მიზანშეწონილი იყო, მისი გაგზავნის უფლება მას ქონდა, რომ მემორანდუმი გამოხატავდა ხალხის სულისკვეთებას და ამიტომაც იყო, რომ მას ხალხი აღფრთოვანებით შეხვდა. მოწმეებიც ყველა გაბედულად იქცეოდა. მაგალითად კოოპერატივების ყოფილი მოანგარიშე ერქომაიშვილი ეხლა პროკურორი, ეკითხება მოწმეს აკადემოკოსს თალაკვაძეს: „ქონდა თუ არა უფლება ამვროსის გაეგზავნა მემორანდუმი საბჭოს დაუკითხავად?“ თალაკვაძე – „ის როგორც პატრიარქი აღჭურვილი იყო ყოველნაირი უფლებებით და ამიტომაც ქონდა უფლებათ“. ერქ.: „როდის გაიგეთ მემორანდუმის შინაარსი?“ თალ.: „როდესაც გაზეთებში გამოქვეყნდა.“ ერქ.: „რა გავლენა მოახდინა შენზე მემორანდუმმა?“ თალ.: „მემორანდუმმა შემაშინა იმდენათ, რამდენადაც ის კიდევ გააძლიერებდა ეკლესიის წინააღმდეგ დევნას.“ ერქ.: „როგორი გავლენა იქონია ხალხზე მემორანდუმმა?“ თალ.: „მემორანდუმს აღფრთოვანებით შეხვდა ქართველი ხალხი და მასთან ერთად ქართველი სამღვდელოება.“ ერქ.: „თუკი ხალხის სულისკვეთების გამომხატველი იყო მემორანდუმი, რატომ არ მოიწვია ამბროსიმ ხალხი და საბჭო და მათთან ერთად არ შეადგინა ის?“ თალ.: „ხალხის თავის მოყრა არ შეიძლებოდა არც საბჭოსი დაიჭერდენ და დაშლიდენ და მემორანდუმსაც ვერ გააგზავნიდით“. შემდეგ თალაკვაძე ჩამოსთვლის სად

რა დაკარგა საქართველომ ტერიტორია, ქონება, სად ჩაასახლეს უცხოელები და სხვა.

თან და თან რაც დრო მიდიოდა როლები იცვლებოდა. ბრალდებულები და ვეჭილები თავდაცვიდან შეტევაზე გადადიოდნენ, სასამართლო და ბრალმდებლები თავს იცავდნენ. ეს აშკარა გახდა სრულიად, როცა „პროკურორებმა“ სიტყვა აიღო. საცოდავი ერქომაიშვილი არაფერს გავდა. ცუდი როლი დააკისრეს ამ საბრალოს. თავს იცავდა, მაგრამ ვერ ახერხებდა. ნინიძემ დიდი და სერიოზული სიტყვა წარმოთქვა. მან ხაზი გაუსვა მისი მდგომარეობის სიძნელეს, როცა მას როგორც სოციალისტს უხდება სამღვდელოების დაცვა და თავის თავისაც ქანდარის ბრბოისგან. მას აუარებელი ფაქტები მოყავს მემორანდუმში მოყვანილი დებულებების დასამტკიცებლად. ნინიძის სიტყვა ხანგრძლივმა ტაშმა დაფარა. რასაც ასამდე კაცის დაჭერა მოყვა. შემდეგ სხვა ვეჭილებმა ილაპარაკეს. ამვროსის თავი დამნაშავეთ არ იცნო. რეზოლუციაში კი ნაჩვენებია თითქოს ამვროსიმ და სხვებმა თავის დანაშაულობა აღიარეს. ეს ტყუილია თავიდან ბოლომდე. განაჩენი გეცოდინებათ.

ბაგრატი.

რაც შეეხება განძეულობის გადამალვას ამის შესახებ ბრალდებულებმა, მოწმეებმა და ვეჭილებმა მრავალი ფაქტი მოიყვანეს, რომ ძველ საქართველოში როცა მას მტერი შემოესეოდა – სამღვდელოება ქონებას საიმედო ალაგას მალავდა, რათა ის ერისთვის შეენახა. ეხლაც ამ მიზნით მოვიქცეით ასეო.“³⁴

უზენაეს სასამართლოზე წარმოთქმული ადვოკატ კირილე წინიძის სიტყვა:

„მოქალაქენო, უზენაესი სასამართლოს წევრნო.

მეტად მძიმეა და რთული დამცველის მოვალეობა პოლიტიკურ პროცესში, ვინაიდან მას ევალება დაცვა სასამართლოს პრესტიჟის, და კანონიერების, იმავე დროს ბრალდებულისა ისე, რომ მას არც ფიზიკური ვნება მიაღგეს და რაც მთავარია, მისი პიროვნება არ იქნეს დამცირებული. მით უფრო მძიმეა და რთული ჩემი მოვალეობა ამ საქმეში, ვინაიდან მე დაკისრებული მაქვს, ჩემი სინდისისა და პროფესიის მიხედვით დაცვა იმ ადამიანისა, რომელიც წარმოადგენს ერის, ან თუ ვნებავთ მისი მორწმუნე ნაწილის სინდისს, და მოგეხსენებათ, რომ რწმენა ადამიანისა – ეს არის უფაქიზესი და ყველაზე უფრო სათუთი გრძნობა. აი ამიტომ მე საჭიროდ ვთვლი ჩამოვაშორო ამ საქმეს ყველა ის ელემენტი, რომელიც გამომდინარეობს არა იმ საბრალმდებლო მასალიდან, რომელიც თქვენს წინაშეა წარმოდგენილი, არამედ შემოტანილია გარედან, და მე მწუხარებით უნდა აღვნიშნო, რომ ბრალდების მხარე ემყარება არა იმ მასალას, არამედ სულ სხვა მოსაზრებებს! პატივცემულმა საზოგადო ბრალმდებელმა³⁵ განაცხადა თქვენ წინაშე, რომ ამ საქმეში ჩარეულია პარიტეტული კომიტეტი,³⁶ უნდა მოგახსენოთ და თქვენ ეჭვიც არ უნდა შეგდოოდეთ იმაში, რომ იმ საქმეში, რომელიც თქვენს წინაშეა, არც ერთი სიტყვით პარიტეტული კომიტეტი ნახსენები არ არის, და თუ კი ბრალმდებელს მოეპოვება სათანადო მასალა,

არა თუ უფლება ჰქონდა მას, არამედ მოვალეც იყო ამის შესახებ ბრალდება წამოეყენებია და ბრალდებულისათვის მიეცა საშუალება ახსნა-განმარტებისათვის. და თუ ეს გარედან მოტანილი მოსაზრებაა ამ საქმეში შემოჭრილი, ჩვენ ვიცით წყარო, თუ საიდან მომდინარეობს ის. თქვენ მოისმინეთ პატივცემულ ფარნიევს სიტყვა,³⁷ რომელმაც თქვენ მოგახსენათ პარიტეტულ...

– **თავმჯდომარე:** – დამცველო ნინიძე, მე გთხოვთ ფარნიევს ნუ შეეხებით. თქვენ ფარნიევთან და საერთოდ დელეგაციასთან არა გაქვთ საქმე. თქვენ გყავთ ბრალდებული და მე გიცხადებთ და უნდა დაემორჩილოთ! გარეშე ამ ფარგლისა თქვენ ნუ ილაპარაკებთ.

– **ნინიძე:** – მე გემორჩილებით, მხოლოდ მოვითხოვ დაცულ იქნეს სწორუფლებიანობა და თუ იმათ ისიც კი წამოაყენეს ბრალდებად, რომ ჟორდანიამ ბავშვი დამარხა ღვდლების დასწრებით...

– **თავმჯდომარე:** – ბრალდება არ წამოუყენებიათ.

– **ნინიძე:** – მეც არ ვაყენებ ბრალდებას, მოქ. თავმჯდომარე მხოლოდ მე მინდა გამოვარკვიო ის, რასაც ჭეშმარიტებას ვუძახით. მე უნდა განვაცხადო მწუხარებით, რომ საზოგადო ბრალდების წარმომადგენელმა ისე არ განმარტა საკითხი, როგორც საჭიროა, ისე არ წარმოადგინა კანონი, რომელსაც ის უნდა იცავდეს: რა მოგახსენათ მან თქვენ? – მან თქვა, რომ არ არსებობს სიმართლე, რომ სიმართლე ყველას სხვა და სხვანაირად ესმის, რომ აქ არის სასამართლო კლასიური და, მაშასადამე, ადვილი გასაგებია ის, რაც

თქვენ მოგახსენათ მეორე ბრალმდებელმა! ის თქვენ მოგინოდებდათ: არა თუ ულმოხელი ყოფილიყავით, არამედ მოგინოდებდათ – არ გამოგეჩინათ ჰუმანიობა. უნდა მოგახსენოთ, იმ მოსაზრებას, რომ სიმართლე არ არსებობს, ამ საქმისათვის არავითარი საფუძველი არა აქვს. არის მეცნიერული დებულება – არ არსებობს განყენებული სიმართლე. განვითარების პროცესში, ბრძოლის დროს ეს მართალია, მაგრამ ბრძოლა იწყება და სწყდება არა სასამართლოში, არამედ სხვა ადგილას და, როდესაც ბრალმდებელი ბრძანებს, რომ ჩვენ სიმართლე ცალმხრივად უნდა გავიგოთ, მაშინ მე ვიტყვი, რომ თუ ასეთი იქნება გასამართლება ბრალდებულებისა, ეს იქნება არა გასამართლება, არამედ პოლიტიკური ბრძოლა და ანგარიშების გასწორება! მე მოგახსენებთ, რომ აქ, სასამართლოში, ბრძოლას ადგილი არ უნდა ჰქონდეს! სასამართლო არ არის ბრძოლის იარაღი, ის არის მართლმსაჯულების დაწესებულება, და რომ ეს ასეა მე ვიმოწმებ იმ თეორეტიკოსს, რომელსაც თუ ჩემის რწმენით არა, ამათი რწმენით მაინც, დიდი ავტორიტეტი აქვს. მე მოგიყვანთ ადგილებს იმ წიგნიდან, რომელიც ეკუთვნის ბუხარინს და პრეობრაჟენსკინს. „კომუნიზმის ანბანი“-დან!³⁷ მე ბოდიშს ვიხდი სასამართლოს წინაშე, რომ ხელთ არა მაქვს ქართული თარგმანი, ამიტომ რუსულად მოგახსენებთ და აქვე ვთარგმნი მის შინაარსს. (კითხულობს რუსულად და შემდეგ მოჰყავს შინაარსი ქართულად). ეს კომუნიზმის თეორეტიკოსები მოგახსენებენ, თქვენ რომ პროლეტარიატი, როგორც ძლიერი, როგორც კლასი, რომელსაც დიდი მომავალი აქვს, არ

საჭიროებს ანგარიშების გასწორებას. ამას საჭიროებს წარმავალი კლასი. ე. ი. ბურჟუაზია. პროლეტარიატი გამოიჩინეს ხოლმე უაღრეს ჰუმანურობას, უაღრეს სიბრალულს და, მაშასადამე, როცა თქვენ წინააღმდეგ მიდიხართ იმ მოძღვრებისა, რომლის თეორეტიულ დებულებას მეც ვეთანხმები ამ შემთხვევაში, და, მით უმატეს, უნდა ეთანხმებოდეთ თქვენ. როცა მოგახსენეთ, რომ სასამართლო არ უნდა იყოს ანგარიშის გასასწორებელი ადგილი, მე უნდა გავკადნიერდე და ვთქვა, რომ თავის დებულებაში მოქალაქე, საზოგადო ბრალმდებელი ოდნავაც არ არის მართალი იმ საფუძვლების მიხედვით, რომელზედაც ეყრდნობა საბჭოთა წესწყობილება. მე ნებას მივცემ ჩემს თავს შევეხო მეორე გარემოებას. აქ ბრალდების წარმომადგენელმა ინება თავის შეკითხვების დროს და შემდეგ მეორეთაც გაიმეორა კითხვა კათალიკოსისადმი: „შენ ღმერთი გნამს თუ არა“-ო. მე ვკითხულობ რა მნიშვნელობა აქვს ამ კითხვის დასმას?! აქ ხომ არ არის რელიგიური პროცესი, ლექცია სარწმუნოებრივ საკითხებზე. ხომ არ არის მიტინგი იმ საკითხის გამოსარკვევად თუ რა მნიშვნელობა აქვს რელიგიას, ასეთი ბრალდება ჩემს მარწმუნებელს არც აქვს წამოყენებული, მას არ ბრალდება ის, რომ სწამს ღმერთი, არც ის, რომ შეიძლება სწამდეს. დღეს სინდისის თავისუფლება აღიარებულია, იდეურად აღიარებულია თვით საბჭოთა კანონმდებლობის მიერ, და ამაზე იგივე ბუხარინი შემდეგს ამბობს: მორწმუნე ხალხი ძალიან სათუთია, ის გრძნობს ყოველგვარ შეურაცხყოფას მისი რწმენისას და ხალხში ძალმომრეობით ათეიზმის გავრცელება, შეერთებული

ძალადობასა და სარწმუნოების მსახურებისა და კულტის საგნებისადმი დაცინვასთან კი არ აჩქარებს, არამედ აფერხებს რელიგიასთან ბრძოლას." მაშასადამე მე აღარ გავაგრძელებ ამ ციტატის მოყვანას. მხოლოდ აქ ნათქვამია, რომ საჭიროა ბრძოლა სარწმუნოების წინააღმდეგ და არავის ეჭვი არ შედის ამაში, – იმდენათ, რამდენათაც სარწმუნოება წარმოადგენს ცრუ-მორწმუნეობას, რამდენათაც არის შიგ ელემენტი ცრუ მორწმუნეობისა, იმდენად, საჭიროა ბრძოლა მის წინააღმდეგ, მაგრამ ჩვენ არ უნდა დაგვაფიქვდეს, რომ ვისაც სწამს, თუ გინდ შეცდომა იყოს ეს – არის მისი წმინდათა წმინდა? მე თქვენ გეკითხებით, რომ წარმოვიდგინოთ ის საშინელი დრო, – გაიმარჯვოს რეაქციამ და, თქვენ დაგსვან აი აქ, საბრალმდებლო სკამზე. გკითხონ: „თქვენ, კომუნისტო, გწამთ თუ არა კომუნიზმი?“ იქნება თუ არა ეს უდიდესი დამცირება სინიდისის და რწმენის და მე ვეკითხები ბრალდების წარმომადგენელს – თუ კი მას აქვს უფლება ჰქონდეს ეს რწმენა, მისი წმინდათა წმინდა, რატომ არა აქვს უფლება აი ამ მხარესაც, რომ ჰქონდეს მას თავისი რწმენა, თავისი წმინდათა წმინდა. რატომ არ აქვს მასაც უფლება, როდესაც მიმართავთ მის გრძნობის დამცირებას და არა მარტო მისი, არამედ მთელი მორწმუნე ერის, როდესაც თქვენ ილაშქრებთ მისი კულტის წინააღმდეგ, რატომ არა აქვს მას უფლება პასუხი არ გაგცეთ. მე თქვენ მოგახსენეთ, რომ ამ შემთხვევაში – თქვენ სრულიად არა გაქვთ გათვალისწინებული საბჭოთა კანონმდებლობა, მისი საფუძველი, სრულიად არ აქცევთ ყურადღებას იმ დიდ შინაარსს,

რომელიც არის სოციალიზმის იდეაში! სოციალიზმი, სამწუხაროდ, ჯერ-ჯერობით მხოლოდ რწმენა არის იმედით, რამდენათაც არა გვაქვს საბუთები იმის დასამტკიცებელი, თუ რა სახით განხორციელდება ის. მე გეკითხებით თქვენ ვის აქვს უფლება, რომ ქვა და გუნდა დამაყაროს იმისათვის, რომ მე შეიძლება ვცდებოდე! აქედან ცხადია, რომ სახარების წინააღმდეგ ასე ზერელედ გამოლაშქრება, ექსკურსიების მოხდენა იქ ზედმეტია, ვინაიდან არც მე და არც თქვენ, ბრალდების წარმომადგენელნი არ ვართ სპეციალისტები ამ საკითხში და რომ არ ვყოფილვართ ეს იქიდანაც ჩანს, რომ, თქვენ მოქ. ერქომაიშვილო! ელეონის მთაზე წარმოგიდგენიათ შეიარაღებული მზადება! მე არ ვიცი, რომელი სახარებიდან ამოიღეთ ეს ადგილი: სახარებაში კი წერია, რომ ელეონის მთიდან – იესო ქრისტე გაემგზავრა კიცვსა³⁸ ზედა მჯდომარე იერუსალიმსა. მას ჰქონდა სრული მშვიდობიანი ხასიათი და არავითარ იარაღით არ მიდიოდა. შეიძლება თქვენ ეს აურთიეთ მეორე შემთხვევასთან, რომელსაც ადგილი ჰქონდა გეტსიმანიის ბაღში, სადაც ერთმა მოწაფემ ამოიღო ხმალი და მოსჭრა ყური მალხოზს (ურიას), მაგრამ იესომ უთხრა იმ მოწაფეს: „ჩააგე ხმალი ქარქაშში, ვინაიდან ის ვინც ხმალს აიღებს, ხმლითვე მოკვდებაო.“ სახარებაში იმდენი სიმბოლური ადგილებია, იმდენად გაუგებარი მოძღვრებაა ჩვენი დროისათვის, რომ ამისათვის შესაძლებელია დაინიშნოს მთელი რიგი დისპუტებისა, მაგრამ რა ადგილი აქვს აქ, სასამართლოში, ასეთ კამათს.

ეხლა მე მინდა განვმარტო ზოგიერთი დებულება-

ნი, რომელთაც ამ საქმისათვის უალრესი მნიშვნელობა აქვს. ბრალმდებელს არ მოსწონს მემორანდუმის ის ადგილი, სადაც ნათქვამია, რომ იმ ტრაქტატის შემდეგ, რომელიც დადებული იყო ეკატერინა მეორესა და ერეკლე შორის, რუსეთი შემოვიდა და დაადგა საქართველოს მონობის უღელი!³⁹ მას უკვირს საქართველო გზა იყო, რომელზეც დადიოდა მუდამ ყველაო და ეს პატარა საქართველო, ეს პატარა ერი, რომელიც შარა გზაზე იყო, როგორ ბედავდა ამ დამოუკიდებლობისათვის შებრძოლებოდა ძლიერ მტრებს და რალა დამოუკიდებლობაზე ლაპარაკობთ მაშინ, როდესაც აქ იყო გერმანიის და ინგლისის ჯარებით და სხვა! უნდა მოგახსენოთ რომ ფაქტს ყოველთვის ახსნა უნდა! არ არის კარგი, როდესაც ფაქტს წარმოადგენენ ცალმხრივად და არ მიიღებენ მხედველობაში გარემოებას, რომელიც მას თან სდევდა. მე გავკადნიერდები და ვიტყვი, რომ არც ერთ ხელისუფლებას გერმანიის ჯარი არ მოუწვევია საქართველოში. და თუ ის მოვიდა, ეს იმიტომ, დამარცხდა კოალიცია, რომელიც მას ებრძოდა და მას ჰქონდა უფლება აქ მოსულიყო. და რასაკვირველია, ამით შებღალული იყო დამოუკიდებლობა საქართველოსი. მას საფრთხე მოელოდა. შესაძლებელია რომ, დიდხანს გაგრძელებულიყო ეს მდგომარეობა, გერმანიას მეფეც კი დაესვა აქ ტახტზე. შემდეგ გერმანიის ჯარი შეცვალა ინგლისის ჯარმა.⁴⁰ თქვენ მოგეხსენებათ, და ამ მხრიდან (მიუთითებს პროკურატურას) კარგათ იყო ნათქვამი, რომ გენუის კონფერენციაზე დიდ როლს თამაშობდნენ დიდი სახელმწიფოები! ვინ არ იცის, რომ, საერთოდ

ბრძოლაში დიდი გავლენა აქვს მდიდარსა და ღონიერს და განა პატარა საქართველო უნდა ძრახოთ რომ აქ იყო ინგლისის ჯარი მის დამოუკიდებულების დროს?! და განა ის უნდა გაგვიკვირდეს, რომ ის პროკურორი, რომელიც თურმე აქ ზის და რომელიც შეებრძოლა ინგლისის ჯარის სარდალს, რომელმაც მოითხოვა დაპატიმრებული დამნაშავე გაანთავისუფლეთო, – დამარცხდა და ინგლისის ჯარის სარდალმა გაიმარჯვა. მან გაიმარჯვა, რადგანაც პატარა საქართველოს არ შეეძლო ბრძოლა უზარმაზარ, ბუმბერაზთან. და როდესაც გადახედავთ საქართველოს პრაქტიკას, დაინახავთ, რასაკვირველია, რომ შეცდომები იყო არა მარტო ისეთ წერილმან საკითხებში, არამედ ბევრჯერ პრინციპიალურ საკითხებშიაც, და რასაკვირველია, არ შეგვიძლიან მოვთხოვოთ უჭკუობა ისეთ პატარა ხალხს, რომელიც აფასებს თავის დამოუკიდებულებას და უთხრა: „რატომ არ ებრძოდი იმ ბუმბერაზ ძალას, რომელიც აქ იყო და რატომ თავი არ შეაკალი?“ კათალიკოსისათვის ბრალის დადება, იმაში, რომ მან მაშინ არ დასვა ასეთი კითხვა სამართლიანი არ არის! მოგახსენებთ, რომ ინგლისის სარდლობის აქ ყოფნის შემდეგ, საქართველოს რესპუბლიკა შეეკრა 1920 წლის, 7 მაისს მშვიდობიანი ხელშეკრულებით რუსეთს.⁴¹ ეს ხელშეკრულება ჩამოყალიბდა 7 მაისს და ამ ხელშეკრულებაში ნათქვამი იყო, რომ საბჭოთა რუსეთი უდავოთ სცნობს საქართველოს დამოუკიდებლობას, და თუ საქართველოს აქ მაინც ამტყუნებენ ამაში, რომ მან შემოიყვანა ინგლისის ჯარი, ნება მიბოძეთ მოგახსენოთ აღმოსავლეთის ლეგენდა: ცოლი

და ქმარი ტყეში მიდიოდნენ ამ ღროს გამოვარდა ყაჩალი. ქმარს შეეშინდა და გაიქცა, ყაჩალმა ცოლზე ძალადობა იხმარა, როდესაც ყაჩალი წავიდა, ქმარი დაბრუნდა და ცოლი დასაჯა, იმიტომ რომ შენ მილა-ლატეო. – ვინ ვის უღალატა. ვის უღალატა საქართველომ ამ შემთხვევაში, ნუ თუ არ იცით რომ რუსის ჯარმა მიატოვა კავკასია, თუ იმან დატოვა საქართველო უმწეო მდგომარეობაში, თუ არ შეასრულა ის მოვალეობა, რომელიც დაკისრებული ჰქონდა მას 1783 წლის ტრაქტატით, თავისთავად ცხადია, რომ საქართველოს ამ მხრითაც ვერავითარ ბრალს ვერ დასდებთ.

აქ ბევრჯერ ითქვა, რომ სამღვდელოებების საკითხს უნდა შევეხოთ მარქსისა და ენგელსის თვალსაზრისით.⁴² მე ვფიქრობდი, როცა ბრალდების წარმომადგენელმა აიღო წიგნი, ის წაგვიკითხავდა მარქსის აზრს ამ საკითხის შესახებ, მაგრამ ამის სამაგიეროთ მან მოგახსენათ ის, მაგალითად თუ რას ფიქრობდა ნაპოლეონი,⁴³ ვიტტე,⁴⁴ რუსი ბერი ნიკოდიმუსი⁴⁵ და სხვები. მე ვფიქრობ, რომ არც ერთი დასახელებულთაგანი, არც ნაპოლეონი, არც ვიტტე მარქსის მიმდევარნი არ იყო. თუ ისინი ამბობდნენ, სამღვდელოებას უნდა დავეყრდნოთ, სარწმუნოების წარმომადგენელი და ეკლესია უნდა გამოვიყენოთ სახელმწიფოს განსამტკიცებლათო, – რასაკვირველია, ეს მარქსის ნათქვამი ყოველ შემთხვევაში არ არის. და, მე ვფიქრობ, რომ საზოგადო ბრალდების წარმომადგენელი კარგს იზამს თუ შემდეგ სიტყვაში მაინც მოიყვანს და გვიჩვენებს თუ რას ფიქრობდა მარქსი ამ საკითხის შესახებ. მე კი მოგახსენებთ ერთ მაგალითს: ერთ ცნობილ, დიდ სო-

ციალისტს იმავე დროს დიდ მეცნიერსა და დიდ კულტურულ ადამიანს, პარტიულმა წრეებმა აურ-ზაური აუტყხეს, ბრალი დასდეს იმაში, რომ მან თავის ქალიშვილს მისცა ნება შეესრულებინა წესი, რომელიც ჩვენებურად უდრის ნათვლას. ამ სოციალისტმა სრულიად სამართლიანად განაცხადა, რომ ეს არის რწმენის საქმე, რომ აქ არავის ხელი არ აქვს. და მე ვფიქრობ და უნდა მოგახსენოთ, რომ არც ის განცხადება, რომ ვითომ სამღვდელოება მუდამ ემხრობა მეფეს, არ შეიცავს სიმართლეს, და მე არ დავინყებდი ამაზე დავას, რადგან, ვინც ისტორია იცის ასეთ დებულებას არ წამოაყენებს, მაგრამ როდესაც ეს დებულება ერთნაირად ექვს დააყენებს ბრალდებულებს, ამიტომ მოგახსენებთ, რომ ეს დებულება ისტორიულად საქართველოში ყოველ შემთხვევაში გამართლებული არ არის. მოვიგონოთ თუნდაც ის, რომ იმავე ნაპოლეონმა, რომელიც გამოიყენა ბრალდებულმა, დაატყვევა რომის პაპი, ავინიონის ტყვეობა,⁴⁶ იოანე მრისხანემ აწამა მიტროპოლიტი ფილიპე⁴⁷ და თვით უსათნოესმა ალექსი მიხეილის ძემ⁴⁸ მეჩვიდმეტე საუკუნეში დიდი წამება მიაყენა მაშინდელი პატრიარქს ნიკონს,⁴⁹ მაშასადამე მტკიცება იმისა, რომ სამღვდელოება მუდამ მდგარა მეფის მხარეზე, ეს ყოველ შემთხვევაში არ არის მეცნიერული მტკიცება, ვინაიდან ისტორიული ფაქტები სხვას გვეუბნებიან! თუ რუსეთში ასეთი ამბავი იყო, ეს უნდა მომხდარიყო განსაკუთრებით და მოხდა კიდევ საქართველოს ისტორიაში! მე თქვენ მოგახსენებთ ერთ ამბავს: ვისარგებლებ სასამართლოს დადგენილებით, რომ მაქვს უფლება მოვიყვანო

ადგილები, წიგნებიდან. მე მომყავს ადგილი საქართველოს მოკლე ისტორიიდან. ეს სახელმძღვანელო წიგნი ეკუთვნის ჩვენს ისტორიკოსს სარგის კაკაბაძეს.⁵⁰ ჩემს თავს ნებას მივცემ წაგიკითხოთ აქედან ერთი ადგილი: „1819 წ. კავკასიის მთავარმმართველად იყო გენერალი ერმოლოვი, რომლის მმართველობამ გასტანა ათი წელი, ერმოლოვი იყო მომხრე რუსიფიკაციისა და ქედმაღლურად ეპყრობოდა კავკასიის ხალხებს. ქართველი ერის ცხოვრებაში ერმოლოვის მიერ განსაკუთრებული სიცხადით შემოტანილმა მიმართულებამ უმეტესად იჩინა თავი ეკლესიურ საკითხში. ეგზარხოსი თეოფილაქტეს⁵¹ დანიშვნა 1817 წელს ამ მხრივ საყურადღებო მოვლენა იყო. მოსვლისთანავე მან შემოიღო სანახევროდ სლავიანური წირვა-ლოცვა ტფილისის სიონის საკათედრო ტაძარში. ტფილისის სემინარიის დაარსებას რუსულ ენაზე 1817 წ. აგრეთვე ჰქონდა დასახული საქართველოს გარუსების მიზნები. მალე თეოფილაქტემ მოინდომა დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო საქმეებში ჩარევა. ამ რეფორმის განზრახვით დიდათ უკმაყოფილო გახდნენ იმერეთის მღვდელმთავარნი და სამღვდელოება. მათ მიემხრნენ აგრეთვე ის ყველა ელემენტები, რომელნიც საზოგადოთ უკმაყოფილო იყო რუსის მმართველობის დამყარებით. ეგზარხოსის მიერ საეკლესიო მამულების აღსაწერად გაგზავნილი კაცები ხალხმა კინალამ დახოცა. უკმაყოფილება თანდათან იზრდებოდა! ქუთათელი მიტროპოლიტი დოსითეოზი და გენათელი ეფთიმე აშკარად მოუწოდებდნენ ხალხს ეკლესიის უფლებების დასაცავად და სოფელ ხიშმში აჯანყებულთა შეი-

არაღებული რაზმებიც გამოჩნდნენ.⁵² თეოფილაქტე თვით მოვიდა ქუთაისის საქმეების მოსაგვარებლად, მაგრამ იძულებული შეიქმნა უკან გაბრუნებულიყო, რადგან ხალხის აღშფოთებას მისი პიროვნებისათვის საშიში ხასიათი შეეძლო მიეღო. რუსებმა ჯარები დაძრეს აჯანყებულ იმერთა წინააღმდეგ, რომელთაც წინამძღოლობდა ივანე, ქაიხოსროს ძე, აბაშიძე. დედით შვილის შვილი სოლომონ მეფისა I-ისა. აჯანყებულნი უკვე ბჭობდნენ მეფის არჩევის შესახებ. მარტს 1820 წ. იმერეთის ახლად დანიშნულმა მმართველმა პოლკ. პუზირევსკიმ შეიპყრო ღრმად მოხუცებული ქუთათელი მიტროპოლიტი დოსითეოზი და გენათელი ეფთიმე. ორივეს ჩამოაცვეს, თავიდან წელამდე ტომრები, შეუკრეს ხელები, ქუთათელს სცემეს ფრიად და ესე მოიყვანეს. მათთან ერთად ჯარის თანხლებით დააპატიმრებულ და რუსეთისაკენ გააგზავნილ იქმნენ დარეჯან ბატონიშვილი, დედა ივანე აბაშიძისა და რამდენიმე თავადი, მათ შორის სეხნია წულუკიძე, დავით მიქელაძე და სხვა. დარეჯანი დაასადგურეს პენზას, ხოლო თავადები გაგზავნეს ციმბირს. სურამს ტომარაში დაიხრჩო ქუთათელი მიტროპოლიტი დოსითეოზი, მაგრამ ის მაინც მკვდარი წამოიღეს და მკვდარი დამარხეს ანანანურს. ხოლო გენათელი წარუდგინეს პეტერბურგის იმპერატორ ალექსანდრე პირველს და შემდეგ დააპატიმრეს სვირის მონასტერში, პეტერბურგიდან 200 ვერსის მოშორებით, სადაც გარდაიცვალა 21 აპრილს, 1822 წ.⁵³

მაშასადამე ამ ციტატიდან აშკარად ჩანს უსაფუძვლობა იმ დებულებისა, რომელიც წარმოდგენილია,

რომ სამღვდელოება მუდამ ეყრდნობოდა მეფობას, მომხრე იყო მეფობისა და წინააღმდეგი მშრომელთა მოძრაობისა. აქ საკითხი პირდაპირ ისეა დასმული, რომ სამღვდელოებას არ შეუძლია დაიცვას მუშათა ინტერესები! ეს შესაძლებელია და მე ვფიქრობ, რომ სოციალისტური პარტია არც საჭიროებს, რომ სამღვდელოებამ დაიცვას მუშათა კლასის ინტერესი და გარდა ამისა, კლასიური ბრძოლა არ შეგვიძლიან, წარმოვიდგინოთ ისე, რომ ის კლასი, რომელიც გაჩნდა სხვა ისტორიულ პირობებში სრულებით არ იყოს მიმართული მუშათა კლასის წინააღმდეგ. მას ჩვენ უნდა ვებრძოლოთ, მაგრამ არა ამ გზით. ამ გზით არ შეგვიძლიან ვებრძოლოთ, ვინაიდან სასამართლოს პრაქტიკამ არ იცის კოლექტიური გასამართლება, მან არ იცის იურიდიული პირის სასამართლოში მიცემა. სასამართლოში მიცემა შეიძლება მხოლოდ ფიზიკური პირისა, სასამართლოს წესით ბრძოლა არ შეიძლება და სხვანაირად ან სხვაგან ამათ – უჩვენებს ბრალდებულებზე – წინააღმდეგ ბრძოლა, შესაძლებელი და საჭიროც არის და თუ ჩვენ წამოვაცენებთ სხვაგვარ დებულებას, მაშინ სრულიად მოისპობა სამართლის წარმოება. მოისპობა ის დებულება, რომელზედაც ეყრდნობა სასამართლო, ვინაიდან იმ კანონებით, რომელიც გამოცემულია 1918-21 წლიდან არ შეიძლება დაისაჯოს ადამიანი იმისთვის, რომ ის ეკუთვნის რომელსამე კლასს. მართალია, მასთან შეიძლება პოლიტიკური ბრძოლა, აგიტაცია-პროპაგანდის განევა, შეიძლება პრივილეგიების ახდა – ეს საჭიროა და მოხდენილია კიდეც, მაგრამ ბრალდების წაყენება სა-

სამართლოსგან იმის გამო, რომ ის ეკუთვნის ამა თუ იმ განსაზღვრულ სოციალურ კლასს, – ეს მეტი რომ არ ვსთქვათ – უსამართლობაა... უსამართლობაა ამ ბრალდების წაყენება! (დარბაზში ხმაურობაა, გაისმის საპროტესტო ხმები: ძირს... ზიზლი... დოლიო ნინიძე).

თავმჯდომარე: „მე გთხოვთ ეგენი არ განმეორდეს! დანყნარდით და გაიგონეთ!“

ნინიძე – „უსამართლობაა აგრეთვე ისიც, როდესაც სამღვდელოებას ბრალს სდებენ უმეცრების გავრცელებაში, იმდენად რამდენადაც რელიგიას ჩვენ არ ვეთანხმებით, ჩვენ შეგვიძლიან ვთქვათ, რომ ის თესავს უმეცრებას, მაგრამ თუ ავიღებთ ისტორიას და დავაყენებთ საკითხს მეცნიერულად, მაშინ ჩვენ არ შეგვიძლიან, ნება არ გვაქვს ვსთქვათ, რომ სამღვდელოება მუდამ ებრძოდა განათლებას, მეცნიერებას. პირიქით! აქ დიდი პატივისცემით მოიხსენიეს სწავლული მღვდელი თალაქვაძე. კიდევ მეტათ პროფესორი კეკელიძე.⁵⁴ მე ვფიქრობ, რომ გეკითხათ კეკელიძე გეტყოდათ – ის პროფესორია და არ შეუძლია არ სთქვას თუ რა კულტურის საფეხურზე ასწია საქართველო სამღვდელოებამ, თუ როგორ შეანარჩუნა ჩვენს ხალხს მწიგნობრობა და მეცნიერება იმ მონასტერში, რომელნიც აშენებული იყო როგორც საქართველოში, ისე საბერძნეთში, ათონზე, სინას მთაზე და სხვაგან. აქ იყო უდიდესი ჩირალდანი საქართველოს კულტურისა! იგივე კეკელიძე მოგახსენებთ და მას ამის შესახებ შეუძლია თქვენთვის ლექციის წაკითხვა, თუ რა დიდი განძი შემოიტანა ჩვენში სამღვდელოებამ. მე იმის თქმა

არ მინდა რასაკვირველია, რომ ეს აქტივი ჩაუნეროთ ბრალდებულებს, მაგრამ მოგახსენებთ, რომ არ არის მართალი ის დებულება, რომ სამღვდელოება იყო მუდამ უმეცრების მქადაგებელი! პირიქით საქართველოს დიდი კვალი დააჩნია კულტურის მხრივ სამღვდელოებაში. თუ გნებავთ მოიგონეთ: [...] რომელიც ეკუთვნის მთანმინდელს, ეს მთელ ქვეყანაზე განთქმული ნაწარმოები, რომელიც ჩვენ დიდხანს სხვისი გვეგონა, ეკუთვნის ქართველ ბერს!⁵⁵ ყოველ შემთხვევაში ჩვენ არ გვაქვს ნება, რომ ადამიანის ღირსება დავაფასოთ იმ სამოსელის მიხედვით, რომელიც შესაძლებელია არც მოგვწონდეს ჩვენ. ყველას აქვს უფლება ატაროს ის, რაც უნდა, მაგრამ ისეთი დაფასება არ არის მართალი, ისტორიულად და მხედველობაში მისაღები არ არის ვინაიდან ართულებს ისედაც მძიმე მდგომარეობას ბრალდებულებისას.

ახლა ამ შენიშვნის შემდეგ მე გადავდივარ ბრალდების ხასიათზე. ერთი რამ უნდა აღინიშნოს თქვენს წინაშე, ის რომ უსამართლობას შეიცავს განცხადება, თითქოს ბრალდებული კათალიკოსი ამბროსი უარყოფდეს თავისი მემორანდუმის პოლიტიკურ ხასიათს! აქ დიდი დრო მოანდომეს იმის მტკიცებას, რომ კათალიკოსი ამბროსი არ სცნობს თავის მემორანდუმს პოლიტიკურ ნაბიჯად. თითქოს ის არ არის გულწრფელი, თითქოს მას შეეშინდა, თითქოს ის ტყუის. უნდა მოგახსენოთ, რომ ამ შემთხვევაში ბრალდებულის პიროვნება ხელშეუხებელი უნდა იყოს და ჩვენ მას არ უნდა მოვცხოთ ჩირქი, რომელიც მას არ დაუმსახრებია და თუ გულწრფელობაზე და გაბედულებაზე

მიდგება საქმე, გთხოვთ როცა მიბრძანდებით სათათბირო ოთახში მიაქციოთ ყურადღება გამოძიების იმ ადგილს, სადაც არის აღნიშნული ის, რომ კათალიკოსს ამბროსის თითონ წარმოუდგენია თავისი მემორანდუმი გამოძიებლის წინაშე და აღიარა, რომ ეს მემორანდუმი ეკუთვნის მას და, რომ მას სდომოდა დამალვა გეტყოდათ თქვენ ამას თუ არა. დამეთანხმებით მე თქვენ, რომ ბრალდებულს არ აკლია სწავლა და განათლება, ის გეტყოდათ თქვენ ისე, როგორც საგამომძიებლო მასალებშია. გეტყოდათ რომ ეს მემორანდუმი მას არ ეკუთვნის და თქვენ გეცოდინებოდათ მართო ის, რომ მემორანდუმი დაბეჭდილია გაზეთ „კაფარაში“,“⁵⁶ თუმცა შემოწმებული არც ეს ცნობებია და მაშასადამე შეეძლო კათალიკოსს არ თქმა იმისა, რაც თქვა. იმაზე დავა არ შეიძლება ვითომ კათალიკოსი ამბროსი უარყოფს პოლიტიკურ ნაბიჯს, პოლიტიკურ ელემენტს თავის მემორანდუმში. პირიქითით ის მუდამ ამბობდა და არა მართო აქ, ვითომ დამცველის ჩაგონებით, როგორც აქ ბრძანა ბრალდების წარმომადგენელმა, ვინაიდან დამცველთა ხელობა არ არის, რომ რაიმე ჩაეაგონოთ ბრალდებულს. მე არ გთხოვთ რომ დამიჯეროთ, მაგრამ არ შეიძლება, რომ არ დაუჯეროთ კალენდარს. არის გამოძიებაში შესაფერი დოკუმენტი, ეს არის დაკითხვა [19]22 წლის, ივნისის 12-სა და ჩვენ 1922 წლის ივლისში დამცველებათ არ ვხლებივართ და არც ამ აზრების ჩაგონება შეგვეძლო. აი, აქ კათალიკოსი ამბროსი იძლევა მთელ რიგ პასუხებს, რომლებიც ამხილებს მემორანდუმის პოლიტიკურ ელემენტებს, მე ნებას მივცემ ჩემ თავს, ზო-

გიერთი მისი პასუხი არ გამოვაქვეყნო ის, როგორც გამოძიების ოქმშია ჩანერილი:

კითხვა: – „სთვლით თქვენს თავს ვალდებულად ჩაერთოთ პოლიტიკურ საქმეებში“?

პასუხი – „სარწმუნოების თვალსაზრისით ვალდებულად ვთვლი.“ მაშასადამე თქმა იმისა, რომ ბრალდებულმა კათალიკოსმა ამბოსიმ დაფარა რალაც საგამომძიებლო სისტემისათვის, ამის თქმა მეტი რომ არ იყოს არის უსამართლობა! მან აშკარად აღიარა რაც ჩაიდინა და ყოველივე მოგახსენათ. თქვენ რა მოგახსენათ? – ის ამბობს შემდეგს: „მე გავგზავნე მემორანდუმი, როგორც მორწმუნე ერის წარმომადგენელმა. გავგზავნე ეკლესიის სახელით. მიზანი მქონდა ეკლესიის ინტერესების დაცვა, მაგრამ თავისთავად ცხადია, რომ ეს პოლიტიკური ნაბიჯია“. მართლაც როგორ შეიძლება ეკლესიის ინტერესებზე ლაპარაკი ისე, რომ ამ ლაპარაკს არ ჰქონდეს პოლიტიკური ხასიათი. თვითონ ეკლესიას ხომ ესაჭიროება ტერიტორია. ეკლესია ხომ ქვეყნად არსებობს, არსებობენ მორწმუნეები! მაშასადამე, ეკლესიაში შედის ცნება ტერიტორიალური მოსახლეობისა! თავისთავად ცხადია თუ საკითხი დაისმება ასე: მცირდება ტერიტორია, მცირდება სამწყსო, მორწმუნე ერი. თავისთავად ცხადია, არ შეუძლია ეკლესიის წარმომადგენელს არ მიაქციოს ამას ყურადღება, მე არ გახლავართ გამსჭვალული საეკლესიო საკითხებში, სპეციალისტი არა ვარ ამ საკითხებში, მაგრამ ვფიქრობ, რომ მოვალეობა არის ეკლესიის უმაღლესი წარმომადგენლისა, რომ მან ხმა აღიმადლოს იმის წინააღმდეგ, რაც მას უსამართლოდ მიაჩ-

ნია. საკითხი იმაშია – აქვს თუ არა მას იმის უფლება, რომ სთქვას: ხდება უსამართლობა! აქვს თუ არა იმის საბუთი, ჩვენ გადავდივართ დავის საფუძველზე, ჩვენ ვდაობთ, ჩვენ უნდა გამოვარკვიოთ – აქვს თუ არა მას ეს უფლება. უფლება არის ორნაირი: ფორმალური და ზნეობრივი და მე თუ არ ვცდები აქ პროფესორმა კეკელიძემ მოგახსენათ, რომ სამოქალაქო კანონი, რასაკვირველია, ეწინააღმდეგება მემორანდუმის გაგზავნას. რა საკვირველია ზედმეტი იქნებოდა იმის მტკიცება, რომ ეს მემორანდუმი ეწინააღმდეგება სამოქალაქო კანონებს და რომ ეს ასე არის, ამის დამამტკიცებელია ის ცოცხალი ფაქტი, რომ ის ვინც მემორანდუმი გაგზავნა, დღეს საბრალმდებლო სკამზე ზის და დატუსაღებულია. საქმე იმაშია, რომ თქვენ ცდილობდით დაგემტკიცებინათ, რომ კათალიკოსს ამბროსის არც საეკლესიო კანონის თვალსაზრისით ჰქონდა ნება ასეთი მემორანდუმის მიმართაო. აქ მე თქვენ გეწინააღმდეგებით, ვინაიდან თქვენი ასეთი განცხადება თვით ლოგიკას და ისტორიას ეწინააღმდეგება. და თქვენ მოგახსენათ პროფესორმა კეკელიძემ, რომლის პატივისცემა და ავტორიტეტი თქვენ დაადასტურეთ, რომ ასეთი პრეცედენტები ისტორიაში იყო და განსაკუთრებით არ შეიძლებოდა არ ყოფილიყო ჩვენი ერის, ქართველი ერის ისტორიაში, რომლის ტერიტორია შარა-გზას წარმოადგენს და რომლის დაპყრობას ცდილობენ ყველა მეზობლები, ვინაიდან ეს მათთვის საჭირო იყო და თუ საეკლესიო თვალსაზრისით კათალიკოსს ამის უფლება ჰქონდა, მაშასადამე რა უფლება გაქვთ თქვენ დასდოთ მას ცრუ ბრალი,

გააბაიბუროთ მისი პიროვნება და წარუდგინოთ ისეთი ბრალდება, თითქოს ის არ ემორჩილება საეკლესიო კანონს, თითქოს ის იყვეს ეკლესიის და ქრისტეს მოძღვრების წინააღმდეგი და მე მიკვირს, როდესაც მოქ! ბრალმდებელი ცდილობდა ამის დამტკიცებას სახარებიდან. მე მახსოვს ზოგიერთი ადგილი სახარებიდან, შეიძლება ბევრი გაუგებარი აზრი იყოს შიგ, ამის დამტკიცებას და გამორკვევას უნდა სამეცნიერო ექსპერტიზა, სპეციალისტები ღვთის მეტყველებისა, მაგრამ იმდენად, რამდენადაც ჩვენ, უბრალო მომავდავებს შეგვიძლიან გავიგოთ უნდა მოვიყვანოთ ზოგიერთი ადგილები. ქრისტე ამბობდა: „მებრალვის ერი ესე“, როდესაც მას მოახსენეს, რომ ხალხი დამშეულია, თავისთავად ცხადია ის მოძღვრება, რომლის შინაარსი უმთავრესად ზნეობრივია, რომელიც შეადგენს სარწმუნოების სფეროში განათლებულ კაცობრიობის კუთვნილებას, უნდა მოგახსენოთ, რომ თუ ქრისტეს სარწმუნოება შემცდარია, ჩვენ შეგვიძლია მოვიწონოთ ან არ მოვიწონოთ – ეს სხვა საკითხია, მაგრამ ჯერ-ჯერობით მთელი განათლებული კაცობრიობა, მცირე გამონაკლისის გარდა, აღიარებს მხოლოდ ქრისტიანობას და თუ თქვენ ინებებთ და ბრძანებთ, რომ ევროპის კულტურა, ევროპის განათლება, მისი ტექნიკა, მისი მუშათა კლასი აბუჩად ასაგდება, თვისთავათ ცხადია მაშინ არავითარი მნიშვნელობა არ ექნება ამ საკითხს, მაშასადამე, დამტკიცებული, უდავოთ დამტკიცებულია თვით ბრალდებულების სიტყვით და ბრალმდებლების მოწმეების ჩვენებით. ვინაიდან მე ვაცხადებ სასამართლოს წინაშე, რომ არც ერთი მოწმე ბრალდე-

ბულების მოწვევით სასამართლოში არ გამოცხადებულა! ის მოწმენი, რომლნიც აქ ისე ბეჯითად ლაპარაკობენ, რომელთაც საკმაო ცოდნა და გამოცდილება აქვთ, რომელნიც ლაპარაკობდნენ, რომ კათალიკოსს ამბროსის მოქმედებაში ეკლესიური თვალსაზრისით არ იყო არავითარი ნაკლი, არ გვაძლევს საბუთს, ვამტკიცოთ, რომ ბრალდებულმა ამ შემთხვევაში დაარღვია საეკლესიო კანონი და გადააბიჯა იმ ფარგალს, რომლითაც შეზრუდულია მისი მოღვაწეობის სფერო.

ეხლა ნებას მივცემ ჩემს თავს გადავიდე ბრალდების იურიდიულ მხარეზე. რაშია ბრალდება? რა იურიდიული კანონები დაარღია მან? მივმართოთ თვითონ ბრალდებას! საშინელი ბრალდებაა წამოყენებული ბრალდებულის წინააღმდეგ. ეს ბრალდება გათვალისწინებულია სისხლის კოდექსის 60-ე მუხლით. აქ ნათქვამია: „ურთიერთობის დაჭერა უცხო სახელმწიფოს წარმომადგენელთან დასაყოლიებლად, რომ მათ შემოეყვანათ ჯარი.“ უნდა მოგახსენოთ, რომ თუ საბრალმდებლო ოქმის შემდგენს სხვა გარემოებაც ჰქონდა სახეში, ის უეჭველად თავის წამოყენებული ბრალდების დასახასიათებლად შესაფერის სიტყვასაც იპოვიდა და თუ თქვა: „ურთიერთობა“, ჩვენ უნდა გავიგოთ რა არის ურთიერთობა და შევადაროთ იმ ელემენტებს, რომელიც მემორანდუმში არის და არის იქ თუ არა სწორად შეეფარებული მუხლი კანონისა! რა არის ურთიერთობის დაჭერა? ეს იგივე კავშირის დაჭერაა, იგივე შეთანხმებაა და საბრალდებულო ოქმი დაასკვნის: „თუ მოხდა ურთიერთობის დაჭერა, კავშირის დაჭერა არისო“. ჩვენ უნდა გვქონდეს ობიექ-

ტური მასალები, ასეთი მასალები, რომლებსაც შეგვიძლიან დავეყრდნოთ. და რა მასალები გვაქვს ჩვენ? მე მგონია საბრალმდებლო ნაწილი ვერ უარყოფს იმ გარემოებას, რომ გენუის კონფერენცია,⁵⁷ რომელზეც იყო წარმოდგენილი 30-ზე მეტი სახელმწიფო, რომ ეს იყო არა საომარი, არამედ სამშვიდობო კონფერენცია და ეს მტკიცდება იმით: რომ თვითონ რუსეთის წარმომადგენელი ბატონი ჩიჩერინი ბრძანებდა ამ კონფერენციაზე.⁵⁸ მაშასადამე, ეს არ იყო საომარი კონფერენცია არც ერთი რომელისამე სახელმწიფოს ნების მყოფის გამომხატველი. კიდევ რომ მიეღოთ მხედველობაში ის შეხედულება, რომ იქ ბატონობდნენ ძლიერი სახელმწიფოები და ამიტომ მათ შეეძლოთ ჯარი გამოეგზავნათ, ეს იქნებოდა მეტი რომ არ ვთქვათ გაუგებრობა ვინაიდან ჩვენ ვიცით რომ, როდესაც ბრალდებული დანაშაულის ჩადენას, თუ სისრულეში არ არის განზრახვა მოყვანილი და არც მისი შეიძლება არჩეული გზით მისი განხორციელება, დანაშაულად არ ჩაითვლება ასეთი განზრახვა. რომ სისრულეში არაფერი არ არის მოყვანილი, ეს ჩვენ ვიცით არავითარი ინტერვენცია არ ყოფილა. მაშასადამე, უნდა გაუხინჯოთ კბილი იმ იარაღს, რომლისაკენაც ბრალდებაა მიმართული. ძველი იურისტები ამბობდნენ და ყოველთვის არ არის კარგი ძველი იურისტების დავინწყება, ვინაიდან ახალი კანონმდებლობა სარგებლობს ძველი იურისტების აზრით, ვინაიდან საზოგადოთ ახალი კანონმდებლობა სარგებლობს ძველი კულტურით და დამეთანხმებით, რომ სულიერი კულტურა არის შედეგი მატერიალურისა.

თუ დამეთანხმებით, რომ სულიერი კულტურა არის შედეგი მატერიალური კულტურისა, ცხადია, ჩვენ ვართ შვილნი ჩვენთა მამა-პაპათა, ყოველ შემთხვევაში არ შეგვიძლია გავითავისუფლოთ თავი ძველი ლოგიკისაგან! აი, რას ამბობს იურისპრუდენცია: თუ ვინმეს დანაშაულის ჩადენა ბრალდება და იგი ჩართულია ისეთი იარაღით, რომელიც აშკარად გამოუდგარია ბოროტ-მოქმედებისათვის, მაგალითად, ხის თოფით მოკვლა დააპირეს ვისმესი, რასაკვირველია, აშკარაა, რომ იურიდიული თვალსაზრისით ეს ბრალდება ვერ დათავდება, ამიტომ კიდევაც, რომ შეეცადოს ბრალდებული ბოროტმოქმედების ჩადენას ხის თოფით, არავითარი ეფექტი არ ექნება, გენუის კონფერენციას ასეთი აღმასრულებელი ძალა, ჯარი არ ჰყავს, კიდევაც რომ მოეთხოვა კათალიკოს-პატრიარქს, მის განზრახვაც, რომ ჰქონოდა მას ასეთ ძალას ვერ მოაშველებდნენ. აქ თქვენ შეიძლება სასაცილოდ აიგდოთ მღვდელ-მთავარი, რომელიც ფიქრობდა, რომ გენუის კონფერენცია, სადაც წამოყენებული იყო ათასი თავსამტკრევი საკითხი, მიაქცევდა ყურადღებას პატარა საქართველოს მღვდელმთავარს და პატივს დასდებდა მის განცხადებას?!

ბრალდებული არის ძველი მოღვაწე, ის არის განათლებული კაცი, მას აქვს სამეცნიერო შრომები, რომელზედაც პროფესორმა კეკელიძემ და თალაკვაძემ⁵⁹ მოგვახსენეს. ის არ არის ისეთი ადამიანი, რომელსაც არ ჰქონდა წარმოდგენა პოლიტიკური ანბანის შინაარსისა, და პოლიტიკური ანბანი მოგახსენებთ, რომ არავინ თქვენი მოწოდებისამებრ ჯარს

არ გამოგზავნის. ბრალდებულის ბრძანება, რომ დიპლომატიური ნაბიჯი უნდა გადაიქცეს ფაქტიურად, რეალურ ძალად ეს სრული ჭეშმარიტებაა, მაგრამ რა შუაშია აქ ბრალდებული? განა ის გარემოება, რომ საჭირო იყო დიპლომატიური ნაბიჯის გადაქცევა რეალურ ნაბიჯად საკმაოა იმის დასამტკიცებლად, რომ ეს დიპლომატიური ნაბიჯი გადაიქცა ან შეიძლება გადაქცეულიყო რეალურ ნაბიჯად? ეს თუ გნებავთ, აშკარა გულუბრყვილობაა, რომლითაც არ არის გატაცებული ბრალდებული! მაგრამ იმის თქმა, რომ რაკი დიპლომატიურმა ნაბიჯმა რეალური ნაყოფი არ გამოიღო და რაკი მოხდა ეს დიპლომატიური ნაბიჯი, თქმა იმისა, რომ კათალიკოს ამბროსის ჰქონდა აუცილებელი სურვილი არ შემოსულიყო უცხო ჯარი – შეუძლებელია. საიდან მტკიცდება ეს განზრახვა? თუ ის საშუალება, რომელსაც მიმართა ბრალდებულმა უვარგისი იყო. მან ვერ გამოიღო რეალური ნაყოფი. თავისთავად ცხადია, რომ შემადგენლობა იმ დანაშაულის, იმ ბრალდების, რომელიც გათვალისწინებულია მუხ. 60-ით არ არის აქ! ერთი იმიტომ, რომ ეს იყო სამშვიდობო კონფერენცია და მას არ შეეძლო არავითარი ჯარის გამოყვანა და მეორე – ასეთი სურვილი არ შეიძლებოდა დაბადებოდა კათალიკოსს, ვინაიდან ეს იმას ჰგავს მე, რომ მკითხავი ვიყო და შელოცვას მივმართო: ღმერთო ამოაგდე საბჭოთა მთავრობა მეთქი, ნუ თუ მე პასუხისგებაში ვიქნები მიცემული ამისათვის, რომ კავშირში შევედი ღმერთთან და მოვინვიე ტარტაროზი. მაშასადამე, შემადგენლობა ბრალდებისა აქ არ არის არავითარი და რა საჭიროა ადამიანს დას-

დო ბრალი, იმაში, რაც მას არ ჩაუდენია. რა ჩაიდინა ამაზე მოგახსენებთ, მაგრამ არ ჩაუდენია ზედმეტი ბრალის დადება – ეს უსამართლობა არის. მე-60 მუხ. წამოყენება ბრალდებულის წინააღმდეგ არის მხოლოდ მაჩვენებელი იმისა, რომ აქ საბჭოთა კანონმდებლობით კი არ ხელმძღვანელობენ, არამედ, რაც ბრძანა აქ საზოგადო ბრალმდებელმა, და მან ბრძანა, რომ, სამ-ღვდელოება არ იცავს მუშათა კლასის ინტერესებს და ის არის ძველი საზოგადოების წარმომადგენელი და ამიტომ პასუხისგებაში უნდა მივსცეთ! ეს გვაგონებს ერთ ჩვეულებას ებრაელების ძველი ისტორიიდან, ისინი ერთი დღესასწაულის დროს მოიყვანდნენ ხოლმე პირუტყვს სამსხვერპლოზე, ილოცავდნენ, მთელი ერის ცოდვებს მას დააკისრებდნენ და შემდეგ ტყეში გააგდებდნენ. მე გეკითხებით, რა საფუძველი გვაქვს ბრალად დავსდოთ ერთ პირს ის ცოდვა, რომელიც ეკუთვნის მთელ ჩამომავლობას, კლასის გასამართლება განა შეიძლება?! ეს შეიძლება ქუჩაში, მიტინგზე, ბრძოლა იქ შეიძლება და არა სასამართლოში, მაგრამ მისი გასამართლება კოლექტიურად იმიტომ, რომ ის ფიქრობს, აზროვნებს, ცხოვრობს სხვანაირად შეუძლებელია და რომ ეს შეუძლებელია ეს „კომუნიზმის ანბანში“ არის ნათქვამი აშკარად, სამწუხაროდ თქვენ ანგარიშს არ უწევთ იმას, თუ რა ბრძოლაა საჭირო ცრუ-მორწმუნეობის წინააღმდეგ. კომუნიზტურ ანბანში გათვალისწინებულია ის, რომ სარწუნოების მატარებელი საბრალდებულო სკამზე არ უნდა დასვან და არც მათ დაცვას და გაბაიბურებას ადგილი არ უნდა ჰქონდეს. ამ წიგნში გამოიხატება ჭეშმარიტი აზრი,

ბრალდებულმა განაცხადა: „აქ არის ბრძოლა და ეს კლასიური სასამართლოა, ამიტომ ბრალდებული უნდა იქნეს დასჯილი, მე ვფიქრობ, რომ ამას კომუნიზმის იდეასთან არავითარი კავშირი არ აქვს. ამას კავშირი აქვს, როგორც ფიქრობენ უსაფუძვლო სურვილთან, რომ გარდაქმნან ერთი დაკვრით სახელმწიფო ისე, როგორც ფიქრობენ, მაგრამ ეს არის იდეა საკუთრად თქვენი და ნუ თუ ბრალდებულმა უნდა აგოს პასუხი იმაში, რომ თქვენ ეს უსაფუძვლო იდეა მოგივიდათ. მეორე ბრალდება, რომელიც არის წამოყენებული ეს არის – ცრუ და პროვოკატიული ხმების გავრცელება, კონტრ-რევოლუციური მიზნით. უნდა მოგახსენოთ რომ, როდესაც ჩვენ ვამბობთ მიზანზე, როდესაც ჩვენ ვამბობთ, რომ ბრალდება განზრახულია, ჩვენ უნდა გვექონდეს საბუთი ამის დასამტკიცებელი.

თქვენ მოგეხსენებათ, რომ მის შემდეგ, რაც საქართველოში შემოვიდა საბჭოთა ხელისუფლება, არც ერთი შემთხვევა არ ყოფილა ეკლესიის წარმომადგენლისაგან, ჯერ კათალიკოს ლეონიდის⁶⁰ და მერე კათალიკოს ამბროსის დროს, რომ რაიმე მტრული, თუნდაც არალოიალური ნაბიჯი გადადგმულიყოს საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ. არც ერთი ნაბიჯი, არც ერთი სიტყვა საბჭოთა წყობილების წინააღმდეგ როგორც სისტემის კრინტიც არ ყოფილა დაძრული სამღვდელოების მხრიდან. ნუ თუ თქვენ ფიქრობთ, თუ ასეთი განზრახვა მათ ჰქონდათ?! ნუ თუ ამას ვერ გაბედავდნენ ისინი?! თუ კათალიკოს ამბროსის ამოძრავებდა ფიზიოლოგიური შიში არსებობისა – ნუ თუ მას არ შეეძლო გაეფართოებია მის მიერ მიცემული

ხელწერილი, რომელიც ამბობს რომ ის ლოიალურად არის განწყობილი საბჭოთა ხელისუფლების მიმართ. ნუ თუ არ შეეძლო გაეფართოვებინა და ეთქვა, რომ ის სთვლის ბოროტად ის ჰგმობს სარწმუნოებას და სთვლის მას ცრუმორწმუნეობათ, რასაც ადგილი ჰქონდა ზოგიერთ პირების მხრით, რომელნიც ამბობენ, რომ წინეთ ხალხს ატყუებდნენ და ახლა ინანიებენ თავის ცოდვებს. ასეთი პირები საბრალმდებლო რისხვას გადაურჩნენ! ნუ თუ თქვენ გგონიათ, რომ ასეთი ხელწერილის შემდეგ ის არ იქნებოდა განთავისუფლებული სრულებით? არ ვიცი პატივცემულმა ბრალმდებულმა რა ელაპარაკა კათალიკოსს ციხეში, რომელიც ვითომ ააშკარავებს ბრალდებულის განზრახვას, შემოწმება იმის თუ რა ილაპარაკეს შეუძლებელია. იმიტომ მას ამის ნება არც ქონდა, რომ სასამართლოს წარმოების წესით ჩვენ და პროკურორებს აქ მაინც თანასწორი უფლება გვაქვს. მე რომ მოგახსენოთ ეხლა კათალიკოსმა ამბროსიმ საიდუმლო მითხრა ისეთი აზრები, რომლნიც ამტკიცებენ, რომ მას ბრალი არ ედება. აი ეს, რომ გაგიცხადოთ დამიჯერებთ თუ არა? თქვენ არ გაქვთ ნება დამიჯეროთ. არ უნდა დაუჯეროთ არც ბრალდების წარმოდგენელს, მიკვირს რათ დასჭირდა მას იმის მოყვანა ვითომ კათალიკოსი ამბროსი მას ელაპარაკა ისეთი რამეები, რომლიც ააშკარავებს – კათალიკოსის არაგულწრფელობას. ასეთი განცხადება არ არის სწორი და მართალი.

კათალიკოსი ამბროსი თავიდანვე გულწრფელი არის. ის შეუდრეკელია მიუხედავად მისი ღრმა მოხუცებულობისა, როდესაც ადამიანის ნებისყოფა უნდა

მოდუნდეს, როდესაც ფიზიკური ძალები მოდუნებულია და ერთგვარ გავლენას ახდენენ ადამიანზე – მიუხედავად – ყველა ამისა ის სალი კლდესავით დგას და ამბობს, რომ ის საქართველოს დამოუკიდებელ მთავრობას იქნება ის კომუნისტური თუ არაკომუნისტური არ ებრძვის, ვინაიდან მას სწამს და თქვენ ნება არა გაქვთ არ დაუჯეროთ. მას სწამს ის მოძღვრება, რომელიც ამბობს: „კეისრისა კეისარსა და ღვთისა – ღმერთს“. ნუ თუ გგონიათ თქვენ, რომ კათალიკოსს ამბროსის ეს რწმენაარ ასულდგმულებს?! ნუ თუ გგონიათ, რომ მისი ნიჭი და განათლება ვერ მისცემდა მას საშუალებას, რომ მას გადასახლებაში საშინელ ტყესა და ღრეებში არ გაეტარებინა თავისი საუკეთესო წლები მის ცხოვრებისა, ნუთუ გგონიათ თქვენ, რომ მის მაგიერ, რომ ის ყოფილიყო „სტარაია რუსაში“ და რიაზანის გუბერნიაში საშინელ ტუსალობაში, მშობელი ერის ნუგეშს და თბილ გრძნობათ მოკლებული, გრძნობს, რომელსაც ეწოდება „სამშობლოს სიყვარული“, ნუ თუ მისი განათლება და ნიჭი არ მისცემდა საშუალებას, მაშინდელ რუსეთში თუნდაც დღეს ბიუროკრატიული კარიერა გაეკეთებინა. მე გეკითხებით! რა ნება აქვს საზოგადო ბრალმდებელს, ვინაიდან ის არის საზოგადოების სინდისის წარმომადგენელი! რა ნება აქვს მას ასე აბუჩად აიგდოს ის ხანა, რომელიც კათალიკოსმა გაატარა რუსეთის სიბნელეში. ნუ თუ შეიძლება თქვენ დაამციროთ ადამიანი, არაფრად ჩააგდოთ ის, როდესაც ის ადამიანი თავის რწმენით ებრძვის იმ უცხო რეჟიმს, რომელიც მას აუტანლად მიაჩნია. იბრძვის! მიუხედავად იმისა, რომ

მას, მის ფიზიკურ არსებობას მოელის განსაცდელი! რა ნება გვაქვს უძახოთ არანმინდა მოტივები იმას, რასაც ეწოდება სამშობლოს სიყვარული. ნუ თუ თქვენს გულში არ აღძრავს რაიმე მოძრაობას ის საოცარი გრძნობები, რომელიც გამოხატა ებრაელების პოეტმა და დიდმა გენიოსმა დავითმა თავის ფსალმუნებში.⁶¹ აი, რას იმღეროდენ ებრაელები, როდესაც გარეკილნი იყვნენ იერუსალიმიდან ბაბილონში: „მდინარეთა ზედა ბაბილონისასა მუნ დავსხედით და ვსტიროდით, რა უამს მოვიხსენებთ ჩვენ სიონი უკვე დაგივინყო შენ იერუსალიმო, დაივინყენ მარჯვენაიცა ჩემი“. ისინი სწყევლიდნენ და გმობდნენ იმას, ვინც ხალხის მტერს მიემხრო.

ნუ თუ ეს არის შოვინიზმი?! რომელსაც საბრალმდებლო ოქმი იხსენიებს?

ნუ თუ ეს უნდა ხვდებოდეს გულს, არ უნდა ატოკებდეს მას ეს რწმენა?! ნუ თუ ქართველს არა აქვს ნება, რომ იყოს თუ გინდ შოვინისტი, მოყვარული თავისი სამშობლოსი! თავისი ერისა, რომელმაც ის აღზარდა და ძუძუ აწოვა. ნუ თუ უფლება არა გვაქვს ავიტანოთ ტანჯვა და არ ავიტანოთ დაცინვა საზოგადო ბრალდების წარმომადგენლებისაგან?! მე მოგახსენებთ ამას იმიტომ, რომ ამბროსის წერილები არის, ერთის მხრივ, ბრძოლა მჩაგვრელთა წინააღმდეგ, მეორეს მხრივ, ბრძოლა უმეცრების წინააღმდეგ, ვინაიდან ნაწარმოები, რომელზეც ილაპარაკა მოწმე – თალაკვაძემ, რომელსაც ბრალმდებულმა უბოძა სახელი დიპლომი დიდი განსწავლულობისა, რომელზედაც მოგახსენათ პროფესორმა კეკელიძემ, რომელიც

არის აღმზრდელი ჩვენი ახალი თაობისა. ნუ თუ ეს ნაწარმოებნი თქვენ უნდა დაგავიწყდეთ?! ნუ თუ არ უნდა დააფასოთ ეს ძველი ღვაწლი იმდენად, რომ მას არაგულწრფელობაში არ დასდოთ ბრალი. კათალიკოსი ამბროსი ფრიად გულწრფელი და სამშობლოს მოყვარული ადამიანია. რა ეუყოთ, რომ სხვანაირად უყვარს სამშობლო, ვიდრე მოქ! ერქომაიშვილის. ნუ თუ ყოველი მოქალაქე ვალდებულია ისე შეიყვაროს სამშობლო, როგორც მას, ერქომაიშვილს ესმის არა...!

საქართველოს მოქალაქეს უფლება აქვს შეიყვაროს სამშობლო ისე, როგორც მას უნდა! შეიძლება დიდი შეცდომა იყო, ამაზე დიდი დავაც იყო, მაგრამ ისტორიამ არ გაამართლა დიდი მოურავი, გიორგი სააკაძე, რომელმაც საქართველოში უცხო ჯარი შემოიყვანა. შეიძლება კათალიკოსიც შეცდა, როდესაც ის ებრძვის უცხო ჯარის შემოსვლას საქართველოში, მაგრამ განა, როდესაც ადამიანი თავის ფაქიზ გრძნობას გამოხატავს შეიძლება შეცდომითაც, განა ის შეიძლება შეცოდებათ ჩაითვალოს?! მაჩვენეთ, თუნდაც ერთი ხაზი, ერთი იოტის ოდენა, მცირე რამ კათალიკოს ამბროსის ცხოვრებიდან, საიდანაც სამშობლოს სიყვარული არ გამოსჭვიოდეს, სადაც მას მსხვერპლად არ მიუტანია თავისი პირადი კარიერა იმ დიადი გრძნობისათვის, რომლისთვისაც იღწოდნენ ძველად ჩვენი წინაპრები, თავი ჰქონდათ დადებული და რომლისთვისაც დღეს, ვფიქრობთ, იღვწვიან ზოგიერთი კომუნისტებიც. მამულის სიყვარული არ არის არავის მონოპოლია, ის არის რწმენა, როგორც რელიგია. მხოლოდ ეს რელიგია გათბობილია არა სარწმუნოებრივი მისტი-

ციზმის მოსაზრებით, არამედ თითონ დედა-შვილური სიყვარულით, იმ სიყვარულით, რომელსაც იწვევს სამშობლოს ძუძუ. მე გეკითხებით თქვენ, ნუ თუ თქვენ ბრალდებულებს არ შეიბრალებთ იმდენად მაინც, რომ არ დასცინოთ მის რწმენას, მის წმიდათა-წმიდას, ნუ თუ გაქვთ უფლება დააბრალოთ მას ის, რაც მის მოქმედებას არ შეადგენს. ისიც, თითქოს ის საქართველოს მშრომელი ხალხის წინააღმდეგ ილაშქრებს და ცრუ ხმებს ავრცელებს პროვოკაციის, კონტრრევოლუციური მიზნით. სადაც არის ეს მიზანი, ეს მიზანი უნდა გამოიხატებოდეს მის მოქმედებაში და მისი მოქმედება მე არ უნდა გამეფორმებია. ეს მოწმობს იმას, რომ მას არამც თუ არ შეეძლო საქართველოს წინააღმდეგ ასეთი ნაბიჯის გადადგმა, არამედ მას არ შეეძლო გულში გაეეწო მტრობა საქართველოს რესპუბლიკის წინააღმდეგ და იმ საქართველოსი, რომელიც დღესაც არსებობს. და ვინაიდან ის სრულიად გულწრფელად მოგახსენებთ, რომ როდესაც მან გაგზავნა გენუის კონფერენციაზე მემორანდუმ, მას ჰქონდა სურვილი მხოლოდ ხელი შეეწყო საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის, და თუნდა კომუნისტური მთავრობისათვის, ვინაიდან ის არ ებრძვის ამ სისტემას. რა ნება გაქვთ თქვენ არ დაუჯეროთ მას, რომელსაც არც ერთი არალოიალური ნაბიჯი არ გადაუდგამს საქართველოს საბჭოთა მთავრობის წინააღმდეგ. პირიქით ჩვენ ვიცით, რომ მისი მეთაურობით საქართველოს მთავრობას ეახლა დეპუტაცია და განუცხადა მას თავისი გრძნობები. მაშასადამე, თუ აქ არის რაიმე ხმების გავრცელება, თქვენ არ შეგიძლიათ თქვათ,

რომ ეს არის კონტრ-რევოლუციური მიზნით და განა
არ შეიძლება, რომ ცრუ ხმებად, ყალბ ცნობად გა-
დაიქცეს შემცდარი ხმები, მაგრამ ეს გადაქცევა ცრუ
ხმებათ შეიძლება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც
ამის განზრახვა არის, მაგრამ არც ამის საბუთები არის
და რა ცნობები მოიყვანეს აქ. საზოგადო ბრალდების
წარმომადგენელმა აქ მოითხოვა, რომ დავასახელოთ
ისეთი მაგალითი, რომ მოხდა ისეთი რამ, რაც ხელს
უწყობს ქართველი ერის გადაშენებას, რომ აუტანელ
პირობებში არის ეროვნული კულტურის განვითარება
და სხვა, და იცით რაზე ემყარება ის. – ის ემყარება
პროფ. კეკელიძის განცხადებას! რას ამბობს პროფ.
კეკელიძე?! მან მოგახსენათ – „დიახ, უნივერსიტეტი
არის კულტურის კერა. დიახ, ქართულ ენაზე არის,
როგორც მახსოვს, მანვე ბრძანა, და ისედაც ცხადია,
რომ მარტო უნივერსიტეტით და ქართულ ენაზე სწავ-
ლის შემოღებით არ ამოიწურება ეროვნული მომენტი!
მართლაც რა არის ეს ეროვნული მომენტი? თუ ჩვენ
დავადგებით იმ თვალსაზრისს, რომელსაც, რამდენა-
დაც მე ვიცი, თვით ადგილობრივი კომუნისტური პარ-
ტია ადგია, არ შეგვიძლიან არ მივიღოთ ის საფუძველი,
რომელსაც თვით დიდი მასწავლებელი კომუნისტური
მოძღვრებისა, ლენინი, თეორიულად სასტიკად იცავ-
და.⁶² ეს იყო ეროვნული თვითგამორკვევის უფლება.
და რომ ამის გამორკვევის წინააღმდეგი არ იყო. ეს
სხვათა შორის ჩანს იმ ხელშეკრულებიდან, რომელიც
1920 წელს იქნა დადებული საქართველო-რუსეთს შო-
რის, რომლის ძალითაც რუსეთმა უდაოდ სცნო საქა-
რთველოს დამოუკიდებლობა!

რაზეა ლაპარაკი მემორანდუმში? აქ ნათქვამია, რომ მიწა-წყალს უცხოეთიდან შემოხიზნულთ ურიგებენო, რომ შეიძლება იყოს შეცდომა აზრების გამოთქმაში, მაგრამ დაბრალება იმისა, რომ განზრახ ყალბი არის ცნობა შეტანილი, რომ განზრახ არის გავრცელებული ასეთი ცნობები – შეუძლებელია! ჩვენ არ ვამბობთ და არც ამბროსი ამბობს, რომ ეს მოხდა თქვენი, ადგილობრივი კომუნისტების სურვილით და ჩვენ სიამოვნებით მივესალმებით იმ ნაბიჯებს, რომლებიც მიმართული იქნება საქართველოს დამოუკიდებლობის განმტკიცებისაკენ, მისი ეროვნული კულტურის აღორძინებისათვის და თუ შეიძლება სთქვა, დიდ მადლობასაც ვეტყვი, მაგრამ ამით ვერ დავამცირებ საბჭოთა მთავრობას, რადგანაც მას შეგნებული უნდა ჰქონდეს თავისი მოვალეობა და მადლობას არ უნდა საჭიროებდეს და თავისთავად ცხადია, იმდენად, რამდენადაც საქართველოს საბჭოთა ხელისუფლება ხელს უწყობს საქართველოს აღორძინების საქმეს. არ შეგვიძლია არ მოვიწონოთ და თუნდაც ამბროსი შემცდარი ყოფილიყო მაშინ 1922 წლის 7 თებერვალს, როდესაც მან მემორანდუმი გაგზავნა. თუ მან შემდეგ მოგახსენათ, რომ ის არის ლოიალი თქვენს მიმართ, რომ ის არის მორჩილი, სავსებით უჭერს მხარს ადგილობრივი ხელისუფლების დამოუკიდებლობას და პოლიტიკური სისტემის დაფასებაში არ ერევა. თავის თავად ცხადია ესეც დამაკმაყოფილებელი უნდა იყოს, მაგრამ თქვენ მაინც უნდა ეცადოთ დაამტკიცოთ რომ მართლა სიყალბეა [...] გამოთქმული მემორანდუმში მოქალაქე ბრალმდებელმა ეს ვერ დაამტკიცა. მართალია

ერთ-ერთმა ბრალმდებელთაგანმა მოგაგონათ თქვენ „ონუს პრობანდი“ (Onus probandi - „მტკიცების ტვირთი“ ე.ბ.),⁶³ მან მოგახსენათ, რომ ბრალდებული ვალდებულია უარყოფითად დაამტკიცოს ის, რასაც მას აბრალებენ, მაგრამ იურიდიულის სიბრძნის აღმოჩენა აი ამ (უჩვენებს პროკურატურაზე) მხარეს ეკუთვნის და როდესაც მას აბრალებენ კონტრრევოლუციონური მიზნით ცრუ ხმების გავრცელებას ამის დამტკიცება სწორედ იმ მხარის საქმეა (უჩვენებს პროკურატურაზე), მაგრამ, როდესაც ბრალდებული ამბობს, რომ ის რაც მე ვთქვი სიმართლეაო, მაშინ მას ნება უნდა მიეცეს, რომ დაამტკიცოს, ის რაც მან სთქვა – სიმართლეა. მე ვემორჩილები სასამართლოს, რომელმაც დაადგინა, რომ საქართველოს საზღვრების გარკვევა დაუშვებელი და შეუძლებელია! ამაზე კრინტსაც არ დავსძრავ! რაც შეეხება გადაგვარების შესახებ, მე მინდა ვსთქვა, რომ საქართველოში უცხო ელემენტების მრავლად შემოსვლა ნიშნავს იმას, რომ ის საფრთხეს უმზადებს ერს, ვინაიდან არც ერთი ერი, როდესაც ის ხდება ორიექტი სხვა ერის შემოსვლისა და მის მინა-წყალზე დასახლებისა ფიზიკურად არ მოსპობილა სავსებით, როდესაც, მაგალითად, ძველმა გერმანელებმა და საზოგადოდ ველურმა ხალხმა დაიპყრო ძველი რომის იმპერია და შემდეგ ბიზანტია. თავისთავად ცხადია, რომ მცხოვრებლები მრავლდებოდა იქ თითქმის ისე, როგორც წინათ, მხოლოდ ეს გამრავლება არ იყო უკვე ეროვნული, არამედ იყო ცალკე პიროვნული. ამიტომ მე ვფიქრობ, რომ კათალიკოს ამბროსის არ უთქვამს ის შეუფერებელი და უსაფუძვლო აზრი, არ წამოუყ-

ენებია ის დებულება, ვითომ საბჭოთა ხელისუფლების დროს ხალხი სავსებით არ მრავლდება და არც არსებობს, მან სთქვა, რომ ერის გადაშენებაზე, თავის თავად ცხადია მას სახეში ჰქონდა ერი, როგორც საქართველო, მთლიანი ქართული ნაცია. ეხლა მე ვეცდები მივიყვანო ზოგიერთი ცნობები იმის დასამტკიცებლად, რომ ჩვენი ერი, როგორც ასეთი, მართლა გადაშენებისაკენ მიდის. მე ჯერ ვისარგებლებ პროფესორ კეკელიძის ჩვენებით, ვინაიდან ეს მოწმე არის თვით ბრალმდებლების მიერ გამოწვეული და მეორეც მისი განათლება და მიუდგომლობა ეჭვს არ იწვევს, როდესაც მე პროფესორ კეკელიძეს მივეცი კითხვა – „როგორ ფიქრობთ, მაგალითად აფხაზეთში, რომელიც ახლა წარმოადგენს საქართველოს არაორგანულ ნაწილს, არამედ „საკავშირო“ რესპუბლიკას, რომელი ერის უმრავლესობა არის იქ – მან თქვენ მოგახსენათ, რომ უმრავლესობა მცხოვრებლებისა, იქ არის ქართველთა მოდგმის ხალხი – მეგრული ელემენტი. და მე თქვენ გეკითხებით, თუ იმ კუთხეში, რომლის უმრავლესობა არის ქართველობა, თუ იმ კუთხეში შემოღებული აქვთ ისეთი ხელისუფლება, რომელიც აწარმოებს ყველა საქმეს რუსულ ენაზე – მე თქვენ გეკითხებით ერის გადაშენებას – ენის მოსპობას აქვს თუ არა ადგილი?! შეჭველათ უნდა დავეთანხმოთ, რომ, როგორც თვითგამორკვევის უფლება, ისე პრინციპი რეალური მოსახლეობისა ამ შემთხვევაში დარღვეულია, თუმცა რეალური პრინციპით, მოსახლეობის პრინციპით არ მსჯელობს საბჭოთა მთავრობა, რომელიც უაღრესი მამულის შვილია თავის ქვეყანაში, რომელსაც უყვარს

თავისი სახელმწიფო და ვალდებული არის უყვარდეს. თქვენ მოგეხსენებათ, ამ დღეებში საფრანგეთის მთავრობამ იურიდიულად დაადასტურა ბესარაბიის რუმინიის საზღვრებში შესვლა, და ისიც მოგეხსენებათ, თუ რა პროტესტებს იწვევს ეს რუსეთის კომუნისტური მთავრობის მხრივ. მოგეხსენებათ თქვენ თუ არა, რომ ბესარაბია არ არის ისეთი კუთხე, რომელიც დასახლებული იყოს რუსებით, ბესარაბია გადავიდა რუსების ხელში მხოლოდ 1812 წელს, როდესაც რუსეთს ოსმალეთთან ომი ჰქონდა, და რომლის შემდეგ, ბესარაბია დროებით გადაეცა რუსეთს, და შემდეგ, როდესაც ოსმალეთის დასუსტების ნიადაგზე წარმოიშვა ბალკანეთის ახალი სახელმწიფო და სხვათა შორის რუმინია, ბესარაბია ისევ რუმინიას ჰქონდა მიცემული 1856 წლამდე. მეორე ბესარაბია გადაუცვალეს რუსეთს დობრუჯაში და სან-სტეფანოს ხელშეკრულებით 1878 წელში ისევ რუსეთს გადაეცა ბესარაბია. დიდ წიგნებში, ბროშურებში და გამოცემებში, გაზეთებში და ისტორიულ ნაწარმოებებში არის მოთხრობილი მაშინდელი ამბები, რომ რუმინიის პარლამენტს გადანყვეტილი ჰქონდა ბესარაბიისათვის რუსეთის წინააღმდეგ ბრძოლა იარაღით. თავის თავად ცხადია, რუსეთი დღეს იცავს ამ ბესარაბიას, თუმცა იქ რეალური მოსახლეობა არ არის რუსული, თავის თავად ცხადია, ის ხელმძღვანელობს უაღრესად სახელმწიფოებრივ ინტერესებით და ვალდებულია ისე მოიქცეს, ვინაიდან კეთილი სურვილებით და ცარიელი სიტყვებით სახელმწიფოს საქმეების წარმართვა არ შეიძლება და პასუხს აგებს შთამომავლობის წინაშე ის მთავრო-

ბა, რომელიც არ ცდილობს თავისი ხალხის და ტერიტორიის დაცვას. და მე სრულ თანხმობას ვუცხადებ იმ ბრალმდებელს, რომელიც სამარცხვინო ბოძზე აკრავს მენშევიკურ მთავრობას. მე მას ვძრახავ იმდენად, რამდენად საქართველოს დამოუკიდებლობის დაცვისათვის საკმაო ზომები არ მიიღო და მესმის აზრი და ზრახვანი რუსეთის მთავრობისა, რომელიც იცავს იმ საკითხს, რომ ბესარაბია არ შევიდეს რუმინეთის საზღვრებში! ის იქ იქცევა, როგორც ღირსეული მთავრობა, ის იცავს ერის ღირსებას, ვინაიდან სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობისათვის არ არის საკმარისი მარტოოდენი პროგრამები და სიტყვები. ამისთვის საჭიროა საზღვრები, რომელიც უზრუნველყოფს მას ეროვნულად, სტრატეგიულად და კულტურულად. რუსეთს აქვს უფლება დაიცვას თავის არა ისტორიული ტერიტორიაც კი, რატომ საქართველოს ხალხს, რომლის სახელითაც ლაპარაკობენ აქ სამწუხაროდ, მხოლოდ ეკლესიის წარმომადგენელნი, რატომ ქართველ ხალხს არა აქვს უფლება ხმა ამოიღოს იმ ტერიტორიის, იმ კუთხის შესახებ, რომელიც ისტორიის დასაბამიდან საქართველოს საზღვრებში შედიოდა და, რომლის ფაქტიური შემადგენლობაც, თითონ ხალხის უმრავლესობა, ქართველობაა. მაშასადამე, როდესაც ამ საბუთების ძალით კათალიკოსი ამბროსი მოგახსენებთ, რომ ერის ბედი გადაშენების გზაზეაო და მას საფრთხე მოელის, რა ნება გაქვთ სთქვათ ვითომ ეს სიცრუეა! ეს არის სიმართლე და სიმართლის ფაქტს და ლოგიკას ვერავინ ვერ გაექცევა.

ეხლა ნებას მივცემ ჩემ თავს შევეხო მეორე რესპუბლიკას⁶⁴ იმდენად, რამდენადაც აქ იყო ამაზე ლაპარაკი. ხმები: (დოლოი ნინიძე. დოლოი ზაშჩიტუ), მე მოგახსენებთ ორიოდ სიტყვას, ეგრედ წოდებული ოსეთის ავტონომიური ოლქის შესახებ, გულახდილად უნდა მოგახსენოთ, მოსამართლენო, რომ მე არ ვიცავდი თავის დროზე იმ პოლიტიკას, რომელსაც ჩვენი მთავრობა ოსებით დასახლებულ სოფლებში აწარმოებდა. ეს არა მარტო იმიტომ, რომ მე გამომადგება ეს. არა. მე მხოლოდ სრულ სიმართლეს მოგახსენებთ მე ვარ იმ სამთავარი, რომელთაც იმოგზაურეს ოსეთში და მე სრულ მოხსენებაც წარუდგინე დამფუძნებელ კრებას და მთავრობას და დავგეგმე ის პოლიტიკა, რომელსაც აწარმოებდა ჩვენი მთავრობა ამ მხარეში... მე არ ვიყავი გულუბრყვილო, რომ არ მცოდნოდა, რომ აჯანყების დროს შესაძლებელი იყო მომხდარიყო სახლების დანგრევა, გადანვა, გაუპატიურებაც და სხვა.⁶⁵ ყველა ეს თან სდევდა ყოველ ჯარს, რომელიც ამშვიდებს აჯანყებულთ, მაგრამ როდესაც მთავრობა შემდგომ განაგრძობდა დევნის პოლიტიკას, მე ეს დავგეგმე. მე ამის შესახებ გავაკეთე მოხსენება და წარუდგინე მთავრობას იმ ორგანიზაციის სახელით, რომლის ერთ-ერთი წევრი მე ვიყავი. და ის წარმომადგენელი თვითონ შთამომავლობით ოსი, რომელიც დღეს აქ ბრალს გვდებდა არ შემიძლია არ დავასახელო, მაშინ ის ატარებდა სრულიად საწინააღმდეგო აზრებს, მხარს უჭერდა მთავრობას და ჩვენ წინააღმდეგ მიდიოდა.⁶⁶ აქედან ცხადია, მე არ ვარ მომხრე არც ჩემი მსოფლმხედველობით, არც პოლი-

ტიკური ხედვით, რომ იმ მცირე ერებს, რომელნიც ჩვენს მცირე რესპუბლიკაში მოსახლეობენ, ბრძოლა გამოუცხადოთ. მე ერთ-ერთი მათგანი ვიყავი, რომელმაც თავის დროზე სასტიკი წინააღმდეგობა გაუწია ბენია ჩხიკვიშვილს მისი უვარგისი პოლიტიკის გამო აჭარაში. მე ვამბობდი სრული შეგნებით, რომ ჩვენ დიდი სახელმწიფო რომ ვიყოთ, მაშინაც არ უნდა დაჩაგროთ პატარა ერები და მით უმეტეს ჩვენ პანია საქართველომ, არ უნდა დავჩაგროთ ის ერები, რომლებიც ჩვენს ტერიტორიაზე შემოხიზნულია, პროფესორმა კეკელიძემ მოგახსენათ, რომ იმ პროვინციაში, რომელსაც ეწოდება სამხრეთ ოსეთი, შემოხიზნულნი არიან მცხოვრებნი, ხოლო ჩვენმა ისტორიამ არც კი იცის ცნება სამხრეთ ოსეთისა. ვინაიდან მათ არ ქონიათ თავისი ტერიტორია! ისტორიულად ეს მოსახლეობა არ ყოფილა.⁶⁷ ისინი იყვნენ შემოჭრილნი ქართველ მოსახლეობაში და ამნაირად ეს მხარე ქართველი მოსახლეობაა! რომ ეს ასეა, რომ სადაო არ იყოს ეს ნებას მივცემ ჩემს თავს წავიკითხო კომუნისტური წყაროებიდან ერთი ადგილი, შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის „მოამბიდან," ეს არის ოფიციალური გამოცემა.⁶⁸ ამ ოფიციალურ გამოცემაში წერია შემდეგი:

(„მოამბე“ შ.ს. კომ. [19]22 ნლ[ის] .№27) „სამხრეთ ოსეთის რევკომმა“ წმიდა ადმინისტრაციული გადამიჯვნის საკითხი გორის მაზრის ფარგლებში გადააქცია ოსთა ეროვნულ – ტერიტორიულ პრობლემად – აღძრა შუამდგომლობა მთავრობის წინაშე პოლიტიკური ავტონომიის მინიჭების შესახებ ოსთა მოსახლეობისათ-

ვის, და მაშასადამე, ამით მათ ავტონომიური ოსეთის ტერიტორიის საკითხიც დააყენეს. ამგვარათ კვლავ წამოიჭრა ის საკითხი, რომლის შესახებ არა ერთხელ გამოიტანა თავისი დადგენილებანი ჯავასა და ცხინვალში გამართულ ეროვნულ ყრილობებმა. ცხადია ასეთ პირობებში განყოფილება იძულებული იყო ეზრუნა, როგორც სათანადო მასალის შეკრებაზე, ისე ფართოდ შეხებოდა ადამიანის, ერთეულის საკითხს ე. ი. გასცილებოდა გორის მაზრის ადმინისტრაციულ ფარგლებს და დაყენებული საკითხი განეხილა იმ მასშტაბით, რა მასშტაბითაც მას ოსთა მოსახლეობის წარმომადგენლობა აყენებდა.

შემდეგ აი, რა გაუგებრობას ჰქონდა ადგილი: „ბევრნაირ გაუგებრობას და არა სასურველ ექცევებს ჰქონდა ადგილი დღეიდან სამხრეთ ოსეთის რეეკომის დაარსებისა, კომისარიატს ხშირად მოსდიოდა საჩივრები, საიდანაც სჩანდა აშკარად გადამეტება ხელისუფლების ხსენებული რეეკომის მხრივ. აღვნიშნოთ რამდენიმე მაგალითი:

ა) ოქონისა და მეჯვრისხევის რაიონში გაჩნდა ორი პარალელურად მოქმედი მილიცია – გორის სამაზრო და სამხრეთ ოსეთის რეეკომებისა;

ბ) სამხრეთ ოსეთის რეეკომმა დაიქვემდებარა უფლებლივ ისეთი რაიონები, რომელნიც ან სულ არ შედის გორის მაზრის ფარგლებში (ზემო-ხევის, მონასტერის, რეხულის საზოგადოებანი, დუშეთის მაზრაში და ჩასავლის სოფ. საზოგადოება რაჭაში) ან თუ შედის – თავისი გეოგრაფიული მდგომარეობით ოსთა მოსახლეობის მიერ დაკავებულ ტერიტორიას არ ეკუთ-

ვნის, მაგალითად სოფელი სატიხარი, ჭარები, სნეკვი და ხელჩუა.

გ) გამოცხადება დაბა ცხინვალისა, რომელიც ქართული სოფელია, ქართულ სოფლებით გარშემორტყმული სამხრეთ ოსეთის რეზიდენციათ.

დ) ქართული რევეკომების ზოგ ალაგას გაუქმდა სამხრეთ ოსეთის რევეკომის ცალმხრივი განკარგულებით და მათ ნაცვლად ოსური რევეკომები დაწესდა – მაგ. სოფ. ნულში, აენევში, დვანში და სხვა.

ე) ხელისუფლების გავრცელება იმავე რევეკომის მიერ მთელი ცხინვალის 6 რაიონზე და სხვათა შორის ისეთ სოფლებზე, რომლნიც წმ. ქართული სოფლებია თავისი ეტნოგრაფიული შემადგენლობით და სხვა და სხვა.

მე არ მოგახსენებთ არალეგალური ფურცლებიდან, არც მენშევიკური მთავრობის დადგენილებებიდან, ან ნაციონალისტების არგუმენტებიდან, არამედ შინაგან საქმეთა კომისარიატის უწყებიდან, მის „მოამბე“-დან და თავისთავად ცხადია ამას ანგარიში უნდა გაუწიოთ. თუ თვით საბჭოთა ხელისუფლებაში ადგილი ჰქონდა დავას ამის შესახებ, თუ ახსნილი და გამოაშკარავებულია ის, რომ ოსეთის რევეკომი ეცილებოდა ძალაუფლებაში საქართველოს რევეკომს და ცდილობდა დაეჭირა წმიდა ქართული სოფლები და რაიონებიც, თუ ამაზე დავა იყო – მაშასადამე რა უფლება გაქვთ ცილი დასწამოთ კათალიკოს ამბროსის, რომ ის ყალბ, კონტრრევოლუციონური მოსაზრებით ავრცელებდა ცრუ ცნობებს, ნუ თუ ცრუ ხმებია ეს ოფიციალური გამოცემა, სადაც ნათქვამია, რომ ოსეთი ეპატრონება

წმიდა ქართულ სოფლებს, და მოგახსენებთ, რომ ეს დავა ბოლოს და ბოლოს გადაიჭრა ოსეთის რევეკომის სასარგებლოდ. ცხინვალი გადაიქცა ოსეთის ავტონომიური რესპუბლიკის სატახტო ქალაქად და მის გარშემო შემორტყმული წმიდა ქართული სოფლები, რომლებიც, როგორც პოლიტიკურად ისე ეტნოგრაფიულად და კულტურულად ეკუთვნოდნენ წინათ საქართველოს, შედიან ოსეთის რესპუბლიკაში (თავმჯდომარე გამოართმევს წიგნს), აქ მეტიც არის ნათქვამი, მაგრამ მე არ მივეცი თავს ნება, რომ შემეწუხებია სასამართლო და წამეკითხა, მაგრამ აქ არის ნათქვამი რომ ეს იყო... (ხმები „Долой Нинидзе“)

თავმჯდომარე: (რეკავს ზარს) „მე კიდევ გთხოვთ, სასამართლოს ხელს ნუ უშლით. მან იცის რას აკეთებს და თუ საჭირო იქნება გაჩერება თითონ გააჩერებს“.

ნინიძე: „მე სრულებით არ მინდა, თუნდაც სასამართლოს ოფიციალი გავლენის გარეშე მყოფ ელემენტებში შევიტანო რაიმე გამწვავება, ვინაიდან მე ვარ შვილი საქართველოს რესპუბლიკისა და თუ თვითმპყრობლობის დროს მე ვეძლეოდი შეძლებისდაგვარად კულტურულ მუშაობას, მე არავითარი სურვილი არ მაქვს არც წასულ მენშევიკებში გადავიხვეწო და რაიმე ჯარის მოსვლა ვისურვო აქ, ვინაიდან დარწმუნებული ვართ, რომ უცხო ჯარი, როგორც არ უნდა მოვიდეს აქ, გამოიწვევს დამოუკიდებლობის მოსპობას, არეუდარევას და არავითარი სურვილი არ მაქვს დავამცირო საბჭოთა ხელისუფლება, ვინაიდან მე არა ვარ ისეთი გულუბრყვილო, ვიფიქრო, რომ ჩემი ჩხირკედლაობით შევსძლებ რუსეთის საბჭოთა ხელისუ-

ფლების დამხობას. მე სრული ჩემის შეგნებით ვამბობ, რომ ადგილობრივი მთავრობა აჟად თუ კარგად არის ჩვენი მთავრობა. ისტორიის მსვლელობამ გვარგუნა ეს, და ვალდებულნი ვართ ხალხს ვემსახუროთ ისე, როგორც გვესმის და ვამბობთ: ყველა ის ნაბიჯი, რომელიც გადადგმული იქნება ჩვენი ხალხის დასაცავად, საქართველოს ერის და კულტურის დასაცავად ჩვენს გულს გაახარებს და გამოიწვევს ჩვენში ენთუზიაზმს, და ნუ თუ არ გვაქვს ზნეობრივი უფლება მივემხროთ ან ერთს ან მეორე მხარეს, ჩვენ, რომ პირადი ანგარიშები, პირადი მოსაზრებები გვალაპარაკებდეს მაშინ ჩვენ მივემხრობოდით იმ მხარეს, რომელიც ძლიერია და ჩვენ არ ვერიდებით ჩვენს პიროვნებას, ჯანმრთელობას საფრთხეში ვაგდებთ და ვინწინებთ იმ აზრებს, რომელიც არ არის მოსაწონი ძლიერი მხარისათვის – ნუ თუ ჩვენ რაიმე ანგარების სურვილი უნდა დაგვწამოთ?! ჩვენ სრულ თანაგრძნობას ვუცხადებთ კომუნისტების იმ ნაწილს, რომელიც სამართლიანად იბრძვის საქართველოს აღორძინებისათვის და ჩვენ გულწრფელად მოგახსენებთ, რომ ჩვენს სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა, როდესაც ბრალმძებელი ეკითხებოდა მონმეს – როგორ უყურებთ თქვენ ქართულ უნივერსიტეტს, სწავლა-განათლებას ქართულ ენაზე. მოგწონთ ეს თუ არა. როგორ უყურებთ რუსეთიდან სიძველეების დაბრუნებას. რასაკვირველია, ვაშა და ბარაქალა იმ მთავრობას, რომელიც ამისთვის იბრუნებს, მაგრამ ვაშა იმ მოძღვარსაც და მღვდელმთავარს, რომელმაც დაიწუნა ის, რის დაწუნებაც მან საჭიროდ დაინახა. მე ნებას მივცემ ჩემ თავს

გამოვაქვეყნო თქვენს წინაშე, ზოგიერთი ცნობები იმ გამოცემიდან, რომელიც ემყარება ჩვენი ისტორიკოს პატივცემული პროფესორის ივანე ჯავახიშვილის გამოკვლევებს საქართველოს საზღვრებისა და ეტნო-გრაფიული შემადგენლობის შესახებ.⁶⁹ ამ ცნობებიდან სხვათა შორის მოყვანილია შემდეგი სამურზაყანო, აფხაზეთი, ჯიქეთი (სოხუმი და სხვა).

სოხუმის მხარე ქართველი 71000 აფხაზი 43000
სომეხი 6000 სხვადასხვა 21000

ბათუმის მხარე ქართველი 130000 აფხაზი 4000
სომეხი 1000 სხვადასხვა 2000

ახალციხის მხარე ქართველი 88 აფხაზი 7000
სომეხი 1000 სხვადასხვა 7000

არტაანის მხარე ქართველი 90 პროცენტი აფხაზი
2000 სომეხი 19000 სხვადასხვა 16000

(დარბაზში ხმაურია)

თავმჯდომარე – „მოქალაქე ნინიძე რათ გინდათ ეს?“

ნინიძე – „იმად, რომ ეს ოლქები უცხოელებს აქვთ ნაბოძები, მაგრამ რაკი არ არის საჭირო, მე მოვიყვან მხოლოდ ერთ ცნობას. მე მგონი ბევრ დროს ვართმევ სასამართლოს, მაგრამ ვინაიდან ჭეშმარიტება უფრო ძვირფასია ვიდრე დრო, მე ვფიქრობ სასამართლო ამის ნებას მომცემს. აი აქ არის მოყვანილი ცნობა, რომელიც ეკუთვნის 1920 წელს, ეხება შემადგენლობას, მუშა მოსამსახურეობის განაწილებას სქესის, ეროვნების, წარმოების და შრომის დარგების მიხედვით. 1920 წლ. ცნობები შემდეგია: სხვა და სხვა დარგის მრეწველობაში – ქართველები 822978, სომხები

1316, სხვები 2016, ტრანსპორტში – ქართველები 28826, სომხები 4490, სხვები 2852. პროცენტულად ქართველები არიან 66 პროცენტი, სომხები 11 პროცენტი, სხვები 11 პროცენტი.

მაშასადამე 1920 წ. ქართველი მუშა-მოსამსახურე ტფილისში შეადგენდა 66%. ეხლა საქართველოს კალენდარი გამოცემული 1921 წ. ოფიციალური გამოცემა შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატისა; აქ არის შემდეგი სურათი – ქართველები შეადგენენ 34%, რუსები 22% და სომხები 32%-ს. მაშასადამე, ამ ერთი წლის განმავლობაში სომეხთა რიცხვი იზრდება სამჯერ, ქართველთა მცირდება ორჯერ. ერთი ცხადია: ეროვნული თვალსაზრისით ეს არ შეიძლება იყოს სასარგებლო, ვინაიდან თუ ეროვნულ ცენტრში გაბატონებულია უცხო ელემენტები, თუ მის განაპირა კუთხეებში, ისტორიულ საზღვრებში და იმ ადგილებში, რომელსაც დღეს ეწოდება: ბორჩალო, ლორე და ბამბაკი, რომელიც ისტორიულად...

თავმჯდომარე: „რად გინდათ ეს?“

ნინიძე მე მინდა ამით დავამტკიცო, რომ ცრუ ცნობები არ არის გავრცელებული, კათალიკოს ამბროსის მიერ, როდესაც ის ამბობდა რომ საფრთხე მოელის ეროვნულ კულტურას, ერის ფიზიკურ არსებობას.

ქონების გატანის შესახებ მოგახსენებთ რამოდენიმე სიტყვას, შესაძლებელია რომ ერთი ქონების მაგიერ მეორეც იყო შემოტანილი, მე ამას არ ვამტკიცებ, ვინაიდან შესაძლებლად მიმაჩნია, როდესაც ერთი

სახელმწიფო დაუკავშირდება მეორეს, იმდენად, რომ წაართმევს მას დამოუკიდებლობას, შეტანაც იქნება და გატანაც. ამას არ უარჰყვოფ, მაგრამ მე მინდა თქვენი ყურადღება მივაქციო იმაზე, იყო თუ არა განზრახ ცრუ ხმები მოთავსებული მემორანდუმში. მე მოვიყვან ერთ ცნობას, რომელიც მოთავსებულია უმაღლეს სამეურნეო საბჭოს ანგარიშში [19]21 წლის, 26 თებერვლიდან [19]22 წლის 1-ლი იანვრამდე ე.ი. უფრო ადრე ვიდრე მემორანდუმი იყო გაგზავნილი, რადგანაც მემორანდუმი იყო გაგზავნილი [19]22 წელში და ეს უმაღლეს საბჭოს ცნობები კი ეხება ანგარიშს [19]22 წლამდე. აქ ლაპარაკი იყო ქონების გატანის შესახებ, რაც ძალიან აფერხებდა სამეურნეო საბჭოს მოღვაწეობას. აქ სწერია: (კითხულობს) [...]. ე. ი. აქ არის ნათქვამი რომ იმ პირველ ხანებში სამეურნეო საბჭოში (ვ.ს.ნ.ს.) მოდიოდა აუარებელი მოთხოვნილებები მეზობელ რესპუბლიკებიდან, რომელნიც თხოულობდნენ, როგორც შრიფტს, ისე ტიპოგრაფიულ მასალებს, მანქანებს და სხ.

და ჩვენ იძულებული ვიყავით გადავსულიყავით თავდაცვიდან შეტევაზე, ე.ი. წინააღმდეგობა გაგვეწია, ვინაიდან ეს ამცირებდა ჩვენი მუშაობის შესაძლებლობას. აი, ეს კიდეე „გაეგზავნა მეზობელ რესპუბლიკებს“ – სომხეთს: მანქანა 2, კიდეე 1, კიდეე... სულ 19...“ ეს ტაბულა გვიჩვენებს თუ სად, როდის და რამდენი გაიგზავნა საღებავები, ქაღალდი, შრიფტი და სხ. ტიპოგრაფიული მასალა.

შემდეგ „აიკოპს“ – სომხეთის კოოპერატივის (კითხ.) ბაქოს, დაღესტანის საოლქო რეეკომს. სულ

გაგზავნილია 28 მანქანა, 255 ფუთი შრიფტი.

რასაკვირველია ეს არაფერს შეადგენს თავის თავად, ვინაიდან ეს 28 მანქანა, მცირე ქონებაა, სრულიად, რასაკვირველია არც ის არის შეუძლებელი, რომ სომხეთში გაეგზავნათ მანქანები, დახმარება გაენიათ, გაგზავნა საჭირო იყო. მაგრამ ერთი არის საკითხავი: თუ ვ.ს.ნ.ს-ს კოლეგია თვითონ ამბობს თავდაცვიდან შეტევაზე უნდა გადავიდეთო და მიცემაზე უარი უნდა ვთქვათო – რად უნდა ჩაეთვალოს ცოდვათ მემორანდუმის ავტორს და დაბრალდეს ცუდი განზრახვა. ყოველ შემთხვევაში ყალბი ცნობების გავრცელებაზე ლაპარაკი ზედმეტია.

ახლა მოგახსენებთ შემდეგს – ბრალმძებლებთ უკვირთ, როდესაც კათალიკოსი ამბროსი აცხადებს, რომ როდესაც ის მემორანდუმს გზავნიდა, მას ქონდა განზრახვა ხელი შეეწყო მთავრობისათვის და აქ ხედავენ არა გულწრფელობას; მაგრამ, მოქალაქე მოსამართლენო ეს ხომ მან, აგრე არ განაცხადა და რა ნება გაქვთ თქვენ მის გულწრფელობაში ეჭვი შეიტანოთ, როდესაც მან სთქვა: მე მქონდა მიზნად ხელი შემეწყო საქართველოს მთავრობისათვის თუ კი ის გენუის კონფერენციაზე საქართველოს დამოუკიდებლობას დაიცავდაო. მაშ აშკარად უნდა დავსვათ საკითხი, თქვენ ხომ არ ბრძანებთ რომ საქართველოს საბჭოთა მთავრობა გენუის კონფერენციაზე საქართველოს დამოუკიდებლობას არ იცავდა, თუ თქვენ ამას ბრძანებთ – მაშინ, თავის თავად ცხადია, მას არ უნდა ეთქვა ეს, ვინაიდან ის ამბობდა იმას, რასაც მთავრობა არ ჰფიქრობდა, და ლაპარაკი იმაზე რა-

საც მთავრობა არ ჰფიქრობს რასაკვირველია, დარღვევაა სამოქალაქო კანონისა. ეს ბრალია, უეჭველად შეცდომა არის. მაგრამ განა კათალიკოს ამბროსის არ ჰქონდა ნება 1922 წ. 7 თებერვალს უკვე ეფიქრა, როდესაც არავინ არ უარჰყოფდა საქართველოს დამოუკიდებლობის განმტკიცებას, როდესაც პირიქით ყველა ამბობდა, თქვენგანი ნამდვილი დამოუკიდებლობა საქართველოსი ეხლა არისო. აი, ეხლა მე ნებას მივსცემ ჩემს თავს მოვიყვანო ერთი დიდი კომუნისტის, რუსეთის კომუნისტური პარტიის მოღვაწის და რუსეთის პოლიტიკის ერთ-ერთი ხელმძღვანელის აზრი, რომელიც მან გამოსთქვა პარტიის მე-12-ე ყრილობაზე (ხმები: Долой Нинидзу) აი ეს დიდი მოღვაწე, დიდი პასუხისმგებელი პირი, სტალინი, მისი ქართული გვარი ჯულაშვილია. ის ედავება საქართველოს კომუნისტური პარტიის იმ ნაწილს, ან უკეთ რომ ვთქვათ საქართველოს კომპარტიას და აყენებს საკითხს სულ სხვა შეხედულებაზე, ვინემ აქ კომპარტია (ხმები: დოლოი ნინიძე).

თავმჯდომარე: თუ ასე გაგრძელებთ თქვენ მოქმედებას, მე იძულებული ვიქნები სხვა ზომებს მივმართო" (ხმები შეასრულეთ, შეასრულეთ)

ნინიძე: სტალინი – ჯულაშვილი მე-12-ე ყრილობაზე აღნიშნავს, რა უტყუარ გარემოებას, რომ ამიერკავკასიაში იყო ბრძოლა, შეტაკება ადგილობრივ ერებს შორის, მუსულმანების, ქართველების და სომეხთა შორის, – სწერს, რომ ქართველ კომუნისტებს სურთ, რომ ტფილისში სომხები არ შეადგენდნენ უმრავლეს

სობამ, ის იხსენიებს ბ. მდივანს⁷⁰ და სხვებს, ნათლავს მას შოვინისტებათ.

თავმჯდომარე – გთხოვთ ამაზე ნუ ლაპარაკობთ.

ნინიძე – მე მოგახსენებთ შინაარსს, მოკლეთ რასაკვირველია. თქვენ იცნობთ ამ საკითხს. თუ საჭიროა ამისათვის რომ არ ვთქვა, თუ ზედმეტია ლაპარაკი, თქვენ წარმოდგენილი გაქვთ ყველაფერი, გესმით შინაარსი ამ ეროვნული საკითხისა. შემდეგ აქ მოხსენებულია: რუსეთიდან საქართველოს კომუნისტურ პარტიას მოსდიოდა შენიშვნები იმის გამო, რომ მას არ უნდოდა ამიერკავკასიის ფედერაციაში შესვლა...⁷¹

თავმჯდომარე – მე გთხოვთ ამაზე ნუ ილაპარაკობთ.

ნინიძე: მე მეტს არ შეგანუხებთ. მე მგონია რაც ნათქვამია, ის საკმარისია იმის დასამტკიცებლად, რომ ის ცნობები, რომელნიც მემორანდუმში არის მოყვანილი, შეიცავს, სრულს სიმართლეს და რომ კათალიკოსი ამბროსი ამ შემთხვევაში იმყოფება არა კონტრ-რევოლუციური კომპანიაში, არა ბურჟუაზიასთან ერთად, არამედ ქართველი ერის კომუნისტური პარტიის საუკეთესო ნაწილთან რომელნიც სათავეში უდგას – (დარბაზში ხმაურობაა. ხმები დოლოი, ტყუილია)

თავმჯდომარე წინადადებას გაძლევთ ამნაირი განცხადებანი არ იყოს განმეორებული.

ნინიძე – მე მოგახსენებთ იმას, რაც სთქვა რუსეთის პოლიტიკის ერთ-ერთმა ხელმძღვანელმა, რომელსაც თქვენ ყველანი კარგად იცნობთ, და რომ-

ლის გულწრფელობაში ეჭვი არ შეგდისო, და დაბრალება კათალიკოსს ამბროსისა იმის, რასაც სხვას აბრალებენ, კონტრევოლუციონერებს – მე მგონია მეტი რომ არ ვთქვათ უსამართლობაა. ეხლა მე მაქვს ბევრი ცნობები არა შემთხვევითი შეკრებილი, ცნობები, მოთავსებული თვით კომუნისტურ ლიტერატურაში, ოფიციალურ გამოცემებში, მაგრამ ვინაიდან ისედაც გამიგრძელდა სიტყვა და ვინაიდან თავმჯდომარემ შემნიშნა, რომ ზედმეტია ლაპარაკი, – მე, რასაკვირველია, სიტყვას არ გავაგრძელებ, მხოლოდ მინდა რამოდენიმე სიტყვით ბრალდებებს შევეხო, რომელნიც წამოყენებული ბრალდებულის წინააღმდეგ. სხვათა შორის, მას, როგორც საკათალიკოსო საბჭოს თავმჯდომარეს, ბრალად ედება, რომ მან წინააღმდეგობა გაუწია საბჭოთა ხელისუფლებას სამხედრო ტაძრის ჩაბარებაში. აქ ბევრი იყო ნათქვამი, როგორც მოწმეების მხრივ ისე ბრალდებულების მხრივ, რომ მათ წინააღმდეგობის გაწევა არ სურდათ, რომ სარწმუნოებრივი მოსაზრების მიხედვით არ შეეძლოთ ამაში მონაწილეობა მიეღოთ. აქ არ არის წინააღმდეგობა, რომ ეს ასეა – ამას ადასტურებს თვით პატივცემული ბრალმდებელი. მათ მოგახსენეს ახალი მოსაზრება; და გააკეთეს ასეთი კვალიფიკაცია – რომ ეს არის პასიური წინააღმდეგობა. თვით იმ მხარის წარმომადგენელი მოქ. მაჭავარიანი ბრძანებს – ეს აქტში უნდა იყოს შეტანილი, – ეს არის პასიური წინააღმდეგობა. მე მოგახსენებთ, რომ იურიდიული მცნება პასიური წინააღმდეგობისა არ არსებობს; საფრანგეთის საოკუპაციო ჯარი, რომელიც რურის ოლქში იყო ვერ

პოულობდა შესაძლებლად დაესაჯა მოქალაქეები პასიური წინააღმდეგობისათვის. თავისთავად ცხადია, რომ პასიური წინააღმდეგობა არ არის წინააღმდეგობა. ეს შეიძლება იყოს პროტესტი, შეიძლება იყოს უპატივცემულობა მთავრობის განკარგულებისადმი, მაგრამ ამას სხვა სახელი და სხვა სასჯელი აქვს. წინააღმდეგობის პოვნა აქ შეუძლებელია.

რაც შეეხება ქონების გადამალვას, აქაც, ჩემი აზრით, ბრალმდებლებმა სრულიად ჭეშმარიტი აზრი მოგახსენეს. თუმცა დაგვიანებით, მაგრამ მათ ბრძანეს, რომ ქონების გატანა მოხდა იმ დროს როცა არსებობდა წარსული ხელისუფლება და ეკლესია ემორჩილებოდა მას. მისი განკარგულებით გაიტანა და ეს ბოროტმოქმედება არ არისო, მაგრამ გაუგებარია შემდეგი: ისინი ფიქრობენ, რომ ბოროტმოქმედება გაგრძელდა იმით, რომ ქონება მიწაში იყო ჩამარხული და არ იყო აღმოჩენილი. მე მგონია აქ ერთი გაუგებრობაა, გაგრძელება შეიძლება იმისა, რაც არსებობს, მაგრამ როცა თითონ ბრალმდებელნი ბრძანებს, რომ გატანაში არ იყო ბოროტმოქმედება, რა უნდა გაგრძელებულიყო. შეიძლება თუ არა არარაობის გაგრძელება. და თუ არ იყო ბოროტება ქონების გატანაში, თუ ის არარაობა იყო, არარაობის გაგრძელება, როგორც რომაელები იტყოდნენ ხოლმე, არის არარაობა... მაშასადამე, როგორ უნდა ყოფილიყო დაფრვა იმისა – ბოროტმოქმედება, როგორ შეიძლება გაგრძელება უდანაშაულო მოქმედებისა და ამ გაგრძელებაში უდანაშაულო მოქმედებამ მიიღოს დანაშაულის სახე – ამას ბრალმდებელი თავის მეორე სიტყვაში ალბად განგვიმარტავს,

მაგრამ დღეს ჩვენს შეგნებას არა მარტო იურიდიული, არამედ მოქალაქეობრივ შეგნებასაც ეს ალემატება. შეიძლება მათ თქვან, რომ ბოროტება იყო იმაში, რომ არ შეატყობინეს საბჭოთა ხელისუფლებას, არ „დაასმინეს“ ბოროტმოქმედება, მაგრამ ნუ დაგავიწყდებათ, რომ დასმენა შეიძლება სხვისა, მაგრამ არც ერთი კოდექსი არ დაავალებს ადამიანს, რომ თავისი თავი დაასმინოს და თუ ეს ბოროტმოქმედება არ იყო, ვინაიდან დასმენა, ვიმეორებ, შეიძლება სხვისი და არა თავისი თავისა... კათალიკოსი ამბროსი, რომელიც იმ დროს აფხაზეთში იყო და არც კი იცოდა რა იმ ქონების შესახებ და მხოლოდ მის მერე ჩამოვიდა თბილისში, რაიც გარდაიცვალა კათალიკოსი⁷² [.....] და ის იყო არჩეული კათალიკოსად. მართალია მან უთხრა პავლეს:⁷³ „არავის უთხრა“-ო, მაგრამ ნუ დავამახინჯებთ ფაქტს. ჩვენებაში სწერია: რო[დესაც] არქიმანდრიტმა პავლემ მოახსენა, რომ ქონება უკვე ჩაბარებულია და ამიტომ ის გაანთავისუფლა ქუთაისის პოლიტიკურად, მაშინ კათალიკოსმა უთხრა „ნუ გაახმაურებ ხალხშიო.“ სად არის აქ ბოროტმოქმედება. როდესაც, თუ ბოროტმოქმედება იყო, ქონება უკვე აღმოჩენილი იყო. აი, მე ვაქცევ სასამართლოს ყურადღებას ამაზე და ვსთხოვ მიიღოს სასამართლომ ეს მხედველობაში, რომ ზედმეტ ბრალდებას ნუ დასდებს ამ ადამიანს.

მან გაგზავნა მემორანდუმი, თუ ამაში არის ბოროტმოქმედება, ამისათვის შეგიძლიათ დასაჯოთ, მაგრამ ნუ დააბრალებთ მას იმას, რაც მას არ ჩაუდენია და არ ჩაუდენია ეს მისთვის, რომ მან გაიგო ამის შესახებ მაშინ მხოლოდ, როდესაც ქონება აღმოჩენი-

ლი იყო. მე ვფიქრობ, სრულიად სამართლიანია რა კი ბრალმდებლებმა მოხსნეს ბრალდებულთ ჩირქი, მათ განაცხადეს, რომ არ სცხებენ მათ ჩირქს. მაშასადამე ეს არ არის ბოროტმოქმედება სისხლის სამართლის, ე.ი. რომელიც გამოწვეულია ანგარებით, პირადის სურვილებით. რა კი ეს მოხსნეს, თავის თავად ცხადია, რჩება პოლიტიკური ნაბიჯი და მე ვფიქრობ, რომ კათალიკოს ამბროსის ქონდა სრული ზნეობრივი და საეკლესიო კანონის გათვალისწინებული უფლება ეთქვა ის რაც თქვა!

მე სრული დარწმუნებული ვარ მოსამართლენო, მას არ დასდებთ ბრალს იმაში, რომ ფარისევლობა არ გამოიჩინა, უარყო თავისი ნაბიჯი რაც გამოხატა სამშვიდობო კონფერენციაზე მემორანდუმის გაგზავნაში.

ყოველ შემთხვევაში მე დარწმუნებული ვარ, რომ მას ბრალს დასდებთ მხოლოდ იმაში, რა ბრალიც მიუძღვის მას და მოხსნით იმ ზედმეტ გართულებებს, რომელიც აქ შემოტანილი იყო სრულიად უცხო მხრიდან. მე მინდა იმედი გამოვსთქვა, რომ უზენაესი სამართლო მიუხედავად ზოგიერთი არა ნორმალური პირობებისა, გამოიჩინეს სრულ ორიექტივობას, ეტყვის შთამომავლობას, რომ მან გაასამართლა კათალიკოსი ამბროსი და მიუსაჯა ის სასჯელი, მხოლოდ, რომლისაც ის ღირსი იყო.

გავა დრო, წყობილება წყობილებას შესცვლის, პარტიული მიუკერძოებლობა და გაუტანლობა გაქრება, ხოლო პოლიტიკური სინდისი და პიროვნება დარჩება და პასუხიც მას მოეთხოვება. დარწმუნებული ვარ, რომ უზენაესი სამართლო ანგარიშს გაუწევს ისტო-

რიის სამსჯავროს და არ გამოიტანს ისეთ განაჩენს, რომელიც შემბლალავი იქნება ეროვნული სუვერენობის და შეუფერებელი სოციალიზმის იდეას და სოციალისტის სინდისისათვის (დარბაზში გაისმა საპროტესტო ხმები და მქუხარე ტაში).“⁷⁴

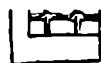
საქართველოს საისტორიო ცენტრალურ არქივში დაცული კირილე ნინიძის ზემოთ წარმოდგენილი გამოსვლის ტექსტი სტენოგრაფიული ჩანაწერია. იგი წარმოადგენს რემინგტონის მანქანაზე დაბეჭდილ 20 ფურცელს. ბეჭდური ტექსტი ფურცლის ორივე მხარეს არის შესრულებული. არქივში დაცული ტექსტი დედნის პირია. სტილისტურად სტენოგრაფიული ჩანაწერი ზოგჯერ გაუმართავია, რაც ავთენტურობის დაცვის მიზნით შევინარჩუნეთ. რამდენიმე ადგილას ჩანაწერი საერთოდ არ ჩანს და ისინი ჩვენ კუთხოვანი ფრჩხილებით გამოვყავით. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, კირილე ნინიძის გამოსვლის ტექსტი კათოლიკოს ამბროსი ხელაიას სასამართლო პროცესის საარქივო მასალებმა არ შემოგვინახა. ამის გამო მისი მნიშვნელობა ძალიან დიდია. როგორც ჩანს, მისი სიტყვა იურიდიულად იმდენად კვალიფიცირებული იყო, რომ შესაძლებელია ამის გამო იგი გაანადგურეს კიდეც.

როგორც აღინიშნა, სასამართლო პროცესი მიმდინარეობდა 1924 წლის 10-19 მარტს, მაგრამ თუ რომელ რიცხვში წარმოთქვა კირილე ნინიძემ აღნიშნული სიტყვა, არქივში დაცულ მასალებში არ არის მითითებული. სასამართლოს სხდომის ოქმებისა და პრესაში გამოქვეყნებული მასალებით შესაძლებელია ზუსტი თარიღის განსაზღვრა. სასამართლოს პროცე-

სის გახსნის დღეს, 10 მარტს კირილე ნინიძემ მოითხოვა სასამართლო პროცესის გადადება და ხელახალი გამოძიება, რადგან, როგორც თვითონ აღნიშნავდა, „არ არის ოფიციალური დოკუმენტი იმის შესახებ, რომ კათალიკოსი ამბროსის მემორანდუმმა ნამდვილად მიაღწია გენუის კონფერენციამდე, სასამართლოს საშუალება ესპობა იქონიოს მსჯელობა დანაშაულობის ხასიათზე“.⁷⁵ მისი ეს შუამდგომლობა გათვალისწინებული არ იქნა. სასამართლო პროცესის 11-15 მარტის სხდომებზე კირილე ნინიძის ჩართულობა შეეხებოდა სხვადასხვა სამართლებრივი ორგანიზაციული საკითხების მოგვარებას, ბრალდებულთა და მოწმეთა მიმართ კითხვების დასმას.⁷⁶ სასამართლოს სხდომის ოქმისა და პრესის მასალებით ირკვევა, რომ კირილე ნინიძე წმ. ამბროსი აღმსარებლის მეორე ადვოკატი იოსებ ბარათაშვილი სასამართლოზე დასკვნითი სიტყვით გამოსულა 16 მარტს პროკურორ ნ. მაჭავარიანის და საზოგადოებრივ მბრალდებელ ა. ერქომაიშვილის შემდეგ. რაც შეეხება ქართული ემიგრანტული მთავრობის მიერ 1927 წელს ჟურნალ „დროშაში“ გამოქვეყნებულ მასალაზე რედაქციის მიერ თანდართულ მინაწერში აღნიშნულია, რომ ხელნაწერი, რომელიც კირილე ნინიძის გამოსვლის ტექსტს წინ უძღვის, თითქოს თარიღდება 12 მარტით, რაც შეცდომაა. ასეთი თარიღი ხელნაწერს არ ახლავს. გამოქვეყნებული ტექსტის შინაარსი მიუთითებს, რომ იგი დანერგილი და გაგზავნილია სასამართლო პროცესის დასრულებისა და განაჩენის გამოტანის შემდეგ. ეს გარემოება მართებულად მიუთითა მკვლევარმა ჯემალ გამახარი-

ამ.⁷⁷ სასამართლომ განაჩენი გამოიტანა 1924 წლის 19 მარტს, ხოლო პრესაში გამოქვეყნდა 21 მარტს, ე.ი. კირილე ნინიძის გამოსვლის ტექსტი გაგზავნილია 21 მარტის შემდეგ.

უნდა აღინიშნოს, რომ ბრალდებულისა და მათი დამცველების მიმართ უარყოფითად იყვნენ განწყობილი ხელისუფლების წარმომადგენლებისაგან ორგანიზებულად მობილიზირებული სასამართლოს დარბაზში მყოფი მუშათა კოლექტივების წარმომადგენლები. განსაკუთრებული აგრესიულობით გამოირჩეოდა სასამართლოს ეზოში მყოფი ეგზალტირებული ბრბო. ამას ემატებოდა ისიც, რომ საქართველოში გამომავალი ქართული და რუსული პერიოდული პრესა აქვეყნებდა ათეისტური ხასიათის პასკვილებს, დამცინავ „პოეტურ ნიმუშებს“ და კარიკატურებს.

დთაზმი ბნელა.
 არ ზიანს მზის ხნივები.
 — „ეს რა დაგვემართა?“
 სტირიან მამეები.

განსაკუთრებული ეპითეტებით ამკობდნენ საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ამბროსი ხელაიას და მის ადვოკატებს. გაზეთ „მუშაში“ (1924 წლის 15 მარტი) გამოქვეყნდა კარიკატურა წარწერით: „უნ-მინდეს კონტრევოლუციის დამცველნი მამაო კირილე და მამა ოსიკო“. კათოლიკოს-პატრიარქის დამცველებს დარბაზში შემოსვლის დროს იქ მსხდომნი სტვენითა და ყიჟინით ხვდებოდნენ, ხოლო ეზოში მობილიზირებულ ბრბოს ხელში ეჭირათ ადვოკატების სურათები შეძახილებით „ძირს ნინიძე“, „ძირს ბარათაშვილი“. პერიოდული პრესისა და შეკრებილი ბრბოს აღვირახსნილობის გამო კირილე ნინიძემ 12 მარტს სასამართლოს სხდომაზე მოითხოვა დარბაზში და ეზოში შეკრებილი ხალხი კორექტურულად მოპყრობოდნენ ბრალდებულებს და მათ დამცველებს, ხოლო პრესას თავი შეეკავებინა მტრული განწყობისაგან. სამართლებლივი ნორმებიდან გამომდინარე იგი სასამართლოს მოახსენებდა, რომ „...როდესაც კანონი იცავს სამართლიანობას და მხარეთა თანასწორობას, პრესა ამის საწინააღმდეგოდ, წინასწარ შედის მოქმედების დაფასებაში და ბრალდებულთა წინააღმდეგ უკვე გამოაქვს საბრალდებლო განაჩენი, ხოლო დამცველებს „სინდისის და პატიოსნების“ მოვაჭრე პირებად აცხადებენ“. კირილე ნინიძე სთხოვს სასამართლოს, ეცნობოს პრესას, რომ „...სანამ განჩინება არ არის გამოტანილი, მანამდე არსებობს მხოლოდ ბრალდებული და არა გამტყუნებული. ხოლო დამცველი არის წარმომადგენელი მხარის და პასუხს აგებს კანონის და თავის სინდისის წინაშე.“⁷⁸ სასამართლომ არ გაითვალისწინა

ადვოკატის თხოვნა. სახალხო მბრალდებელმა მის პასუხად განაცხადა, რომ ხალხის აღელვება ბუნებრივი პროცესი იყო. სასამართლოს წარმომადგენლები ხშირად გადიოდნენ სასამართლოს ეზოში შეკრებილი მრავალრიცხოვანი ბრბოს წინაშე და დაძაბულობის ფონს ხელოვნურად ქმნიდნენ. დარბაზში შეკრებილი ხალხი განსაკუთრებით გაღიზიანებული იყო კირილე ნინიძის ზემოთ აღნიშნული გამოსვლით, ხშირად ისინი ხმაურითა და მიუღებელი შეძახილებით ცდილობდნენ ხელი შეეშალათ გამომსვლელისათვის. გარდა ამისა, ხელისუფლების მითითებით შრომით კოლექტივებში ტარდებოდა „ბრალდებულთა“ და მისი დამცველების დასაგმობი კრებები, რომელზეც მიღებულ რეზოლუციებში მოითხოვდნენ უმკაცრესად დასჯილიყვნენ არამარტო ბრალდებულები, არამედ მათი ადვოკატები.⁷⁹

კირილე ნინიძის მიერ სასამართლო პროცესზე წარმოთქმული სიტყვა მრავალმხრივ არის საინტერესო. მისი სიტყვა, რომლის მიზანი იყო დაცვის ქვეშ მყოფი წმ. ამბროსი ხელაის გამართლება, შექმნილ სიტუაციაში დიდი პოლიტიკური დანიშნულებისაა. სიტყვის დასაწყისში იგი საგანგებოდ აღნიშნავს, რომ „მას ევალება დაცვა სასამართლოს პრესტიჟის, და კანონიერების იმავე დროს ბრალდებულისაც ისე, რომ მას არც ფიზიკური ვნება მიადგეს და რაც მთავარია, მისი პიროვნება არ იქნეს დამცირებული“. კირილე ნინიძეს, როგორც ადვოკატს, კარგად აქვს გათავისებული თავისი მოვალეობა, დაიცვას იმ პიროვნების უფლება, „რომელიც წარმოადგენს ერის... მისი მორწ-

მუნე ნაწილის სინდისს“. მას კარგად აქვს გაცნობიერებული, რომ „რწმენა ადამიანისა – ეს არის უფაქიზესი და ყველაზე უფრო სათუთი გრძნობა“. აღნიშნული განცხადება კირილე ნინიძეს რადიკალურად განასხვავებს სოციალ-დემოკრატების ათეისტური მსოფლმხედველობისაგან. და თვით ის ფაქტიც, რომ მან წამგებიანი პოლიტიკური ვითარების მიუხედავად, დიდი რისკის ფასად მაღალი იერარქიის სასულიერო პირის სამართლებლივი დაცვა ითავა, მიუთითებს იმაზე, რომ იგი სარწმუნოების მიმართ გულგრილი არ უნდა ყოფილიყო. წარმოთქმული სიტყვიდან კარგად ჩანს, რომ კირილე ნინიძე კარგად იცნობს საღმრთო წერილს. მას საინტერესო ამონაწერები მოაწვს ბიბლიიდან და სხვა. იგი აგრეთვე კარგად იცნობს რელიგიური, სარწმუნოებრივი აღსარებლობის თავისუფლების კანონმდებლობას. მისი სიტყვიდან ჩანს, რომ, მართალია, ათეისტური საზოგადოება შეურიგებელ ბრძოლას უცხადებდა რელიგიას, მაგრამ ამ პოზიციიდან გამომდინარე არ შეიძლებოდა პიროვნება დასჯილიყო სინდისის თავისუფლების გამო, რასაც თვით მაშინდელი საბჭოთა კანონმდებლობაც აღიარებდა. კირილე ნინიძე ხაზგასმით აღნიშნავდა, რომ არა თუ რელიგიური აღმსარებლობის, არამედ არ შეიძლება ამა თუ იმ პირს ბრალდება წაუყენოს სასამართლო იმის გამო, რომ ის შეიძლება რომელიმე სოციალური ჯგუფის წარმომადგენელი იყოს.

ადვოკატი კირილე ნინიძე არ იზიარებდა სასამართლო პროცესზე განვითარებულ იმ აზრს, რომ თითქოს

სარწმუნოება განათლებისა და მეცნიერების წინსვლას აფერხებდა. მისი აზრით, პირიქით, ქრისტიანობამ საქართველოში ხელი შეუწყო კულტურის წინსვლას, რომ ქართული კულტურა და საგანმანათლებლო სისტემა ქრისტიანობის წიაღში ჩამოყალიბდა. ამის საილუსტრაციოდ მას მოჰყავს საქართველოსა და უცხოეთში არსებულ ქართულ ქრისტიანულ ცენტრებში ქართველ სასულიერო პირთა მოღვაწეობა. თავისი მოსაზრებების დასასაბუთებლად იგი მოითხოვდა უნივერსიტეტის პროფესორის კორნელი კეკელიძისათვის აღნიშნულ საკითხზე სიტყვის მიცემას. ისტორიული ფაქტების მოშველიებით კირილე ნინიძე ასკვნის: „...არ არის მართალი ის დებულება, რომ სამღვდელოება მუდამ უმეცრეების მქადაგებელია, პირიქით საქართველოს დიდი კვალი დააჩნია კულტურის მხრივ სამღვდელოებამ“. აღნიშნული შეხედულებით კირილე ნინიძე აშკარად ამხელდა საბჭოთა ათეისტური ხელისუფლების პოლიტიკას თავისსავე სასამართლოში.

წარმოთქმული სიტყვიდან კარგად ჩანს კირილე ნინიძის განსწავლულობა ისტორიაში. მას საინტერესო შედარებები მოაქვს მსოფლიო ისტორიისა და ეკლესიის ისტორიიდან ივანე მრისხანეს, რომის პაპების ავინიონის ტყვეობის და სხვათა შესახებ. იგი აგრეთვე კარგად იცნობს საქართველოს ისტორიას.

კირილე ნინიძე, როგორც იურისტი, ღრმად განსწავლული იყო იურისპრუდენციაში და კარგად ფლობდა ადვოკატობისათვის დამახასიათებელ აუცილებელ ხერხებს. მას სასამართლოს თავმჯდომარე ხშირად აწყვეტინებდა სიტყვას, მაგრამ სამართლის კანონების

დარღვევის გარეშე მოხერხებულად იცავდა თავის აზრის გამოხატვის უფლებას. აგრეთვე აღელვების გარეშე მოითხოვდა სასამართლოსაგან დაეცვა ბრალდებულთა და მათი დამცველების უფლება დარბაზში მყოფი ეგზალტირებული ბრბოსაგან, რომლებიც მათ ზღვარგადასულ შეურაცხყოფას აყენებდნენ.

ადვოკატი კირილე ნინიძე საინტერესოდ განმარტავს ბრალდების ხასიათს, რომლის მიხედვით თითქოს ბრალდებული კათოლიკოსი უარყოფდეს მის მიერ გაგზავნილი მემორანდუმის პოლიტიკურ ხასიათს. იგი თავისი მოსაზრების გასამყარებლად ეყრდნობა წმ. ამბროსი აღმსარებლის დაკითხვის დროს წარმოთქმულ სიტყვებს: „მე გავაგზავნე მემორანდუმი როგორც მორწმუნე ერის წარმომადგენელმა, გავაგზავნე ეკლესიის სახელით, მიზანი მქონდა ეკლესიის დაცვა, მაგრამ თავისთავად ცხადია, რომ ეს პოლიტიკური ნაბიჯია“. კათოლიკოს-პატრიარქის ამ სიტყვებზე დაყრდნობით კირილე ნინიძე ადასტურებს, რომ შექმნილ პოლიტიკურ სიტუაციაში იგი მოვალეც იყო აემალლებინა ხმა უსამართლობის წინააღმდეგ და ეკლესიის სახელით მემორანდუმი გაეგზავნა.

უნდა აღინიშნოს ერთი ფაქტის შესახებ. მართალია გენუის საერთაშორისო კონფერენციაზე გაგზავნილმა მემორანდუმმა იმ დროისათვის სასურველ შედეგს ვერ მიაღწია, კონფერენციის მონაწილეებს საკუთარი მოსაზრებები არ დაუფიქსირებიათ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის საჭეთმპყრობელის მოთხოვნათა მიმართ, მაგრამ აღნიშნულმა მემორანდუმმა დიდი ხნის შემდეგ სასურველ შედეგს მიაღწია. ჩვენ

მხედველობაში გვაქვს ის ფაქტი, რომ 1975 წლის მაისში ნიუ-იორკში გამომავალ საერთაშორისო პოლიტიკურ ყოველთვიურ ორგანოში „ერსტ ოროპი“ გამოქვეყნდა ამერიკის შეერთებული შტატების ლუიზიანას შტატის კონგრესმენის ჟონ დ. ვაგონერის წერილი სათაურით: „საქართველოს საკითხი თავისუფალი ევროპის წინაშე“, რომელიც წარმოადგენს მის მიერ 1975 წლის 13 მარტს კონგრესმენების წინაშე წარმოთქმულ სიტყვას საქართველოს ანექსიის შესახებ. მანვე გამოსვლისას დეპუტატებს გააცნო ნმ. ამბროსი ხელაიას მიერ გენუის საერთაშორისო კონფერენციაზე გაგზავნილი მემორანდუმის შინაარსი. კონგრესმენებს აუწყებდა, რომ „ისტორიული დოკუმენტი 1922 წლის თებერვალს, გენუაში მიმდინარე საერთაშორისო კონფერენციას გაუგზავნა სრულიად საქართველოს უძველესი უძველესი მართლმადიდებელი ეკლესიის მამამთავარმა. ამ საერთაშორისო კონფერენციას, ცივილიზებული სამყაროს გარდა, საბჭოთა რუსეთიც ესწრებოდა. რასაკვირველია ამ პათეტიკური წერილის ავტორი სრულიად საქართველოს პატრიარქი ამბროსი, საბჭოთა რუსეთის ცნობილმა „ჩეკამ“ ციხეში ჩააგდო, სადაც ის კარგა ხანს, თითქმის სიკვდილამდე დარჩა. პატრიარქი ამბროსის მოწოდება მეტად აქტუალურია, როგორც 1922 წელში, ისე ამჟამადაც არა მარტო საქართველოს ერისათვის, არამედ ყოველი ერისათვის, რომლის სანუკვარი ოცნებაა თავისუფლება და ეროვნული დამოუკიდებლობა“.⁸⁰

თავის გამოსვლაში კირილე ნინიძე ეხება ბრალდების იურიდიულ მხარეს. ამ საკითხის განხილვის

დროს იგი დიდ ადგილს უთმობს იმის აღნიშვნას, თუ რამდენად მიზანშეწონილი იყო გენუაში მემორანდუმის გაგზავნა, სადაც 30-მდე სახელმწიფოს წარმომადგენლი იყო შეკრებილი. ადვოკატი ამ საკითხთან დაკავშირებით აღნიშნავს, რომ გენუაში შეკრებილი იყვნენ სამშვიდობო საერთაშორისო ეკონომიკურ კონფერენციაზე და, ამ შეკრების ხასიათიდან გამომდინარე, ისინი ვერ ჩაერეოდნენ საქართველოს საქმეებში თუნდაც შეიარაღებული ჯარის ნაწილები გამოეგზავნათ. ამიტომაც ადვოკატი მიიჩნევს, რომ მემორანდუმის გაგზავნის მიზანს ინტერვენცია არ წარმოადგენდა. კირილე ნინიძე დაასკვნის, რომ ეს კარგად იყო ცნობილი კათოლიკოს-პატრიარქ ამბროსისათვის.

გამოსვლაში ხაზგასმულია, რომ კათოლიკოს ამბროსის ქმედება განპირობებული იყო ქვეყნისა და სამშობლოს სიყვარულით. მისი სურვილი იყო, ხელი შეეწყო საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის. ადვოკატის დასკვნით, ამბროსის ქმედება, როგორც ბრალმდებელი მიიჩნევდა, არ იყო კონტრევოლუციური, მითუმეტეს, რომ კათოლიკოსმა განაცხადა მხარს უჭერს ადგილობრივი ხელისუფლების დამოუკიდებლობას და „პოლიტიკური სისტემის დაფასებაში არ ერევა“.

კირილე ნინიძე შემდეგ ეხმაურება ბრალდების იმ პუნქტს, რომლის მიხედვითაც წმ. ამბროსი აღმსარებელი თითქოსდა ცრუობდა, როდესაც ამტკიცებდა, რომ შექმნილი ვითარების გამო საქართველოს სხვადასვა მხარეში ჩამოსახლებული მოსახლეობის გამო საგრძნობლად შეიზღუდა ადგილობრივი ქართველების

რაოდენობა. ადვოკატი მოხმობილი ფაქტების მოყვანით ადასტურებს წმ. ამბროსი აღმსარებლის შეხედულების სისწორეს და აქარწყლებს მბრალდებლის დასკვნას. აღნიშნული საკითხის განხილვის დროს მას მოაქვს მაგალითები მსოფლიოს უახლესი ისტორიიდან.

მოხსენებაში მნიშვნელოვანი ადგილი ეთმობა ე.წ. „სამხრეთ ოსეთის“ საკითხს, რომლის მოგვარებაში კირილე ნინიძე პირველი დემოკრატიული რესპუბლიკის დროს, როგორც პოლიტიკოსი, აქტიურად მონაწილეობდა. ამ საკითხთან დაკავშირებით მას მოჰყავს საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ შექმნილი მძიმე ვითარება ახალი ადმინისტრაციული საზღვრების დადგენის შესახებ. იგი აკრიტიკებს საბჭოთა ხელისუფლებას, როდესაც მათ მიერ ახლადშექმნილი ე.წ. „სამხრეთ ოსეთის ოლქს“ გადასცა ქართველებით დასახლებული ტერიტორიები, რომელიც გორის, რაჭის და დუშეთის რაიონების კუთვნილება იყო.

ადვოკატი კირილე ნინიძე ყურადღების გარეშე არ ტოვებს ქუთაისში საეკლესიო ქონების გადამალვის საკითხს და ამ ბრალდების სამართლებრივად უარყოფას ადვილად ახერხებს.

სიტყვის დასასრულს კირილე ნინიძე აღნიშნავს, რომ მემორანდუმის გაგზავნის გამო კათოლიკოსი შეიძლება დაისაჯოს, მაგრამ მას ნუ დააბრალებთ იმას, რაც არ ჩაუდენია. მისი აღნიშვნით: „გავა დრო, წყობილება წყობილებას შესცვლის, პარტიული მიუკარებლობა და გაუტანლობა გაქრება, ხოლო პოლი-

ტიკური სინდისი და პიროვნება დარჩება და პასუხიც მას მოეთხოვება.“იგი გამოთქვამს იმედს, რომ სასამართლო „არ გამოიტანს ისეთ განაჩენს, რომელიც შემბლაღავი იქნება ეროვნული სუვერენობის და შეუფერებელი სოციალიზმის იდეის და სოციალისტის სინდისისათვის“.

ადვოკატ კირილე ნინიძის გამოსვლას დარბაზში შეკრებილი საბჭოთა რეჟიმის მომხრეები პროტესტითა და ხმაურით შეხვდნენ. ადვოკატმა წარმატებით გაართვა თავი დაკისრებულ მოვალეობას და კარგად გამოიყენა საბჭოთა სასამართლო საბჭოთა რეჟიმის სამხილებელ ტრიბუნად. უეჭველია, რომ თუკი საბჭოთა რეჟიმმა სიკვდილით დასჯა არ მიუსაჯა საქართველოს ეკლესიის საჭეთმპყრობელს, სხვა ფაქტორებთან ერთად ალბათ მისი ადვოკატების, კერძოდ კი კირილე ნინიძის დამსახურებაცაა.

აღსანიშნავია, რომ წმ. ამბროსი აღმსარებლისა და საკათალიკოსოს საბჭოს წევრების გასამართლება საბჭოთა რეჟიმის მიერ მებრძოლი ათეისტური პოზიციებიდან ხდებოდა და თავისთად სასამართლო პროცესიც ათეიზმის ბრძოლის ერთ-ერთ შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენდა.

სასამართლო პროცესის დასრულების შემდეგ მძიმედ წარიმართა კირილე ნინიძის ცხოვრება. 1924 წლის აგვისტოს აჯანყების ჩახშობის შემდეგ იგი დააპატიმრეს, როგორც დამკომთან არსებული ცენტრალური საბჭოს წევრი, მაგრამ 1925 წელს სასამართლომ უსაფუძვლო ბრალდების გამო პატიმრობიდან გაათავისუფლა.⁸¹

ამის შემდეგ იგი ადვოკატურ საქმიანობას აგრძელებდა, მაგრამ 1928 წელს კვლავ დააპატიმრეს ანტისაბჭოთა ბრალდებით, თუმცა გამოძიებამ ეჭვები ვერ დაადასტურა და მალევე გაათავისუფლეს. 1937 წლის 15 აპრილის დაპატიმრება საბედისწერო აღმოჩნდა კირილე ნინიძისათვის, იმავე წლის 13 სექტემბერს ტროიკამ მას სიკვდილით დასჯა მიუსაჯა, განაჩენი აღასრულეს მეორე დღეს, 14 სექტემბერს, 1960 წელს კირილე ნინიძე რეაბილიტირებული იქნა სსრკ უზენაესი სასამართლოს სამხედრო კოლეგიის მიერ.

დაწერეთ

עצמאות עם יחידות - להפיל את הממשלה

1000000 1924 1925 1926 1927 1928 1929 1930 1931 1932 1933 1934 1935 1936 1937 1938 1939 1940 1941 1942 1943 1944 1945 1946 1947 1948 1949 1950 1951 1952 1953 1954 1955 1956 1957 1958 1959 1960 1961 1962 1963 1964 1965 1966 1967 1968 1969 1970 1971 1972 1973 1974 1975 1976 1977 1978 1979 1980 1981 1982 1983 1984 1985 1986 1987 1988 1989 1990 1991 1992 1993 1994 1995 1996 1997 1998 1999 2000 2001 2002 2003 2004 2005 2006 2007 2008 2009 2010 2011 2012 2013 2014 2015 2016 2017 2018 2019 2020 2021 2022 2023 2024 2025 2026 2027 2028 2029 2030 2031 2032 2033 2034 2035 2036 2037 2038 2039 2040 2041 2042 2043 2044 2045 2046 2047 2048 2049 2050 2051 2052 2053 2054 2055 2056 2057 2058 2059 2060 2061 2062 2063 2064 2065 2066 2067 2068 2069 2070 2071 2072 2073 2074 2075 2076 2077 2078 2079 2080 2081 2082 2083 2084 2085 2086 2087 2088 2089 2090 2091 2092 2093 2094 2095 2096 2097 2098 2099 2100 2101 2102 2103 2104 2105 2106 2107 2108 2109 2110 2111 2112 2113 2114 2115 2116 2117 2118 2119 2120 2121 2122 2123 2124 2125 2126 2127 2128 2129 2130 2131 2132 2133 2134 2135 2136 2137 2138 2139 2140 2141 2142 2143 2144 2145 2146 2147 2148 2149 2150 2151 2152 2153 2154 2155 2156 2157 2158 2159 2160 2161 2162 2163 2164 2165 2166 2167 2168 2169 2170 2171 2172 2173 2174 2175 2176 2177 2178 2179 2180 2181 2182 2183 2184 2185 2186 2187 2188 2189 2190 2191 2192 2193 2194 2195 2196 2197 2198 2199 2200 2201 2202 2203 2204 2205 2206 2207 2208 2209 2210 2211 2212 2213 2214 2215 2216 2217 2218 2219 2220 2221 2222 2223 2224 2225 2226 2227 2228 2229 2230 2231 2232 2233 2234 2235 2236 2237 2238 2239 2240 2241 2242 2243 2244 2245 2246 2247 2248 2249 2250 2251 2252 2253 2254 2255 2256 2257 2258 2259 2260 2261 2262 2263 2264 2265 2266 2267 2268 2269 2270 2271 2272 2273 2274 2275 2276 2277 2278 2279 2280 2281 2282 2283 2284 2285 2286 2287 2288 2289 2290 2291 2292 2293 2294 2295 2296 2297 2298 2299 2300 2301 2302 2303 2304 2305 2306 2307 2308 2309 2310 2311 2312 2313 2314 2315 2316 2317 2318 2319 2320 2321 2322 2323 2324 2325 2326 2327 2328 2329 2330 2331 2332 2333 2334 2335 2336 2337 2338 2339 2340 2341 2342 2343 2344 2345 2346 2347 2348 2349 2350 2351 2352 2353 2354 2355 2356 2357 2358 2359 2360 2361 2362 2363 2364 2365 2366 2367 2368 2369 2370 2371 2372 2373 2374 2375 2376 2377 2378 2379 2380 2381 2382 2383 2384 2385 2386 2387 2388 2389 2390 2391 2392 2393 2394 2395 2396 2397 2398 2399 2400 2401 2402 2403 2404 2405 2406 2407 2408 2409 2410 2411 2412 2413 2414 2415 2416 2417 2418 2419 2420 2421 2422 2423 2424 2425 2426 2427 2428 2429 2430 2431 2432 2433 2434 2435 2436 2437 2438 2439 2440 2441 2442 2443 2444 2445 2446 2447 2448 2449 2450 2451 2452 2453 2454 2455 2456 2457 2458 2459 2460 2461 2462 2463 2464 2465 2466 2467 2468 2469 2470 2471 2472 2473 2474 2475 2476 2477 2478 2479 2480 2481 2482 2483 2484 2485 2486 2487 2488 2489 2490 2491 2492 2493 2494 2495 2496 2497 2498 2499 2500 2501 2502 2503 2504 2505 2506 2507 2508 2509 2510 2511 2512 2513 2514 2515 2516 2517 2518 2519 2520 2521 2522 2523 2524 2525 2526 2527 2528 2529 2530 2531 2532 2533 2534 2535 2536 2537 2538 2539 2540 2541 2542 2543 2544 2545 2546 2547 2548 2549 2550 2551 2552 2553 2554 2555 2556 2557 2558 2559 2560 2561 2562 2563 2564 2565 2566 2567 2568 2569 2570 2571 2572 2573 2574 2575 2576 2577 2578 2579 2580 2581 2582 2583 2584 2585 2586 2587 2588 2589 2590 2591 2592 2593 2594 2595 2596 2597 2598 2599 2600 2601 2602 2603 2604 2605 2606 2607 2608 2609 2610 2611 2612 2613 2614 2615 2616 2617 2618 2619 2620 2621 2622 2623 2624 2625 2626 2627 2628 2629 2630 2631 2632 2633 2634 2635 2636 2637 2638 2639 2640 2641 2642 2643 2644 2645 2646 2647 2648 2649 2650 2651 2652 2653 2654 2655 2656 2657 2658 2659 2660 2661 2662 2663 2664 2665 2666 2667 2668 2669 2670 2671 2672 2673 2674 2675 2676 2677 2678 2679 2680 2681 2682 2683 2684 2685 2686 2687 2688 2689 2690 2691 2692 2693 2694 2695 2696 2697 2698 2699 2700 2701 2702 2703 2704 2705 2706 2707 2708 2709 2710 2711 2712 2713 2714 2715 2716 2717 2718 2719 2720 2721 2722 2723 2724 2725 2726 2727 2728 2729 2730 2731 2732 2733 2734 2735 2736 2737 2738 2739 2740 2

[illegible][illegible][illegible]

ה'תרס"ה י"ב/ב/כ"א
ה'תרס"ה י"ב/ב/כ"א

պիտեմք ինչպէս որ աստուծոյ խառնակութեամբ
 զորով աշխարհը կ'ապրի մինչեւ այժմ։
 Եւ ինչպէս որ աստուծոյ խառնակութեամբ
 զորով աշխարհը կ'ապրի մինչեւ այժմ։

[illegible][illegible]

[illegible]

Այդ քաղաքի մասին իմացած իմացածները ողորկաբար խորհարարեցին և ասացին, որ ինչպես կարելի է, որպեսզի չհասնի ինչ-որ մեկին իր անհատական օգուտը հետապնդելու և իր անհատական շահերը պաշտպանելու փորձերը։

[illegible]

[illegible]

იპიხავივინ, რაჟ იხ ეკუთვინის რაჟიქლანიჲ კლასს. ღარ-ღალია, მასთან ზე იმდ
ბა ზოლოტიკური პიქლია, აკოქალია-ჰოქალიაჲდნის გავიქა, ზეიქიქა ჰრვიქ
ჰეკიქიქინ ახა-ეს ხაქიქოა ღა, მისეღნიქლია კიღეჲ, იაქრამ პრალეჲბის ღა
ყენიქბა სანა-ღაროქსაჲდნ იქის ჯამო, რაჟ ის ეკუთვინის ამა თუ იმ ჯანსა
ზეკრულ სოქიქლარ კლასს-ეს, მეჟი რა არ ესქიქათ, ესქიქიქლია...
ყნა-ღაროქსაჲდნ იმ პრალეჲბის ღაროყენიქბა... /ღმბაჲში იქიქრ-
ბა, ჯალიქის ღაროქსიქლია მეჟი-პიქს... ზიქი.../ღლოქი ნინიქე/.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

- 147 -

[illegible]

[illegible][illegible][illegible][illegible][illegible][illegible]

	Վճար	Ծախսեր	Ներհանձն		Խ.Թ.Ն.Պ.Գ.Դ.
Ներհանձնի Գնահատ	71.000	42.000	5.000		21.000
Գնահատված Գնահատ	50.9%				
	120.000	4.000	1.000	1.000	2.000
Կատարված Գնահատ	88.000	744.000	1.000		7.000
Կատարված Գնահատ	90.9%				
	50.000	2.000	1.000		1.000
	48.6%				

- 154 -

[illegible][illegible][illegible]

გამოყენებული ლიტერატურა და შენიშვნები

1. ს. ვარდოსანიძე, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, უწმიდესი და უნეტარესი ამბროსი (1921-1927 წწ.), თბ., 2009, გვ. 111-121; ა. მინდიაშვილი, ამბროსი ხელაია, მე შევასრულე ჩემი მოვალეობა, მნათობი, 1988, №10, გვ. 149-161; ვ. გურგენიძე, ამბროსი ხელაია, საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, „წმ. მარიამის ნილხვედრი ქვეყანა“, წგნ. II, თბ., 1997.

2. ჯ. გამახარია, წმინდა აღმსარებელი ამბროსი (ხელაია) 150-ე წლისთავისათვის, თბ., 2012, გვ. 418-491.

3. წმინდა აღმსარებელი ამბროსი (ხელაია) კომუნისტური მართლმსაჯულების წინაშე, კრებული შეადგინა, წინასიტყვაობა და კომენტარები დაურთო დ. დარსალიამ, თბ., 2011.

4. ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ. 4, თბ., 1997, გვ. 210.

5. წმინდა აღმსარებელი ამბროსი (ხელაია) კომუნისტური მართლმსაჯულების წინაშე კრებული შეადგინა, წინასიტყვაობა და კომენტარები დაურთო დინარა დარსალიამ, გვ. 63-64.

6. წმინდა აღმსარებელი ამბროსი (ხელაია) კომუნისტური მართლმსაჯულების წინაშე კრებული შეადგინა, წინასიტყვაობა და კომენტარები დაურთო დინარა დარსალიამ, გვ. 6.

7. წმინდა აღმსარებელი ამბროსი (ხელაია) კომუნისტური მართლმსაჯულების წინაშე კრებული შეადგინა, წინასიტყვაობა და კომენტარები დაურთო დინარა დარსალიამ, გვ. 65.

8. კათოლიკოს ამბროსისა და მისი „ძმების“ გასამართლება, კომუნისტი, 1924, 12 მარტი, №59.

9. კათოლიკოს ამბროსისა და მისი „ძმების“ გასამართლება, კომუნისტი, 1924, 12 მარტი, №59.

10. ჯ. გამახარია, წმინდა აღმსარებელი ამბროსი (ხელაია) 150-ე წლისთავისათვის, თბ., 2012, გვ. 153.

11. საქართველო, ენციკლოპედია, I, თბ., 1997, გვ. 352; შდრ. გ. საითიძე, „ბედშავი ქართველი ხალხის“ ინტერესების დამცველი, იოსებ ალექსანდრეს ძე ბარათაშვილი, საისტორიო ვერტიკალები, 1991, №1, გვ. 76-77; „ალჟირის პატიმართა პორტრეტები — სტალინიზმის ისტორიიდან, შემდგენელი ნ. ლეჟავა, თბ., 2008. ჩგვ. 76.

12. საქართველო, ენციკლოპედია, I, თბ., 1997, გვ. 352; შდრ. გ. საითიძე, „ბედშავი ქართველი ხალხის“ ინტერესების დამცველი, იოსებ ალექსანდრეს ძე ბარათაშვილი, საისტორიო ვერტიკალები, 1991, №1, გვ. 76-77; „ალჟირის პატიმართა პორტრეტები — სტალინიზმის ისტორიიდან, შემდგენელი ნ. ლეჟავა, თბ., 2008. ჩგვ. 77.

13. გაზეთი „მუშა“, 20 მარტი, №399; შდრ. წმინდა აღმსარებელი ამბროსი (ხელაია) კომუნისტური მართლმსაჯულების წინაშე, გვ. 156.

14. გაზეთი „მუშა“, 14 მარტი, №395; წმინდა აღმსარებელი ამბროსი (ხელაია) კომუნისტური მართლმსაჯულების წინაშე, გვ. 116.

15. ი. ხვადაგიანი, საქართველოს დამფუძნებელი კრება 1919, თბ., 2016, გვ. 315.

16. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 153, აღწ. 3, ჟანდარმერიის ბარათი №3473.

17. გაზეთი „ერთობა, 5 აპრილი.

18. ი. ხვადაგიანი, საქართველოს დამფუძნებელი კრება 1919, თბ., 2016, გვ. 16.

19. ი. ხვადაგიანი, საქართველოს დამფუძნებელი კრება 1919, თბ., 2016, გვ. 16.

20. ი. ხვადაგიანი, საქართველოს დამფუძნებელი კრება 1919, თბ., 2016, გვ. 16.

21. ი. ხვადაგიანი, საქართველოს დამფუძნებელი კრება 1919, თბ., 2016, გვ. 16.-317.

22. წმინდა აღმსარებელი ამბროსი (ხელაია) კომუნისტური მართლმსაჯულების წინაშე კრებული შეადგინა, წინასიტყვაობა და კომენტარები დაურთო დინარა დარსალიამ, გვ. 130-131.

23. წმინდა აღმსარებელი ამბროსი (ხელაია) კომუნისტური მართლმსაჯულების წინაშე კრებული შეადგინა, წინასიტყვაობა და კომენტარები დაურთო დინარა დარსალიამ, გვ. 141--142.

24. წმინდა აღმსარებელი ამბროსი (ხელაია) კომუნისტური მართლმსაჯულების წინაშე კრებული შეადგინა, წინასიტყვაობა და კომენტარები დაურთო დინარა დარსალიამ, გვ. 141--142.

25. ლ. სარალიძე, ქართველი სამღვდელოების ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის ისტორიიდან (1921-1922 წწ.), ჩვენი სულიერების ბალავარი, საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, ბათუმი, 17-18 აპრილი, 2015, გვ. 273.

26. ჯ. გამახარია, წმინდა აღმსარებელი ამბროსი (ხელაია) 150-ე წლისთავისათვის, თბ., 2012, გვ. 431-469.

27. კათოლიკოს ამბროსის გასამართლება, „ბრძოლა“, 1927, №22, გვ. 17.

28. გ. შარაძე, ქართული ემიგრანტული ჟურნალისტიკის ისტორია, ტ.1, თბ., 2001 გვ. 338-342.

29. კათოლიკოს ამბროსიის გასამართლება, „ბრძოლა“, 1927, №22, გვ. 19.

30. სერგო (გრიგოლ) ორჯონიკიძე (1886-1937 წწ.) იყო ბოლშევიკი, საბჭოთა რეჟიმის პარტიული მოღვაწე. 1901-1905 წლებში სწავლობდა თბილისის საფერშლო სკოლაში. რევოლუციური საქმიანობის გამო რამდენჯერმე იყო დაპატიმრებული. საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ იგი ერთხანს იყო უკრაინის დროებითი საგანგებო კომისარი და სასუსართო საქმეთა კომისარიატის სრულუფლებიანი რევიზორი სამხრეთ რუსეთში და საგანგებო კომისარი. 1920 წლიდან იყო კავკასიის ფრონტის სამხედრო რევოლუციური საბჭოს წევრი, ჩრდ. კავკასიის რევკომის თავმჯდომარე და ცენტრალური კომიტეტის კავშიუროს თავმჯდომარე. მისი უშუალო ჩარევით მოხდა 1921 წლის თებერვალში საქართველოს ძალდატანებითი გასაბჭოება. 1922-1926 წლებში იყო საკ. კომპარტიის (ბ) ამიერკავკასიის სამხარეო კომიტეტის პირველი მდივანი. 1926-1930 წლებში საკ. კპ (ბ) ცენტრალური საკონტროლო კომიის თავმჯდომარე და მუშურ-გლეხური სახალხო კომისარი; სსრკ შრომის და თავდაცვის საბჭოს თავმჯდომარე; 1931 წლიდან სსრკ სახალხო მეურნეობის უმაღლესი საბჭოს თავმჯდომარე, 1932 წლიდან მძიმე მრეწველობის სახკომი. 1937 წელს თავი მოიკლა. ტექსტში წარმოდგენილ ფაქტთან დაკავშირებით ჩვენთვის უცნობია ს. ორჯონიკიძის პოზიცია.

31. გიორგი ივანეს ძე ჩხეიძე (1874-1939 წწ.) რევოლუციონერი, ერთხანს მუშაობდა ამიერკავკასიის რკინიგზის მუშათა სახელოსნოში. გასაბჭოების შემდეგ იყო სხვადასხვა თანამდებობებზე. იგი იყო რკპ (ბ) ამიერკავკასიის სამხარეო კომიტეტის და საქართველოს კპ ცეკას წევრი.

32. გოლდბაუმი იყო პირველი რაიკომის თავმჯდომარე, ეროვნებით გერმანელი.

33. შალვა ნუცუბიძე (1888-1969 წწ.) ცნობილი ფილოსოფოსი, ლიტერატურათმცოდნე, კულტურის ისტორიკოსი და მთარგმნელი, აკადემიკოსი, თბილისის უნივერსიტეტის

ერთ-ერთი დამაარსებელი, პრორექტორი, უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკის დირექტორი, დამთავრებული ჰქონდა პეტერბურგის უნივერსიტეტი, შემდგომ სწავლა გააგრძელა გერმანიაში. მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა რუსთველოლოგიურ კვლევაში. მან შეისწავლა და გამოსცა ქართული ფილოსოფიის ისტორია, რუსულ ენაზე თარგმნა „ვეფხისტყაოსანი“. იგი იზიარებდა სოციალისტ-ფედერალისტთა შეხედულებებს. საბჭოთა რეჟიმის დროს ხელისუფლებისათვის შ. ნუცუბიძე მიუღებელ პიროვნებად ითვლებოდა, რის გამოც დაპატიმრებულიც იყო. იგი მოწონებით არ შეხვედრია საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებას. სხვა ქართველ მოღვაწეებთან ერთად მისი ხელმოწერა ამშვენებს 1921 წლის დეკემბერში მსოფლიო კაცობრიობისადმი გაგზავნილ მიმართვას, რომელშიც მხილებული იყო საბჭოთა რუსეთის ძალმომრეობა. ბუნებრივი იყო, რომ შ. ნუცუბიძის მისვლა წმ. ამბროსი აღმსარებლის სასამართლო პროცესზე მისადმი თანაგრძნობის გამოხატვის ფორმას წარმოადგენდა.

34. წმ. ამბროსი აღმსარებლის საზოგადოებრივი მბრალმდებელი იყო ალ. ერქომაიშვილი (1887-1937 წწ.), რევოლუციონერი, რსდმპ-ს წევრი 1903 წლიდან, 1916 წლიდან ბოლშევიკი, სწავლობდა თბილისის კომერციულ სასწავლებელში, სადაც ჩაება რევოლუციურ მოძრაობაში. 1917 წლის თებერვლის რევოლუციის შემდეგ აირჩიეს კრასნოიარსკის (სადაც გადასახლებული იყო) მუშათა და ჯარისკაცთა დეპუტატების საბჭოს თავმჯდომარედ. თბილისში დაბრუნების შემდეგ, 1918-1920 წლებში მუშაობდა ცეკავშირში ინსტრუქტორად. არაღელვალურად ბოლშევიკურ საქმიანობას ეწეოდა და იბრძოდა პირველი დემოკრატიული რესპუბლიკის წინააღმდეგ. საქართველოს ძალდატანებითი გასაბჭოების შემდეგ ალ. ერქომაიშვილი იყო სასუსართო საქმეთა კომისარი, ამიერკავკასიის საფინანსო ინსტიტუტის დირექტორი, თბილისის სახელმწიფო

პედაგოგიური ინსტიტუტის დირექტორი, უმაღლესი სა-
სამართლოს სამართლის კომუნის სკოლის დირექტორი,
დახვრიტეს 1937 წელს.

35. „პარიტეტული კომიტეტი“ — ინტერპარტიული ორ-
განიზაცია, იგივე „დამოუკიდებლობის კომიტეტი“ („დამ-
კომი“), რომელიც დაარსდა 1922 წლის აგვისტოში. მასში
გაერთიანებული იყო საბჭოთა ხელისუფლებით უკმაყო-
ფილო, განსხვავებული პოლიტიკური მიმართულების მქონე
საქართველოში არსებული ხუთი წამყვანი პოლიტიკური
პარტია: საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული მუშათა
პარტია, საქართველოს ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია,
საქართველოს სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტია, საქა-
რთველოს სოციალისტ-რევოლუციონერთა (ესერთა) პარ-
ტია და საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული მუშათა
პარტიისაგან ცალკე გამოყოფილი „სხიველები,“ ანუ და-
მოუკიდებელი სოციალ-დემოკრატები, რომლის აქტიური
წევრი იყო კირილე ნინიძე.

36. ალექსანდრე ივანეს ძე ფანივეი (1883-? წწ.) დაიბა-
და დუშეთის მაზრის სოფ. ქვითკირისწყაროში, ღარიბი
გლეხის ოჯახში, შეგირდად მუშაობდა თბილისში საზეინ-
კლო სახელოსნოში. XIX საუკუნის 90-იანი წლებიდან ხდება
რსდმპ-ს წევრი, ეწეოდა აქტიურ რევოლუციურ საქმი-
ანობას, რის გამოც რამდენჯერმე იყო დაპატიმრებული.
1917 წლის თებერვლის რევოლუციის შემდეგ მუშაობდა
რსდმპ-ს ამიერკავკასიის საოლქო კომიტეტში, იმავე წლის
ნოემბერიდან იყო საქართველოს ეროვნულ საბჭოს წევრი,
ხოლო 1919 წელს სოციალ-დემოკრატიული პარტიის სიით
აირჩიეს დამფუძნებელი პარტიის წევრად. საბჭოთა ხე-
ლისუფლების დამყარების შემდეგ ანტისაბჭოთა გამოსვ-
ლებში მონაწილეობის გამო რამდენჯერმე დააპატიმრეს.
ბოლოს იგი საბჭოთა რეჟიმს მიემხრო, 1924-1927 წლებში
იყო თბილისის ტრამვაის სამმართველოს უფროსი. საარ-

ქივო საქმეში დაცული არ არის ა. ფანიევის წარმოთქმული სიტყვა. გაზეთმა „კომუნისტმა“ 1924 წლის 18 მარტს გამოაქვეყნა იმავე წლის 15 მარტს სასამართლო პროცესზე წარმოთქმული ა. ფანიევის სიტყვა, რომელიც ადვოკატ კირილე ნინიძის წინააღმდეგ არის მიმართული. იგი სიტყვაში აღნიშნავდა: „მე სასამართლოს არ ველაპარაკები, მე არ მიუთითებ მას იმ კანონებზე, რომლითაც უნდა დაისაჯონ ბრალდებულები. სასამართლომ თვითონ კარგად იცის ეს. მე ვამბობ, რა უფლება აქვს კ. ნინიძეს დაიცვას „სულიერი მამები“. კირილე ნინიძე, აგერ გაკვირვებული რომ შემომცქერის (საერთო სიცილი დარბაზში), გამოვიდეს ჩვენთან, მუშებთან, გარეთ და იქ დაიცვას სამღვდელოება. შარშან, როდესაც კ. ნინიძე ციხეში იჯდა, მისი ცოლი წერილს მატანდა ერთ ცნობილ ამხანაგთან მოსკოვში, იქნებ მას შეუძლია მოსწეროს აქაურ მთავრობას გაანთავისუფლოს ჩემი ქმარიო. მაშინ კ. ნინიძის ოჯახი მშვიერი იყო, საკათალიკოსო საბჭო კი მაძლარი იყო; მერე ეხმარებოდა ეს საბჭო ნინიძის მშვიერ ოჯახს? არა. ეხლა კი იცავს ამ მაძლარ სამღვდელოებას. ესაა „სოციალისტობა“? (წმინდა აღმსარებელი ამბროსი (ხელაია) კომუნისტური მართლმსაჯულების წინაშე, კრებული შეადგინა, წინასიტყვაობა და კომენტარები დაურთო დ. დარსალიამ, თბ., 2011, გვ. 84-85.).

როგორც ჩანს, კირილე ნინიძეს ა. ფანიევის აღნიშნული სიტყვა ჰქონდა მხედველობაში, თუმცა სასამართლოს თავმჯდომარემ მას სიტყვის გაგრძელების უფლება არ მისცა.

37. ნიკოლაი ივანეს ძე ბუხარინი (1888-1938 წწ.) პოლიტიკური მოღვაწე, ბოლშევიკი, პუბლიცისტი, ეკონომისტი, სსრკ აკადემიის აკადემიკოსი, დამთავრებული ჰქონდა მოსკოვის უნივერსიტეტი, პოლიტბიუროს წევრი, მეფის ხელისუფლების დროს რამდენჯერმე იყო დაპატიმრებული.

1928-1929 წლებში იგი იყო „მემარჯვენე ოპოზიციის“ წარმომადგენელი, შემდეგ მან შეიცვალა თავისი შეხედულება. 1931 წლიდან ბუხარინი იყო ჟურნალ „სოციალისტური რეკონსტრუქციისა და მეცნიერების“ რედაქტორი. მისი ნაშრომებიდან აღსანიშნავია „გზა სოციალიზმისაკენ და მუშურ-გლეხური კავშირი“. 1925 წელს მან პრეობრაჟენსკისთან ერთად გამოსცა „კომუნიზმის ანბანი“, რომელიც ძირითადად ლენინიზმის იდეებს ეყრდნობოდა. მართალია იგი XX საუკუნის 30-იან წლებში ცენტრალური კომიტეტის წევრობის კანდიდატად აირჩიეს და გაზეთ „იზვესტიის“ მთავარ რედაქტორად დანიშნეს, მაგრამ მისი ბოლოდროინდელი შეხედულებები მიუღებელი აღმოჩნდა საბჭოთა ხელისუფლებისათვის, რის გამოც გაათავისუფლეს ყველა თანამდებობიდან და 1938 წელს დახვრიტეს.

38. კიცვი ძველ ქართულ ენაში თანაბრად ეწოდებოდა როგორც ვირის აგრეთვე ცხენის შვილს (ნაშიერს). ძველ ქართულ ტექსტებში ხშირად ნახსენებია „კიცუ — ნაშობი კარაულისაჲ,“ კარაული არის ვირი, სახედარი. (ი. აბულაძე, ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, (მასალები), თბ., 1973, გვ. 19). დღევანდელი განმარტებით კვიცი არის მხოლოდ ცხენის ნაშიერი სამ წლამდე. ტექსტში ნახსენებ კიცვში იგულისხმება ვირის ნაშობი, რომელიც დღეს ჩოჩორის სახელით არის ცნობილი. ჩოჩორი ძველი ქართული ენისათვის უცნობია, გვიან დამკვიდრდა ქართულ ენაში. ბიბლიის ლექსიკონში სწორადაა განმარტებული, რომ კიცვი ვირისა (ჩოჩორი), (იხ. ბიბლიის ლექსიკონი (მასალები), ტ. 1, გვ. 264). სახარებაში კიცვში იგულისხმება ვირის ნაშიერი. მარკოზისა და ლუკას სახარებაში აღნიშნულია, რომ მაცხოვარი იერუსალიმში შევიდა კიცვით (მრკ. 11, 22; ლკ. 19, 30).

39. კირილე ნინიძე გულისხმობს რუსეთსა და საქართველოს შორის 1783 წლის 24 ივლისს ჩრდილოეთ კავკასიის გეორგიევსკის ციხე-სიმაგრეში დადებულ ტრაქტატს.

საქართველოდან ტრაქტატს ხელი მოაწერა იოანე მუხრან-ბატონმა და გარსევან ჭავჭავაძემ. ტრაქტატის ძალით ქართლ-კახეთის სამეფო შედიოდა რუსეთის მფარველობაში. რუსეთი ვალდებულია კისრულობდა ქართლ-კახეთი დაეცვა გარეშე მტრებისაგან. რუსეთს ტრაქტატით გაფორმებული ხელშეკრულების მუხლები არ შეუსრულებია.

40. კირილე ნინიძეს მხედველობაში აქვს ის ფაქტი, რომ თურქეთის აგრესიისაგან თავდაცვის გარანტიად საქართველოში შემოვიდა გერმანიის ჯარის ნაწილები, მათი დასახურებით საქართველომ 1918 წლის 26 მაისს გამოაცხადა დამოუკიდებლობა. გერმანელთა ჯარის ნაწილების გასვლის შემდეგ საქართველოში შემოვიდა ინგლისის ჯარის ნაწილები.

41. 1920 წლის 7 მაისს მოსკოვში საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკასა და საბჭოთა რუსეთს შორის დაიდო ხელშეკრულება. საქართველოს მხრიდან ხელშეკრულებას ხელი მოაწერა დამფუძნებელი კრების წევრმა გრ. ურატაძემ, რუსეთის მხრიდან საგარეო საქმეთა სახალხო კომისრის მოადგილემ ლ. კარანახმა. ამ ხელშეკრულებით საბჭოთა რუსეთი ცნობდა საქართველოს სახელმწიფოებრიობის დამოუკიდებლობას, უარს აცხადებდა ქვეყნის საშინაო საქმეებში ჩარევაზე. ხელშეკრულების გაფორმების შემდეგ საქართველოს დამოუკიდებლობა აღიარა რამდენიმე ქვეყანამ. დადებული ხელშეკრულების მიუხედავად, 1921 წლის თებერვალში საბჭოთა რუსეთმა ცალმხრივად დაარღვია ვალდებულება და მოახდინა საქართველოს ძალდატანებითი გასაბჭოება და ანექსია.

42. კარლ მარქსი (1818-1883 წწ.) კომუნიზმის იდეების ფუძემდებელი, ბონისა და ბერლინის უნივერსიტეტში სწავლობდა იურდიულ მეცნიერებას, ფილოსოფიას და ხელოვნების თეორიას. კარგად შეისწავლა ჰეგელის ფილოსოფია და მისი მიმდევარი იყო, მაგრამ უნივერსიტეტის

დამთავრების შემდეგ მატერიალისტი გახდა. მან ფ. ენგელსთან ერთად დაწერა „კომუნისტური პარტიის მანიფესტი“, რომელიც კომუნისტური იდეოლოგიის საფუძვლად იქცა. მისი ნაშრომებიდან აღსანიშნავია „კაპიტალი“.

ფრიდის ენგელსმა (1820-1895 წწ.) კ. მარქსისაგან დამოუკიდებელი გზა განვლო. მან სათანადო განათლება მიიღო. ახლოს გაეცნო მუშათა მდგომარეობას, აქვეყნებდა პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური ხასიათის ნაშრომებს. კ. მარქსთან დაახლოების შემდეგ მისი თანამოაზრე გახდა და ერთობლივად რამდენიმე ნაშრომი გამოსცეს. მსოფლმხედველობრივი თვალსაზრისით კ. მარქსი და ფ. ენგელსი ათეისტები იყვნენ.

43. ნაპოლეონ ბონაპარტე (1769-1821 წწ.) საფრანგეთის სახელმწიფო მოღვაწე, მხედამთავარი, საფრანგეთის პირველი რესპუბლიკის კონსული 1799-1804 წლებში, იმპერატორი 1804-1815 წლებში. მიისწრაფოდა მსოფლიო ბატონობისაკენ, საბოლოოდ მისმა გეგმამ მარცხი განიცადა. გარდაიცვალა გადასახლებაში, წმ ელენეს კუნძულზე 1821 წელს. 1840 წლიდან მისი ნეშტი განისვენებს პარიზში, პანთეონში.

44. სერგეი იულის ძე ვიტტე (1849-1915 წწ.) რუსი სახელმწიფო მოღვაწე, დამთავრებული ჰქონდა ოდესის უნივერსიტეტი. ერთხანს იგი ფინანსთა მინისტრიც იყო. მის მიერ გატარებული ფინანსური და ეკონომიკური გაედაქმნები ხელს უწყობდა რუსეთში კაპიტალიზმის განვითარებას. მისი ინიციატივით ციმბირში გაიყვანეს რკინიგზა, 1897 წელს გაატარა ფულის რეფორმა. ხელს უწყობდა უცხოური კაპიტალის მოზიდვას რუსეთში. მან 1905 წელს იაპონიასთან ხელი მოაწერა პორტსმუთის ხელშეკრულებას, რის გამოც გრაფის წოდება მიიღო. 1905-1906 წლებში იყო მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარე.

45. კირილე ნინიძე გულისხმობს XIX საუკუნის დასაწყისში მოღვაწე სამთავრობო საეპისკოპოსო სახლის მღვდელ-მონაზონ ნიკოდიმოსს, რომელიც წირვა-ლოცვის დროს რუსეთის იმპერატორ ალექსანდრე პირველს მოიხსენებდა.

46. პაპების ავინიონის ტყვეობა, იგივე „ბაბილონის ტყვეობა“ პაპებისა. ავინიონში რომის პაპების იძულებითი ყოფნა გაგრძელდა 1309-1377 წლებში, 1367-1370 წლების გამოკლებით. პაპების ავინიონის ტყვეობა გამოიწვია პაპ ბონიფაციუს VIII-ის თეოკრატიული მისწრაფებათა მარცხმა საფრანგეთის მეფე ფილიპე IV-თან ბრძოლაში. ავინიონში პაპებად ძირითადად ფრანგებს ირჩევდნენ და ისინი საფრანგეთის პოლიტიკის გატარებას უწყობდნენ ხელს.

47. ივანე IV ვასილის ძე მრისხანე (1530-1584 წწ.) 1533 წლიდან იყო მოსკოვის დიდი მთავარი, ხოლო 1547 წელს მეფედ იკურთხა და ამიერიდან რუსეთის სახელმწიფოს ხელისუფალნი მეფის ტიტულს ატარებდნენ. ხელისუფლების განმტკიცების მიზნით მან გაატარა რეფორმები, შემოიერთა ახალი ტერიტორიები. იგი მოწინააღმდეგეთა მიმართ მკაცრი და დაუნდობელი იყო, რის გამოც მას მრისხანე უწოდეს.

ივანე მრისხანეს უკავშირდება მოსკოვისა და სრულიად რუსეთის მიტროპოლიტის, რუსეთის ეკლესიის მიერ წმინდანად შერაცხილი წმ. ფილიპე სასწაულმოქმედის (1507-1569 წწ.) დევნა და სიკვდილით დასჯა. წმ. ფილიპე თავდაპირველად მეფე ივანე მრისხანესაგან დიდ პატივისცემას და თანაგრძნობას გრძნობდა. იგი მისი თხოვნით გახდა მოსკოვისა და სრულიად რუსეთის ეკლესიის მიტროპოლიტი, მაგრამ არ მოსწონდა მეფის სისასტიკე და მის მიერ შექმნილი ოპრიჩნიკების თავგასული აღვირახსნილობა. წმ. ფილიპე სასწაულმოქმედი ეკლესიის ამბიონიდან მკაცრად ამხელდა მეფისა და ოპრიჩნიკების სისასტიკეს და

ურჯულოებას. იგი ესარჩლებოდა მეფის მიერ სიკვდილმისჯილებს. ივანე მრისხანეს ბრძანებით მღვდელმთავარი წმ. ფილიპე 1568 წლის 8 ნოემბერს მოსკოვის მიძინების ტაძარში მსახურების დროს ოპრიჩნიკებმა დააპატიმრეს და ცრუ მოწმეთა, რომელთა შორის მისი მოწაფეც ერია, ბრალდებების (ჯადოქრობა და სხვა) საფუძველზე სასამართლომ მას მკაცრი განაჩენი გამოუტანა. წმ. ფილიპემ სასამართლო პროცესზე უარყო ყველა ბრალდება და თავისი ნებით უარი განაცხადა მიტროპოლიტობაზე. სამშჯავროს განაჩენის შემდეგ მას შემოაგლიჯეს მღვდელმთავრის შესამოსელი და ძალის გამოყენებით გამოკეტეს მოსკოვის მონასტრის სარდაფში, სადაც ბოროკილებდადებულს დიდხანს აწამებდნენ, ბოლოს კი ოპრიჩნიკების მეთაურმა მალუტა სკურატოვმა ბალიშით გაგუდა.

48. ალექსი მიხეილის ძე რომანოვი (1645-1676 წწ.) რუსეთის მეფე. მან დაიწყო სახელმწიფოებრივი გარდაქმნების პროცესი. იგი თავის დროის შესაბამისად განათლებულ პიროვნებად ითვლებოდა. მისი უფროსი ვაჟი თეოდორე ავადმყოფი იყო და რუსეთს მცირე ხნით, 1676-1682 წლებში მართავდა. მის შემდეგ მეფე გახდა ალექსი მიხეილის ძის მეორე ვაჟი პეტრე პირველი (1682-1725 წწ.), რომლის დროს რუსეთმა მნიშვნელოვან წინსვლას მიაღწია.

49. ნიკონი (ერისკაცობაში ნიკიტა მინოვი, 1605-1681 წწ.) რუსეთის ეკლესიის პატრიარქი 1652 წლიდან. მან პატრიარქად ხელთდასხმის შემდეგ დაიწყო გარდაქმნების ჩატარება ეკლესიის ცენტრალიზაციის მიზნით. ამის გამო მას ბევრი მოწინააღმდეგე გამოუჩნდა, რის გამოც მოხდა „რასკოლი“ — საეკლესიო განხეთქილება. ნიკონი აქტიურად ერეოდა ქვეყნის პოლიტიკურ ცხოვრებაში. მას სურდა, გაზრდილიყო ეკლესიის გავლენა სახელმწიფოზე, რამაც გამიწვია უთანხმოება მეფე ალექსი მიხეილის ძესა და ნიკონს შორის. 1658 წელს მან მიატოვა პატრიარქობა

და დაბანაკდა თავის დაარსებულ ნოვოიერუსალიმის მონასტერში. მეფის გადაწყვეტილებით, 1666-1667 წლის რუსეთის საეკლესიო კრებამ იგი გადააყენა და გადაასახლა ბელოზერსკის მონასტერში. გარდაიცვალა 1681 წელს დევნილობაში.

50. სარგის კაკაბაძე (1886-1967 წწ.) ისტორიკოსი, პროფესორი, დაამთავრა პეტერბურგის აღმოსავლეთმცოდნეობის ფაკულტეტი, სწავლობდა აგრეთვე ვენის უნივერსიტეტში. სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ მუშაობდა პედაგოგად სხვადასხვა უმაღლეს სასწავლებელში. მან დიდი ამაგი დასდო საქართველოდან პირველი მსოფლიო ომის დროს რუსეთში გატანილი ქართული ხელნაწერების დაბრუნებას. მისი ინიციატივით დაარსდა საქართველოს ისტორიის არქივი, რომლის გამგედ თვითონ მუშაობდა. იგი ხელმძღვანელობდა სიძველეთა დაცვის კომიტეტს, გამოქვეყნებული აქვს ნაშრომები საქართველოს სოციალ-ეკონომიკური, პოლიტიკური ისტორიის შესახებ. მანვე შეისწავლა და გამოქვეყნა ისტორიული დოკუმენტები და წყაროები.

51. 1817 წელს პირველი ეგზარქოსის ვარლამ ერისთავის საქართველოდან განწევის შემდეგ საქართველოს ეგზარქოსად დაინიშნა ეროვნებით რუსი მიტროპოლიტი თეოფილაქტე რუსანოვი (1817-1821 წწ.), დაკრძალულია ბოდბის ტაძარში, წმ. ნინოს განსასვენებლის მახლობლად.

52. ქუთათელი მიტროპოლიტი დოსითეოს წერეთელი (1781-1820 წწ.) 1795 წელს კიევში დასავლეთ საქართველოს კათოლიკოსის მაქსიმე აბაშიძის გარდაცვალების შემდეგ დასავლეთ საქართველოს კათოლიკოსის მოვალეობას ასრულებდა. იგი წირავდა ქუთაისში ბაგრატის ტაძრის მინაშენში, რეზიდენცია კი ქუთაისის მახლობლად სოფელ მაღლაკში ჰქონდა. რუსი ჯარისკაცების მიერ დატყვევებუ-

ლი დოსითეოსი გზაში, სურამსა და გორს შორის მიმავალ გზაზე გარდაიცვალა, დაკრძალულია ანანურის ტაძარში.

ექვთიმე გაენათელი მიტროპოლიტი გურიის ერისთავის შარვაშიძეთა გვარის წარმომადგენელი იყო. დატყვევების შემდეგ იგი რუსეთში გაიწვიეს და რუსეთის იმპერატორის ალექსანდრე პირველს წარუდგინეს, შეხვედრის შემდეგ იგი „ვითარცა პატიმარი“ გაამწესეს შორეულ სვირის მონასტერში, სადაც 1822 წლის 21 აპრილს გარდაიცვალა. 2005 წლის მარტში მისი ნეშტი საქართველოში ჩამოასვენეს და გელათის მონასტერში დაკრძალეს. დოსითეოს ქუთათელი და ექვთიმე გაენათელი საქართველოს ეკლესიამ წმინდანად შერაცხა.

53. კირილე ნინიძეს აღნიშნული ვრცელი ამონაწერი მოაქვს სარგის კაკაბაძის ნაშრომიდან „საქართველოს მოკლე ისტორია, ახალი საუკუნეების ეპოქა“, თბ., 1920, გვ. 183-185.

54. კორნელი კეკელიძე (1879-1962 წწ.) ძველი ქართული ლიტერატურის ცნობილი მკვლევარი, აკადემიკოსი, პროფესორი, მიღებული ჰქონდა სასულიერო განათლება, დამთავრებული ჰქონდა თბილისის სასულიერო სემინარია და კიევის სასულიერო აკადემია. იყო მღვდელთმსახური (დეკანოზი) და თბილისის სასულიერო სემინარიის რექტორი 1916-1918 წლებში. კორნელი კეკელიძე იყო თბილისის უნივერსიტეტის ერთ-ერთი დამაარსებელი, ამავე უნივერსიტეტის პროფესორი და ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიის კათედრის გამგე. ასევე შოთა რუსთაველის სახელობის ლიტერატატურის ინსტიტუტის დირექტორი.

55. ჩვენი აზრით, კირილე ნინიძე უნდა გულისხმობდეს „სიბრძნე ბალავარისას“. აღნიშნული განცხადების დროს იგი ეყრდნობა კორნელი კეკელიძის ნაშრომს, რომელმაც დაადგინა, რომ ექვთიმე მთანმინდელმა ქართული ენიდან

ბერძნულად თარგმნა „სიბრძნე ბალავარისა“. ცნობილია, რომ თარგმნის დროს მას გამოუყენებია IX საუკუნის მიწურულს უცნობი ავტორის მიერ არაბული ენიდან ქართულად ნათარგმნი ტექსტი, მაგრამ ექვთიმეს ბერძნული თარგმანი განუვრცია. ექვთიმესეული „სიბრძნე ბალავარისას“ ბერძნული თარგმანი საფუძვლად დაედო მის ლათინურ თარგმანს, რომელიც „ვარლამისა და იოასაფის“ სახელითა ცნობილი. აღნიშნული ნაშრომი ქრისტიანული სამყაროს ერთ-ერთი პოპულარული ნაწარმოებია.

56. როგორც მკვლევარმა მაია დამენიამ გაარკვია, გენუაში გამომავალი გაზეთის სახელწოდება იყო არა „კაფარა,“ არამედ „კაფარო“. „რაც, მკვლევარის აზრით, სავარაუდოდ რუსული ენის ზეგავლენით შემოვიდა ქართულ სამეცნიერო წრეებში“. მის მიერ მოძიებული მასალებით დგინდება, რომ წმ. ამბროსი აღმსარებლის მემორანდუმი გამოქვეყნდა „კაფაროში“ 1922 წლის 5 მაისის ნომერში (იხ. მ. დამენია, 1922 წელს გენუიის კონფერენციაზე გაგზავნილ მემორანდუმის დღემდე უცნობი გერმანული თარგმანი, კალისტრატე ცინცაძე, საიუბილეო კრებული 150, თბ., 2017, გვ. 155-156).

57. გენუის საერთაშორისო კონფერენცია გაიმართა 1922 წლის 10 აპრილიდან 19 მაისამდე იტალიაში. მასში მონაწილეობდა 29 სახელმწიფო. საბჭოთა რუსეთის დელეგაციას ხელმძღვანელობდა გ. ჩიჩერინი. საბჭოთა რუსეთის დელეგაციას ჰქონდა ყველა საბჭოთა რესპუბლიკის (საქართველო, აზერბაიჯანი, ბელორუსია, სომხეთი, ბუხარა, უკრაინა, ხორეზმი) რწმუნება დაეცვა მათი ინტერესები. გენუის საერთაშორისო კონფერენცია იხილავდა ეკონომიკურ და ფინანსიურ საკითხებს. ამ კონფერენციაზე ემიგრაციაში მყოფი დევნილი მთავრობა არ მიუწვევიათ. მაგრამ ისინი ჩავიდნენ გენუაში და შეეცადნენ გავლენა მოეხდინათ კონფერენციის მონაწილეებზე.

58. გიორგი ვასილის ძე ჩიჩერინი (1872-1936 წწ.) სახელმწიფო და პოლიტიკური მოღვაწე, დიპლომატი, დაამთავრა პეტერბურგის უნივერსიტეტის ისტორია-ფილოლოგიის ფაკულტეტი. 1903 წლიდან ჩაება რევოლუციურ მოღვაწეობაში, სხვადასხვა დროს ცხოვრობდა უცხოეთში: გერმანიაში, საფრანგეთში, ინგლისში, სადაც იგი რევოლუციურ მოღვაწეობას ეწეოდა. 1918 წლის იანვარში გ. ჩიჩერინი პეტროგრადში დაბრუნდა და დაინიშნა რსფსრ-ს საგარეო საქმეთა კომისიის მოადგილედ, შემდეგ კომისრად. სამოქალაქო ომის დროს ბრესტის საზაო ხელშეკრულების გაფორმების მონაწილე იყო. იგი იყო განათლებილი, რამდენიმე უცხო ენის მცოდნე. გენუის კონფერენციის გარდა გ. ჩიჩერინი აგრეთვე ხელმძღვანელობდა ლოზანის კონფერენციაზე რუსეთის დელეგაციას. მან 1922 წლის 16 აპრილს რაპალოს ხელშეკრულებას მოაწერა ხელი გერმანიასთან, ხოლო 1925 წელს პარიზში – სსრ კავშირსა და თურქეთს შორის თავდაუსხმელობისა და ნეიტრალიტეტის შესახებ. მისი მონაწილეობით ასეთივე ხელშეკრულებები დაიდო ლიტვასთან (1926 წ.) და ირანთან (1927 წ.).

59. კირილე ნინიძე გულისხმობს ანჩისხატის ტაძრის დეკანოზს ნიკიტა თალაკვაძეს (1873-1933 წწ.). წმ. ამბროსი აღმსარებლის გასამართლების დროს 1924 წლის მარტში იგი ისევ მღვდელი იყო. ნიკიტა თალაკვაძემ სასულიერო მოღვაწეობას თავი დაანება 1924 წლის 19 სექტემბერს.

60. იგულისხმება ლეონიდე ოქროპირიძე, რომელიც კათოლიკოს-პატრიარქი იყო 1919-1921 წლებში.

61. იგულისხმება ძველი აღთქმის წინასწარმეტყველი დავითი. იგი არის ავტორი ღვთისადმი წარმოთქმული 150 ფსალმუნისა. დავითმა დევნილი ებრაელები იერუსალიმში დააბრუნა, რის გამოც ამ ქალაქს დავითის ქალაქს უწოდებენ. იერუსალიმში დავითმა გადაიტანა სჯულის კიდობანი, რამაც ეს ქალაქი ახალ ქალაქად აქცია.

62. ვ. ლენინი (ვლადიმერ ილიას ძე ულიანოვი (1870-1924 წწ.) ლენინიზმის ფუძემდებელი, სსრ კავშირის კომპარტიის დამაარსებელი. მისი უშუალო ხელმძღვანელობით მოხდა რუსეთში ოქტომბრის გადატრიალება 1917 წლის ოქტომბერში. მან შექმნა ბოლშევიკური ათეისტური სახელმწიფო, მისი უშუალო მითითებით დაანგრეს და გაანადგურეს ეკლესია-მონასტრები, სასულიერო პირები კი დახვრიტეს.

63. „ონუს პრობანდი“[Onus probandi – „მტკიცების ტვირთი“]. ესაა სადავო პრეტენზიის ან ბრალდების დამტკიცების ვალდებულება.

64. მეორე რესპუბლიკაში კირილე ნინიძე გულისხმობს დამოუკიდებელი საბჭოთა საქართველოს პერიოდს 1921 წლის 25 თებერვლიდან 1922 12 მარტამდე. აღნიშნულ წელს საქართველო, აზერბაიჯანი და სომხეთი ხელშეკრულების საფუძველზე გაერთიანდნენ ამიერკავკასიის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის ფედერაციის კავშირში (ასსრფკ), იმავე წლის 13 დეკემბერს ამიერკავკასიის პირველ ყრილობაზე იგი გარდაიქმნა ამიერკავკასიის საბჭოთა ფედერაციულ სოციალისტურ რესპუბლიკად (ასფსრ), 1922 წლის 30 დეკემბერს ასფსრ შევიდა სსრკ-ს შემადგენლობაში. 1936 წელს ასფსრ დაიშალა და საქართველო, აზერბაიჯანი და სომხეთი ცალ-ცალკე რესპუბლიკებად გაერთიანდნენ სსრ კავშირში. ზემოთაღნიშნულ წლებში საქართველო დამოუკიდებელ ქვეყანას აღარ წარმოადგენდა. მართალია კირილე ნინიძე არ ახსენებს, მაგრამ პირველ რესპუბლიკად, უეჭველია იგი მიიჩნევდა 1918 წლის 26 მაისიდან 1921 წლის 25 თებერვლის პერიოდში არსებულ პირველ დემოკრატიულ რესპუბლიკას. ბოლო პერიოდში ქართველმა მკვლევარებმა (ა. ბენდიანიშვილი და სხვა) აღნიშნულთან დაკავშირებით დაამკვიდრეს საინტერესო ტერმინი: პირველი დემოკრატიული რესპუბლიკა

(1918-1921 წწ.); მეორე რესპუბლიკა 1921-1922 წლები და მესამე რესპუბლიკა — 1991 წლიდან დღემდე, როდესაც საქართველოს პირველმა პრეზიდენტმა ზვიად გასახურდიამ საქართველოს დამოუკიდებლობა გამოაცხადა.

65. კირილე ნინიძეს მხედველობაში აქვს 1920 წელს ჯავასა და ცხინვალის მიდამოებში ოსების მიერ საქართველოს პირველი დემოკრატიული რესპუბლიკის წინააღმდეგ საბჭოთა რუსეთისა და საქართველოში მოღვაწე ბოლშევიკების მხრიდან პროვოცირებული აჯანყება. ისინი თავს ესხმოდნენ შიდა ქართლის მოსახლეობას, აწიოკებდნენ და ფიზიკურად ანადგურებდნენ. ოსთა თავაშეშეული გამოსვლების აღსაკვეთად გაიგზავნა ქართული ჯარის ნაწილები, რომელმაც შეძლო წესრიგის დამყარება. საბჭოთა ისტორიოგრაფია, დღევანდელი ოსი და რუსი ავტორები 1920 წლის ოსთა აჯანყებას ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობად მიიჩნევენ, რაც სინამდვილეს არ შეესაბამება. ქართველი მკვლევარების მიერ მათი მტკიცებების საწინააღმდეგოდ არაერთი საინტერესო ნაშრომი გამოქვეყნდა (შ. ვადაჭკორია, ოსური მითი და ქართული სინამდვილე (პასუხად ოს ისტორიკოსებს), თბ., 2012, გვ. 11-20).

66. კირილე ნინიძეს მხედველობაში ჰყავს ა. ფანიევი.

67. ე. წ. სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის შექმნის წინააღმდეგ გამოვიდა ზოგიერთი პარტიული მოღვაწე, ადგილობრივი ქართული მოსახლეობა და თანამდებობის პირების ნაწილი. 1922 წლის 27 სექტემბერს შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარი ბ. კვირკველია მთავრობისადმი წარდგენილ მოხსენებაში შეუძლებლად მიიჩნევდა სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის შექმნას. მიუხედავად წინააღმდეგობისა, 1922 წლის 20 აპრილის გადაწყვეტილებით მაინც შეიქმნა სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი, რომელსაც ოსურ სოფლებთან ერთად გადაეცა 40 ქართული სოფელი და ერთი ქალაქი, სადაც 20 ათასამდე ქართვე-

ლი ცხოვრობდა, ხოლო ოსთა რაოდენობა შეადგენდა 1100. საქართველოს ტერიტორიაზე სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის შექმნა ხელოვნური და უკანონო იყო, რასაც თავის გამოსვლაში აღნიშნავდა კირილე ნინიძე.

68. „მოამბე შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატისა“ გამოდიოდა 1921-1923 წლებში, თვეში ორჯერ. სარედაქციო ფუნქცია შეთავსებული ჰქონდა სარედაქციო კოლეგიას, პასუხისმგებელი რედაქტორი იყო ს. დარახველიძე. ჟურნალი წარმოადგენდა საქართველოს საბჭოთა მთავრობის „კანონთა და განკარგულებათა კრებულს“. მასში იბეჭდებოდა ყველა კომისარიატის განკარგულებები, დადგენილებები, ინსტრუქციები და ცირკულარები. ჟურნალის არაოფიციალურ ნაწილში ქვეყნდებოდა სამაზრო აღმასკომების ანგარიშები.

69. კირილე ნინიძეს აღნიშნული სტატისტიკური მონაცემები მოაქვს ივანე ჯავახიშვილის 1919 წელს გამოქვეყნებული ნაშრომიდან „საქართველოს საზღვრები ისტორიული და თანამედროვე თვალსაზრისით განხილული“, ტფ., 1919, გვ. 6, 13, 45.

70. ბუდუ მდივანი (1877-1937 წწ.) სახელმწიფო მოღვაწე, 1920-1921 წლებში საქართველოს კომპარტიის თავმჯდომარე და რკპ (ბ) კავშიუროს წევრი, 1921-1922 წლებში რევკომის თავმჯდომარე, იყო ნაციონალ-უკლონისტი. მხარს უჭერდა სსრ კავშირში საქართველოს პირდაპირ შესვლას და არა ამიერკავკასიის მეშვეობით. 1924 წელს დაინიშნა სსრ კავშირის სავაჭრო წარმომადგენლად საფრანგეთში, მაგრამ 1928 წელს ოპოზიციური საქმიანობის გამო უკან გამოიწვიეს და 3 წლით ციმბირში გადაასახლეს. შემდეგ მოინაწია შეცდომები. 1931-1936 წლებში იყო საქართველოს სსრ სახკომსაბჭოს თავმჯდომარის პირველი მოადგილე, 1936 წელს დააპატიმრეს „ტროცკისტულ-ჯაშუშურ ცენტრში“ მონაწილეობის გამო, რის გამოც 1937 წელს დახვრიტეს.

71. ნაციონალ-უკლონისტები იყვნენ: ფ. მახარაძე, ბ. მდივანი, ს. ქავთარაძე, მ. ოკუჯავა, კ. ცინცაძე და სხვა ბოლშევიკები. ეს ჯგუფი მკვეთრად დაუპირისპირდა რკპ(ბ) ცენტრალური კომიტეტის კავბიუროს, შემდეგ რკპ(ბ) ამიერკავკასიის სამხარეო კომიტეტს (ს. ორჯონიკიძე, მიას-ნიკოვი, ს. კიროვი, მ. ორახელაშვილი, შ. ელიაშვილი). საბჭოთა ისტორიოგრაფია მათ მოღვაწეობას მხოლოდ უარყოფითად ახასიათებდა. პოსტსაბჭოთა პერიოდში მათი მოღვაწეობა ობიექტურად იქნა შეფასებული. ისინი სსრ კავშირის შექმნის დროს გამოვიდნენ მოთხოვნით, რომ საქართველო სხვა საბჭოთა რესპუბლიკების მსგავსად დამოუკიდებლად უნდა შესულიყო სსრ კავშირის შემადგენლობაში და არა ამიერკავკასიის სფსრ-ს სახით, რომელშიც საქართველო-სთან ერთად შედიოდა სომხეთი და აზერბაიჯანი. ნაციონალ-უკლონისტების გამოსვლაში კავბიუროს წევრებმა დაინახეს „ბოლშევიზმის ეროვნული პოლიტიკისაგან ნაციონალური გადახრა“ („უკლონი“) და სწორედ ამიტომ ისინი „ნაციონალ-უკლონისტებად“ მონათლეს. სხვადასხვა დროს ნაციონალ-უკლონისტების მიმდევრები ფ. მახარაძის გამოკლებით დაიჭირეს და დახვრიტეს.

72. იგულისხმება კათოლიკოს-პატრიარქი ლეონიდე ოქროპირიძე (1919-1921 წწ.), რომელიც 1921 წლის ზაფხულში საეჭვო ვითარებაში გარდაიცვალა, გავრცელებული ხმებით იგი ეპიდემიას ემსხვერპლა.

73. მღვდელმონაზონი პავლე ჯაფარიძე (1888-1929 წწ.) იყო საკათალიკოსო საბჭოს წევრი. მან საკათალიკოსო საბჭოსა და კათოლიკოს-პატრიარქის ლეონიდეს მითითებით მონაწილეობა მიიღო საეკლესიო სინამდვილის ქუთაისში გადატანაში, სადაც იგი საიდუმლოდ გადამალეს. მღვდელმონაზონი პავლე წმ. ამბროსი აღმსარებელთან ერთად გაასამართლეს.

74. წმინდა აღმსარებელი ამბროსი (ხელაია) კომუნისტური მართლმსაჯულების წინაშე კრებული შეადგინა, წინასიტყვაობა და კომენტარები დაურთო დინარა დარსალიამ, გვ. 49.

75. ჯ. გამახარია, წმინდა აღმსარებელი ამბროსი (ხელაია) 150-ე წლისთავისათვის, თბ., 2012, გვ. 432, 445.

76. ჯ. გამახარია, წმინდა აღმსარებელი ამბროსი (ხელაია) 150-ე წლისთავისათვის, თბ., 2012, გვ. 432, 445.

77. ჯ. გამახარია, წმინდა აღმსარებელი ამბროსი (ხელაია) 150-ე წლისთავისათვის, თბ., 2012, გვ. 432, 445.

78. წმინდა აღმსარებელი ამბროსი (ხელაია) კომუნისტური მართლმსაჯულების წინაშე კრებული შეადგინა, წინასიტყვაობა და კომენტარები დაურთო დინარა დარსალიამ, გვ. 49.

79. კომუნისტი, 1924, 12 მარტი, №169, 25 ივლისი; შდრ. ი. ხვადაგიანი, საქართველოს დამფუძნებელი კრება 1919, თბ., 2016, გვ. 317.

80. თავისუფალი ტრიბუნა, საქართველოს განთავისუფლებისათვის მებრძოლთა ორგანო, პარიზი, 1975, სექტემბერი, №9, გვ. 45.

81. კომუნისტი, 1924, 12 მარტი, №169, 25 ივლისი; შდრ. ი. ხვადაგიანი, საქართველოს დამფუძნებელი კრება 1919, თბ., 2016, გვ. 317.

Eldar Bubulashvili

The Speech of the Lawyer Cyril Ninidze Given at the Trial of Saint Catholicos Ambrosi

REZUME

In the work based upon written sources, the author analyses the merits of a well-known political figure and lawyer Kirile Ninidze at the trial of Saint Ambrosi the Confessor, in Tbilisi, March, 1924. We have discovered in the Fund of immigration Government of the Georgian Historical Central Archives hitherto unknown documents that had been recently received from France (Levil) dealing with Ambrosi Khelaia's trial and the speech made by Kirile Ninidze, his lawyer.

The work demonstrates Kirile Ninidze's political activities and the fact that in spite of his different viewpoint and political credo, Kirile Ninidze never withdrew from his obligations and he took upon himself the duty of the defender of the Leader of the Georgian Church, politically prosecuted by the regime, Saint Ambrosi the Confessor. It is true, that being a representative of the Social-Democratic Party, he stood apart from religion by his viewpoint, but he still managed to apply effectively the courtroom as a tribune together with another lawyer Joseph Baratashvili in criticizing the injustice of the new Soviet regime. He was good at doing that masterfully at every trial whenever he took the floor. He was never afraid of the fact that authorities, media and crowds of exultant people who were not mostly Georgians, were gathered in the courtroom by the government, who scolded, called names and

met him with angry shouts. A negative attitude was felt coming towards defendants and their defenders from the part of the well-organized and mobilized mob of the representatives of the working class gathered in the courtroom.

Utter aggression was also felt among the crowds of exultant people gathered in the courtyard.

The speech made by Kirile Ninidze at the trial was highly interesting in many respects. It was mainly focused on justifying Saint Ambrosi the Confessor, and at the same time, it was of great political importance in the current situation. At the beginning of his speech, the lawyer puts an emphasis on one thing: that "it is his duty to defend the prestige of justice and the defendant lawfully so that he shouldn't be hurt either physically or, what is more important, his personality shouldn't be humiliated~. Kirile Ninidze, a lawyer, is well-aware of his duty in defending the rights of the person who presents the conscience of the nation and its believers, he is also well-aware of the fact that "a man's belief is his most gender and tender feeling~.

The lawyer Kirile Ninidze didn't share the idea developed during the trial, that belief blocks the development of education and science, scientific advance. In his opinion, on the contrary, in Georgia it had promoted cultural advance and the establishment of educational system took its beginning in the bosom of Christianity. To illustrate this, he demonstrates Christian enlightenment centers existing both in Georgia, abroad and activities of the Georgian clergy in them.

The lawyer Kirile Ninidze explains the way of bringing a charge against Catholicos Patriarch, in accordance with which the latter denies the political character of the memorandum sent to the Italian city of Genoa. To confirm his thought, he illustrated the speech made by Saint Ambrosi the Confessor during his interrogation. "I have sent the memorandum as a representative of the nation of be-

lievers in the name of the church, the goal of which was to defend our church and it goes without saying, it wasn't a political step. Referring to the words of Catholicos Patriarch, Kirile Ninidze tries to prove that in the current political situation, it was his duty to raise his voice against injustice and that sending the memorandum in the name of the Church was His utmost duty. Here, Kirile Ninidze remarks that sending the memorandum to Genoa didn't aim at getting all the military forces of the States gathered there to interfere in Georgia's Home Affairs. It was well-known for Saint Ambrosi Khelaia himself. In accordance with the Lawyer's conclusion, even if Saint Ambrosi had had such a desire, it could not have been fulfilled, as, at that time, Genoa was hosting a peaceful conference settling economic affairs.

In accordance with Legal Issues, Kirile Ninidze also analyses the charge brought against

the Patriarch during the post-Sovietization period, the so-called period when relying on International slogan, the oldest Georgian territories had been alienated. It is well-known that at the beginning of the 20-th century, Georgian territories were given away to Armenia, Azerbaijan and Russia itself by order of the Soviet Russia. In conclusion, the lawyer of Ambrosi Khelaia, as a Spiritual Leader of the Nation, was obliged to focus his attention on the above mentioned issue, as, due to it, the Georgian Church Jurisdiction had become limited in power.

As for Kirile Ninidze, he smoothed out all the charge brought against Catholicos Patriarch relying on the Soviet Law that implied refusal to pass away the main Cathedral, the question of hiding all church property in Kutaisi, etc.

At the end of his speech, Kirile Ninidze remarks that Catholicos Patriarch may be punished because of sending a memorandum, but he shouldn't be punished for something, he hadn't committed.

According to him, "time will pass away, one regime will follow another one, Party inaction or intolerance will pass away, but political conscience and personality will remain and he will have to answer for all~. He expresses hope, that the judge will not pass the verdict, that will be poisonous for the sovereignty of the nation , his name and irrelevant to the ideas of socialism.

All the representatives and supporters of the Soviet regime gathered in the courtroom met Kirile Ninidze's final speech with protest and shouts. He coped successfully with the duty taken upon himself and also successfully applied the courtroom as a tribune in protest of the Soviet regime. It is obvious, that if the Soviet regime hadn't sentenced the Spiritual Leader of the Georgian Church to capital punishment together with other factors, it happened thanks to his lawyers, in particular to Kirile Ninidze.

After the trial, activities of Kirile Ninidze became full of hardships. He had been imprisoned several times. On September 13, 1937, he was executed for being a person unacceptable for the Soviet Government.